XS .V23
581.948.5
Sv.25

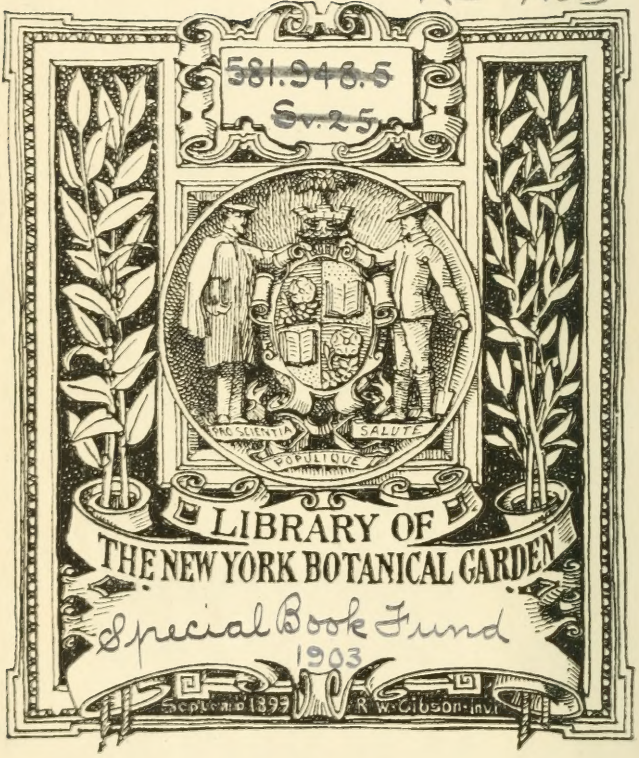

SVENSK BOTANIK,

UTGIFVEN

AF

J. W. PALMSTRUCH.

ANDRA BANDET.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Med Konungens nådigste Privilegium.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Notarien CARL DELÉN, 1803.

QK
.N23
1803

a
b
c
d

73.

QUERCUS Robur.

Ek. På Finska: *Tammi.*

Löfven äro aflånga, mot yttra ändan bredare, på sidorna flikiga eller groft tandade med trubbiga flikar.

Linn. Flora Su. p. 340. Cl. 21. Monoecia, *polyandr. Liljebl.* Sv. Fl. s. 293. Kl. 15. Samkulle. *Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1795. Juli, Aug. s. 170. 1787 Jan. s. 208. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 6. T. 6. p. 1. *Swartz*, Almän. för år 1798. *Linderh.* Handlex. Art. Ek. *Pharm.* Qu. Cort. Fol. Gland. Cupulæ, Gallæ.

Eken är ibland våra största och dyrbaraste Träd; växer långsamt; finnes knappt norr om Gefle; hinner till 300 år; skadar gräsväxten; låter ogerna flytta sig. — Ollon planteras i lös jord eller under buskar af En och Hassel, ett par tum djupt, med spetsen uppåt vänd. Blommar strax efter löfsprickningstiden i Maj eller Juni. — Han- och honblomstren ha särskilta *Hängen* på samma träd. De förra äga 5klufvit blomfoder, 5 - 10 ståndare, men ingen blomkrona; Honblomstren hafva helbräddadt skroffligt blomfoder, som blir på frukten likt en skål, 2 - 5 stift, och ingen blomkrona; frukten är en nöt med läderlikt mjukt skal. Det gifves 2 förändringar: den ena har 6 - 7 ollon på hvart hänge och korta fruktstjelkar; den andra har 2 ollon på lång fruktstjelk, djupare flikiga blad och blekare ved.

Mot svåra diarréer, rödsot och blodflöden nyttjades förr dekokt på *bladen*, men nu sällan, om icke efter tillräckliga laxermedel och emot sjukdomens slut, då stärkande medel fordras. I envis halsfluss, till gurgling, kan dekokten med vin och håning brukas. — *Bark* på unga qvistar, till en god handfull, kokad i en kanna öl ell. vatten, och druckit 1 qvart. 2 - 3 gånger om dagen, har gagnat i rödsot och frossor, sedan tarmkanalen varit ren. Med Kamillblommor ges Barken i pulverform till ½ drakme hvar 3:dje timma på feberfria tiden mot frossa, och säges stundom varit bättre än kina. Fint pulveriserad bark, blandad med rödt vin, tjenar till omslag att lägga på utfallen ändtarm och bråck. Dekokten med litet alun är nyttig i tungspenens slapphet och halsfluss utan stark inflammation. — *Ollon*, i stället för kaffe, då skalen skiljas ifrån kärnorna, berömmas af många; men deras nytta i körtelsjukdomar lär fordra mera bekräftelse, ehuru de kunna anses såsom stärkande, och derföre nyttiga i åtskilliga sjukdomar af svaghet. Hårdt torkade och till pulver stötta, hafva de botat frossan; och förtärda med varmt öl, hvarefter den sjuke i säng underhållit stark utdunstning, har Rosen dermed blifvit kurerad, så att svullnaden efter 12 timmar lagt sig. Söndermalna och med sädesmjöl eller kli blandade, duga de till bröd, som dock är något kärft och stoppande. Ollon äga en svag nerfdöfvande (narkotisk)

kraft, som under torkning i fri luft på ett års tid förgår, då de böra kokas, torkas och sedan malas, för att kunna till bröd användas. — *Galläpplen* tillkomma, liksom Sömntorn (Nr. 29), af en insekt (Cynips), och sitta mest på löfvens undra sida, men hårdna icke hos oss, och blifva derföre till sin verkan svagare än de Turkiska, som i handel förekomma, och samlas på andra Ekarter. Ytan är bättre än det sköra inuti; de blåaktiga och tunga ha mesta värdet, och samlas innan insekten genombårat galläpplet och utgått. De hysa af Ekens delar det starkaste sammandragande ämnet. CULLEN anser icke Galläpplen tillika med bäska medel (Gentiana &c.) invertes, såsom farliga. Andre berömma 6 uns destill. vatten, till 10 gran Gall. och 3 uns af någon sirap, hvaraf dosis är i början ett skedblad hvar 3 - 4 timme, och sedan mera, mot väderspänningar af slapphet i magen och tarmarna. Om så fordras, brukas mellanåt laxermedel. Dekokt på Galläpple nyttjas i lavement, emot värk öfver länderna af ändtarmens svaghet, hvaraf ofta hemorroidalkrämpor uppkomma. Salfva beredes af fint pulver och svinfett eller osaltadt smör, lika delar i vigt, emot blinda gyllenådern; och är felet högt upp i tarmen, insprutas stark infusion. Dekokt kan ock till omslag eller insprutning vid förslappade utfallna delar användas. Af Galläpple göres svart skrifbläck: t. ex. 6 lod Gall. och 2 lod brun bresilja kokas i 5 qvart. vatten, tills 1 stop är qvar; detta silas, får kallna, och tilläggas 2 lod ren (ej vitriad) jernvitriol och 2 lod rent gummi arab. Galläpple tinktur af ¼ uns Gall. och 2 uns sprit, upptäcker med mörk färg jern i mineralvatten. Med samma tinktur återställes gammal urblekt skrift, som dermed öfverstrykes, hvilket dock sker bättre med blodlut först, och en svag syra sedan. Galläpple med jernvitriol sätter mörka eller svarta färger på ylle, silke, läder, horn och träd. — I Hushållningen användes barken, som dertill aftages helst om våren, tillika med barken af gammal björk, till lädergarfning. Den grofva är till sålläder bäst, och den af unga träd ell. qvistar tjenligare till öfverläder. Spån och löf tjena äfven till garfning. Till svärtning nyttjas barken med jernvitriol, men fruktfodren skola dertill vara än bättre. — Ollon göda svin. — Med sågspån af Ek svärtas linne, och med stiekor af samma träd i vin, som börjat gäsa, förbättras det. — Vedens nytta är allmänt bekant; svenskt Ekvirke anses hårdare än utländskt; om det genast klyfves, rökes och sedan torkas, spricker det icke. Afbarkas trädet ett par år förr än det fälles, blir veden hårdare. Snickararbete, gnidit jemt med torr rödkrita, och sedan bonadt ell. fernissadt, får utseende af mahogene. — Eksvamp, torkad och bultad att den blir mjuk, stoppas i blödande sår.

Tab. — fig. a. förstor. Hanblomster — b. ett dyl. Honblomst. — c. pistill med fruktämne — d. frukten, Ollon kallad.

a
b
c
d

74.

ACHILLEA MILLEFOLIUM.

MILLEFOLIE. *Rölleka. Jordhumla. Stengräs. Snö-ört. Näsgräs. Pestilens-blommor.* På Finska: *Satalehti.*

Örtstjelken är upptill fårad. *Bladen* äro dubbelt parbladiga: småbladen smala, tandade och spetsiga.

Linn. Flora Su. p. 299. Cl. 19. SYNGENES. polygam. superfl. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 570. Kl. 15. SVÄGRAN. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 165. *Patr. S.* Hush. Jurn. 1789. Juni, s. 511. *Fischerstr.* Ek. Dikt. T. 1. s. 6. Inrik.-Tidn. 1803. Nr. 23. *Pharm.* Millefol. Herba, Flores.

Millefolien är allmän på åkerrenar, ängar och torra ställen; blommar i Juli ell. Aug. månader, med upptill jemn blomqvast; har mångårig rot. En artförändring, som växer på backar, har rödaktiga blommor och inunder håriga blad. — I hvar blomma finnas vid pass 5 strålblomster, af hvilka hvardera är rundad och nästan 3tandad (fig. c.). Fruktfästet är platt och jemt. Fröen äga på ömse sidor liksom vingar (fig. d.). — Namnet Achillea har tillkommit deraf, att Achilles berättas hafva nyttjat växten såsom sårläkande, för sina blesserade stridsmän.

Något sammandragande, bäsk och kryddaktig kännes växten till smaken. Blommorna hysa aromatiskt ämne: bladen äro bäska och stärkande; af de förra kan destilleras olja, som i egenskaper liknar kamillolja (Nr. 50.). Extrakt, gjordt med vatten, förlorar det aromatiska, hvilket bibehålles i det, som göres med sprit. Örtens verkan på nervsystemet synes då den lägges på öl under gäsningen, ell. kokas deri, emedan ölets rusgifvande kraft derigenom ökas; att den äfven är antispasmodisk, bevisa åtskilliga läkmedel, som tillredas af Millefolien. I öfverflödiga blodflöden hos båda könen är den med förmån nyttjad, ofta endast såsom té, eller till infusion. Men för mycket brukad, skulle den hos fruntimmer kunna störa reglernas ordentliga gång, hvarföre de böra försigtigt nyttja den. I lungsot af sår i lungorna, har man berömt dekokten, som då borde blandas med konserf af Törnrosor (Nr. 29). Man har brukat örten på åtskilligt sätt emot väderspänningar, kardialgi, kolik, barnsängs-värkar, hypokondri, urinstäm-

ma, hvita flussen, stenplågor och reumatism. På landsbygden nyttjas ofta bladen, bultade mellan stenar, för att med eller utan fett lägga på friska sår och öppna skador. — Så kallade Millefoliedroppar kunna lättast tillredas af blommorna, samlade vid första utsprickningen och lagda i godt brännvin, som bör gå jemt öfver dem. Kärilet (buteljen) tilltäppes, förvaras i skuggan, och skakas då och då, 3-4 veckor, hvarefter det silas. Dosis häraf är 60-70 droppar, som tagas i brännvin, och ges åt starkt folk emot kolik eller så kallad flen; emot reumatism och gikt gnides värkande stället dermed, och flerdubbla linnekompresser, fuktade ell. blötta deri, läggas på friska sår, sedan blödningen med fnöske förut är hämmad.

Tab. — fig. a. blomma — b. diskblomster — c. strålblomster — d. frö; alla förstorade.

75.

HYPERICUM PERFORATUM.

PRICKIG HYPERIK. *Johannis ört. Pirken.* På Finska: *Sianverihеinä. Kakosen-ruoho.*

Örtstjelken är rak, grenig och otydligt 2äggad. *Bladen* äro trubbiga, med genomskinliga prickar. *Blommorna* ha 3 pistiller och många ståndare, som nedtill äro i 5 stammar hopväxta.

Linn. Flora Su. p. 265. Cl. 18. POLYADELPH. polyandr. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 219. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 518. *Hellen* Diss. de Hyperico. Præs. LINNÆO. *Pharm.* Hyper. Herba, Flores, Semina.

Hyperiken trifves bäst på ängsbackar, är temligen allmän, har mångårig rot, och blommar i Juli ell. Aug. månader; har 5delad blomfoder och 5bladig blomma; fröhuset har 3 rum för många små bruna bäska frön. Vid rötterna fäster sig stundom en insekt, kallad Coccus, lik den Polska (Cocc. polon.), som fås på roten af Scleranthus perennis, och med hvilken ylle, silke, tagel m. m. kunna färgas; utan tillsatser ger den karmosin-färg.

Af många anses denna och den Hyperiksarten, som har fyrkantig stjelk, att äga lika egenskaper. De genomskinliga prickarna på bladen af denna art, synas stundom svarta, och innehålla ett kådigt hartsämne, som i förening med åtskilliga salter tjenar till färgning. Blomknippena och en del af stjelken samlas till detta ändamål kort före blomningstiden, torkas och förvaras; när yllegodset är betadt i alunvatten och torkadt, kokas sedermera Hyperiken i vatten, och godset lägges deri. — Hela växten är bäskaktig, något sammandragande och balsamisk; till läkmedel är blomvippan förmodl. bäst. En tid trodde man, att växten kunde, såsom té brukad, bota invertes sår, t. ex. i njurarna och blodspottning m. m.; åtskilliga exempel anföras om lungsiktiga, som med vin-infusion på örten sägas blifvit kurerade, och härtill nyttjade man en handfull af blommorna, som kokades i 1 stop, helst spanskt vin, tills hälften återstod; dosis häraf var ½ qvart. morgon och aft. Emot utvertes skador nyttjades tinkturer, plåster, salfvor, oljor m. m., beredda af Hyperiken. Det sistnämda med-

let fås, om blommorna i täppt käril och digestionsvärma (vanlig kakelugnsvärma) någon tid förvaras i bomolja. Denna Hyperiks-olja, förenad med kamfert-spiritus, är nyttig att ingnida i huden emot reumatisk värk, utan feber. Brännvin, hvari blommorna legat, får röd färg, och anses att vara helsosamt. Fordom ägde Hyperiken stort anseende, och man omtalade den som ett säkert medel för dem, som af onda andar troddes vara besatte (en art galenskap eller mani), hvarföre den fick namnet Fuga Dæmonum. Nu för tiden nyttjas den sällan i sjukdomar, och förmodligen aldrig emot onda andar.

Tab. — fig. a. pistiller och fruktämne — b. fröhus — c. frö — d. ett frö förstoradt.

a
b
c
d
e
f

76.

MYRICA Gale.

Pors. På Finska: *Pursu Rahka.*

Bladen lansettlika, något sågade. *Frukten* saftlös.

Linn. Flora Su. p. 356. Cl. 22. Dioecia 4:andr. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 307. Kl. 15. Monadelph. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 73. *Pharm.* Myrt. Brabant. fol.

Denna Buskart, kärrens inföding, särdeles i den norra delen af Jordklotet, är ibland dem, som likt Alen, Hasseln, Tibasten m. fl. med blommor på ännu bladfria grenar båda den annalkande blidare årstiden. Ehuru, i följe af sitt i allmänhet kända blomningssätt med han- och honblomster, dolda inom fjällen af sina hängen på särskilta buskar, hafva vi haft tillfälle att förvissa oss om verkligheten af äfven så väl sambyggande (monoici) som tvåkönade (hermaphrod.)- blommor på en och samma buske, hvilken omständighet likaledes iakttagen vid några Pilarter, Haftornen (Hippophaë), Dybladet (Hydrocharis)', Rosenroten (Rhodiola), skulle icke utan skäl anvisa dessa växter en billigare plats i den 23 Klassen, eller kanske tyda rimligheten af sammanförandet af de så kallade Diclinæ (Kl. 21, 22, 23) med de föregående klasserna. Vi uppge detta som ett skäl, utan att vilja påstå någon nödvändig förändring af Sexual-systemets klasser, ehuru vi äro dessutom öfvertygade, att mångfaldiga rön i de varmare klimaterna gifva styrka åt dem vi nu anfört.

Blommorna sitta utan vidare betäckning omgifne af små enkla fjäll, hvilka på hvarandra liggande utgöra på hanne- och de tvåkönade buskarna tumslånga hängen (amenta), och bestå antingen endast af 4 ensamma hanar eller dessa tillsammans med sin tvådelta hona. Den egentliga honbuskens hängen deremot äro helt små, ett par linier långa, och röda, samt hysa emellan hvart fjäll ett fruktämne med 2 stift, eller rättare djupt 2-delt. Frukten, vanligen kallad ett saftlöst bär, anse vi snarare för ett slags nöt, något sammantryckt, stor som ett risgryn, omgifven af en skorpa, som upptill formerar tvenne horn. Fröet ligger ensamt inom ett hårdare skal.

De tumslånga, glatta, i kanten fintludna, samt med upphöjda gula punkter på undra sidan lysande blad, äga

så väl som hela busken en stark, kryddlik, något åt kamfert stötande lukt, icke obehaglig, men döfvande. Detta, jemte deras sammandragande, kryddaktiga, bäska smak, tyckas förråda medicinska egenskaper. Vattnet, hvari växten blifvit kokad, har man utvertes brukat emot utslag och ohyra, bland hvilka vägglöss och mal skola finna den i synnerhet vidrig, om den knipptals upphänges, eller läges emellan kläderna.

Porsen intog fordom Humlens ställe vid ölbrygden, och ansågs hos förfäderna af den vigt, att, enligt Vestgöta Lagen (Förnämings Balk C. 3. §. 9., och Tingsmåla Balk C. 10. §. 4.), olofligt samlande deraf på främmande jord med ansenligt vite belades. Man har dock skäl, att i detta fall neka Porsens välgörande egenskap, emedan den mycket rusar och orsakar svår hufvudvärk. — Betadt ylle erhåller, genom kokning på bladen, en gul färg. (Linn. Skånska Resa, s. 293.)

Det vaxlika ämne, som i stor mängd fås igenom bärens kokande i vatten af den Nordamerikanska *Myrica cerifera*, kan också, ehuru i ringare mängd, af Porsens frukt vinnas, om den lika behandlas.

Tab. — fig. a. en qvist af honbusken med dess hängen, i naturlig storlek — b. honan — c. frukten, äfven förstorad — d. en qvist af hanbusken — e. en hanblomma inom sitt fjäll — f. en 2-könad blomma, begge större gjorda.

S — z.

71

72

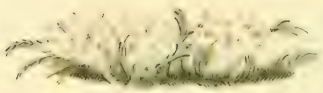

a

77.

PARMELIA TARTAREA.

ORSELI-LAF. *Byttelet. Böttlet. Borås-färg. Örnmossa. Bergmossa.*

En skroflig, hvit, något grönaktig skorpa, med brungula eller tegelfärgade skålar med hvit svälld kant.

Linn. Fl. Su. p. 409. (Lichen Tartareus) Cl. 24. CRYPTOGAMIA, Algæ. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 409. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Alger. *Achar.* Lichen. Sv. Prodr. p. 57. Method. Lichen. p. 165. *Linn.* Vestgöt. Resa s. 146. *Kalm* Bohusl. Resa. s. *Westring* i Vett. Akad. Handl. 1791. *Schœrbing* i Almanack 1798.

I följe af den af Hr. Dr. ACHARIUS efter fröredningen gjorda uppställning af den vidlyftiga Lichen-familjen, benämna vi denna af Botanisterna vanligen kallade *Lichen Tartareus* med namnet *Parmelia*, ett talrikt slägte, utmärkt genom sina fröredningsplättar eller skålar, omgifna med en ifrån deras väsende särskilt kant, tillskapad af sjelfva växtens kropp, hvarigenom den skiljes ifrån *Lecidea*, som vid Nr. 65 nämdt är.

Denna liknar en hvitaktig, något i grönt stötande ojemn skorpa, tätt fästad vid stenen. Brungula, hvitkantade plättar af olika storlek, i början urhålkade, sedan platta och slutligen kupiga och ojemna, synas här och der strödda på skorpan. En afart häraf förekommer icke sällan i Fjällen och på Gottlands och Ölands hedar sittande på jorden eller mossan. Den synes liksom grenig och gles, och mera hvit till färgen (Lichen frigidus, L.), och bör ej anses som åtskild art. Om också en gissning tillåtes oss, skulle vi äfven förmoda att Dr. ACHARII *Isidium Gonatodes* vore föga från denna skiljaktig.

Lång tid tillbaka har bruket af denna mossa, såsom tjenlig till färgning på samma sätt som Roccellen, varit bekant. I synnerhet, om ej helt och hållen inhemsk svensk art på branta, mest emot hafssidan liggande klippor, särdeles de Bohuslänska, har den i sednare tider utgjort en icke obetydlig handelsvara; en mängd deraf har blifvit utskeppad, som i värde vida öfverstiger 100000 R:dr; endast 1791 värderades utskeppningen ifrån Göteborg till

minst en tunna guld. Men detta är den rå produkten, sådan som klippan lemnar den. Utländningarne veta att förädla den, och återsända i ymnighet årligen ett deraf tillredt färgstoft, kändt under namn af *Orselj*, ett namn, som äfven gifves den kring medelhafvet hämtade Roccellen.

Mossan tillverkas dels fuktig, dels torr, malen och siktad. Hufvudfärgen den innehåller är den röda, men får, igenom tillsats af lut, ett mer eller mindre gredelint, ända till blåaktigt utseende. Den nyttjas vid silkes- och ylle-färgning, i ställe för krapp och fernbock, äfven till besparing af den ännu kostbarare konsjonellen.

Vid färgning med den fuktiga Orseljen bör deraf en lika vigt med godset, som skall färgas, dertill användas. En färgsoppa tillredes af Orseljen lagd i kittel med sjö- eller regn-vatten, som sakta upphettas. Häri lägges godset, som under en måttlig kokning och omrörning deri förblifver, tills den önskade färgen erhålles, hvarefter det upptages, sköljes och torkas.

Ännu varaktigare blir färgen, om det således förut i Orselj-soppan grundade godset å nyo deri lägges, sedan en upplösning af raspadt engelskt tenn i kungsvatten blifvit tillgjuten i den åter uppkokade soppan. Utan vidare kokning omröres endast godset, och sedan upptages och sköljes. Det bör vara tillförene alldeles fritt ifrån fetma och orenlighet, samt doppas i vatten och väl utkramas, innan det lägges i färgkitteln.

Tab. föreställer mossan i naturlig storlek. — fig. 1. visar Orselj-lafven på en sten sittande — fig. 2. är den på jorden eller mossan sittande förändring — a. en stor gjord fröredningss-skål.

S — z.

a
d
c

78.

FESTUCA OVINA.

FÅRSVINGEL. *Linnæi Fårgräs.*

Blomvippan åt en sida vettande, hopdragen, merendels borstbärande. *Strået* 4:kantigt. *Bladen* trinda, tagellika.

Linn. Flora Su. p. 30. Cl. 3: TRIANDRIA. digyn. *Liljebl.* Sv. Flora s. 46. Klass. 3. TREMÄNNINGAR. *K. Vett. Ak.* Handl. 1741. s. 184.

Fårsvingeln är ett af de kortare grässlagen, men har ickedestomindre blifvit vidtfräjdad, kanske äfven ofta mer berömd än den i sjelfva verket förtjenar, åtminstone bland de arter, som man till odling föreslagit. Den intager de torraste, och icke sällan de mest magra ställen, såsom höjder och tak, och träffas i synnerhet ymnigt på Gottlands och Ölands backar.

Ibland Svingelarterna skiljes den lätt genom ställningen och skapnaden af sin under mognandet bruna blomvippa, äfvensom genom fyrkantigheten af strået och de tagellika bladen, som för fingren kännas något sträfva. Småaxen äro, som hos slägtet i allmänhet, runda och något sammantryckta, med spetsiga blommor vanligen borstbärande, likväl någon gång utan dem.

Af all föda är denna gräsart den angenämaste för fåren, och det är säkert denna som gör dessa kreaturs kött välsmakligare på de orter, der den i mängd träffas. GMELIN berättar också, att Tartarerne, åtföljde af sin boskap, särdeles nedslå sina bopålar om sommartiden, der Fårsvingeln växer ymnigast i deras bygder.

Såsom vildtväxande kunna vi visserligen icke neka Fårgräset sin förtjenst, hvilken v. LINNÉ i synnerhet tilldelat det; men i afseende på odling äga många andra företrädet, som märkes så väl af dennas obetydliga höjd och mindre bladrikhet. På en bördigare jordmån blir den väl något större, men såsom bestämd af naturen att bekläda höjderna, i sig sjelfva torra och ofruktbara, lönar den visst icke den mödan, som odlingen af de större grässlagen. Det är ock ganska säkert, att den skulle snart, såsom ett finare grässlag, på en upphöjd plats af andra och

grofväxtare arter, utträngas. För finbladiga gräsplaner tyckes den förtjena odlas, till hvilken ända den sås midt i Augusti, på torrt, öppet och väl tillredt ställe. Som den rotar sig väl och formerar en tät grästorf, så kan den med föga möda hållas i ordning.

På fjällarna förekommer allmänt en oföränderlig variation af denna art med mera sammantryckta småax, som synas något ludna, och med helt släta blad (Festuca ovina β vivipara). De öfversta 2 - 3 blommorna få vanligen långa spetsade utskott eller liksom grodde (viviparæ). Man har äfven ansett den för en särskilt art, hvilket den dock icke torde förtjena, ehuru den genom odling, enligt flera rön, bibehåller sig.

Tab. — fig. a. ett stort gjordt småax — b. en förstorad blomma — c. en oföränderlig artförändring, hvars frö liksom gro i axet — d. ett af dess småax, sedt genom förstoringsglas.

S — z.

79.

VERBASCUM THAPSUS.

KUNGSLJUS. På Finska: *Kölkäruoho.*

Örtstjelken är rak och enkel. *Bladen* äro på stjelken nedåt löpande och ludna på båda sidor.

Linn. Flora Su. p. 69. Cl. 5. PENTANDR. 1:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 89. Kl. 5. FEMMÄNN. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 487. *Pharm.* Verbasci Folia.

Växten är tvåårig, har upprätt stjelk, stundom nära 2 alnar hög, och gula blommor, som utspricka i Juli månad. Blomkronan är platt. Bladen äro skiftevis sittande, aflånga, nästan helbräddade. Blommorna sitta såsom i ax tätt tillhopa, äga inga stjelkar, och finnas stundom hvita. Fröhuset har 2 rum och många frön. I synnerhet i södra Sverige träffas den temligen ofta på sandiga ställen, backar och grushögar. Man har anmärkt en ofruktbärande artförändring med grenig stjelk och endast de öfra bladen nedåt löpande.

Bladen äro något bäska, sammandragande, svagt nerfdöfvande och slemaktiga; de nyttjas derföre med fördel till dekokt, helst med litet stärkelse, i långvariga diarréer och rödsot, då dosis är vid pass ½ qvarter om dagen. De användas äfven till omslag på svullnader, såsom uppmjukande, till gurgelvatten i halsfluss, och i lavementer, i synnerhet emot hemorroidalkrämpor. I Norrige brukas växten emot boskapens lunghosta. Af bladens ludd kan beredas fnöske. — Blommorna, nyttjade i form af infusion eller té, berömmas af somliga i gikt, lungsot och invertes sår. Om de stötas och på varmt ställe förvaras, smälta de till en flytande massa, som skall gagna i rödsot och gyllenådern, förenad med spänningar i underlifvet. Samma flytlighet, inkokad med socker, skall tjena i åtskilliga blodflöden. — Af fröen och örten, torkade och pulveriserade, göres med mjölk en deg, som formeras i klimpar, hvilka, kastade i vatten der fisk finnes, skola göra dem yra, så att de vända buken uppåt, och kunna tagas med händerna.

Tab. — fig. a. ett öppnadt fröhus mnd sitt lock — b. frö i naturl. storlek och ett förstoradt.

80.

BETULA ALBA.

BJÖRK. På Finska: *Koivu;* på Lappska: *Sâke.*

Löfven äro äggformiga, sågtandade och spetsiga.

Linn. Fl. Su. p. 535. Cl. 21. MONOEC. 4:andr. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 289. Kl. 13. SAMKULLE. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 69. *Patr. S.* Hush. Journ. 1782 Okt. s. 85. Ekon. Dikt. 2 Del. s. 16. *Pall.* Russ. Reise Th. 2 s. 186. *Pharm.* Betulæ Fol. Oleum, Cortex.

Björk finnes allmän i Sverige, Finland och Lappmarkerna; vid roten kan den få 8 alnar i omkrets; växer knappt mera, sedan den hunnit till 50 år; bör vara minst 20-30 år gammal, innan den fälles till brännved. Slöjdbjörk fälles emellan Okt. och Febr. månader, afbarkas genast och torkas långsamt. Virket blir hårdare och starkare, om trädet på roten afbarkas 1 ell. 2 år förrän det fälles. Stubbar, som vid fällningen lemnas, ruttna inom 3, högst 6 år. — Björken blommar i Maj, med särskilta hängen för hvart kön på samma träd (flor. monoici). Hanarnas hängen, hvilka hösten förut redan börjat synas, bestå af flera småblomster, som utgöras af 3 yttre fjäll (blomfod.), af hvilka det medlersta är sköldlikt, och 3 inre tunnare och hvitare (blomblad); vid basen af de sistnämda finnes för hvart fjäll en ståndare med 2 knappar (antheræ unilocul.) nedtill, och 2 på öfra ändan (fig. a.). Honhängen äro mindre, och blomstren utgöras af små aflånga fjäll, af hvilka hvart och ett har 2 andra smärre och njurformiga på båda sidor; dessa dölja 3 fruktämnen, som hvartdera har 2 stift (fig. c.), och af dessa blifva platta vingade fröhus (fig. d.), ämnade att innehålla hvar sitt frö. De mogna om hösten, men vanl. ojemt, och sås i Sept. månad på torr mager jord, helst på afbrända ljunghedar ell. svedjeland; bäst är att på sådana ställen hänga björkqvistar med mogna honhängen uppå, då fröna så sig sjelfva, efter som de mogna. — Efter ålder, jordmån och luftstreck varierar trädet: hängbjörken är gammal; masurbjörk växer i stenig mark; glasbjörk i kärr; dvärgbjörk på lappska fjällarna.

När trädet om våren vid källossningen såras eller deri borras, utrinner Björklaka, ofta 6-8 kannor om dygnet af ett stort träd, som deraf ej synnerligen skadas, om hålen väl igenpluggas och smetas. Ju närmare roten trädet tappas, ju mera vattenaktig är laken; af tjocka grenarna fås den bästa. Dess urindrifvande kraft är betydlig, och har genom öfverflödigt bruk gjort Diabetes (urinens omättliga afgång); men har ofta gagnat i skörbjugg, skabb, maskar och stenplågor, förtärd till 5-6 uns ett par gånger om dagen. Björklaka förvaras länge frisk med öfvergjuten bomolja eller svafvelrök, som instänges i kärilet. Af 80 kannor laka, inkokad, fås 5 halfstop god sirap, som äfven lätt kan förvaras. Af surnad laka blir god ättika. Använd vid brygd och brännvins-bränning, skulle derigenom mycken säd kunna besparas. Kokad och väl skummad, med

tillsats af socker och något kryddor, samt lemnad att gäsa, ger den ett förträffligt vin, som mycket liknar champagnevin. Somlige tillsätta före gäsningen äfven litet vin (se Hush. och Kokböcker). — *Löfven* sägas gagna mot skörbjugg, maskar, gikt och stenplågor, nyttjade späda, antingen såsom té, eller i form af extrakt. Dekokt på fina sönderskurna qvistar eller späda löf, skall utvertes bota skabb. Emot gikt och reumatism inbäddas den sjuke i löfven, för att svettas. Dessa späda och friska, samlade före midsommar, och kokade i lut med litet alun, gifva åt ylle, som deri doppas, gul färg; godset kan ock först betas i alunvatten, och sedan doppas i afkoket på friska ell. torkade löf. Om löfven kokas först en timma i vatten, och krita med litet alun sedan tillsättes, samt lemnas att koka ännu ½ timma, så fås på bottnen af kärilet en fin färgad massa, som torkad kallas *schüttgult;* på samma sätt, men utan krita, tillredes *schüttgrönt.* Med björklöfs dekokt kan äfven papper färgas. Af outspruckna björkknoppar, destillerade med björklaka, fås en massa, som liknar Mekkabalsam. Björklöf utgöra dessutom godt vinterfoder för får, getter m. fl. — *Barken* är antingen grof och duger till garfning, eller fin och hvit, samt kallas Näfver; den inre barken (liber) brukades fordom, i stället för papper, att skrifva på, och nu i hungerstid till bröd, stampad, malen och blandad med sädesmjöl. Dekokt på barken säges hafva gagnat i frossor, i synnerhet förenade med skörbjugg, samt emot utvertes sår; dosis är ett qvarter. Af gamla träd tages barken helst om våren, sönderslås, torkas och males, för att nyttjas i garfverier. Barken, kokad i stark lut och med tillsats af litet tjära, brukas till färgning af fiskredskap. Barkdekokt sätter på lin och hampa röd färg, och med alun gulaktig. Näfvern under fotbladet i skor, neddrager gikt och återställer fotsvett; kimrök till svart målning brännes deraf. Ryssolja, ell. rättare Björkolja, som liknar sotolja, beredes af Barken, som brännes i slutna käril, så att oljan kan samlas (destillatio per descensum). Den bästa är klar och hvit som linolja; den sämre är svart af sot och rök. Den är mycket hettande; men brukas likväl af starka personer invertes till 2 högst 6 droppar i infusion på löfven med en ägge-gula, emot rosen, och utvertes emot maskar. Ryssläder får af denna olja sin mjukhet och starka lukt, och kallas Juft eller Jukt. — Masur finnes i roten, stammen och tjocka knölar på grenarna; om trädet, medan det växer, afbarkas på något ställe, blir veden innanföre masuraktig ell. prickig och vresig. — Friska björkrötter, gräfsvinens (ursus meles) förnämsta vinterföda, lägger fattigt folk stundom på dricka, för att derigenom förekomma att det skall surna. — Björksvamp (bolet. fomentar.) ger bästa fnösket.

Tab. — fig. a. ett hanblomster — b. ett dyl. sedt ofvanifrån — c. honblomst. — d. frö — e. ett af kottens honfjäll.

81.

TANACETUM VULGARE.

RENFANA. *Battram. Däsmegräs. Ölgräs.* På Finska: *Pietarruoho.*

Bladen äro parbladiga: småbladen inskurna och sågtandade.

Linn. Flora Su. p. 284. Cl. 19: SYNGENES. polygam. superfl. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 354. Kl. 16. SVÅGRAR. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 150. *Pharm.* Tanaceti Herba, Flores, Semina.

Växten är mångårig, och icke synnerligen sällsynt på åkerrenar, vallar och vid diken; stundom växer den alnshög och deröfver. I Juli ell. Aug. månader blommar den, och har blomfodret halft klotrundt, med på hvarann liggande trubbiga fjäll eller små blad. Diskblomstren äro mest 5klufna, och Strålblomstren, eller de i kanten sittande, som endast äro honblomster, äro något utdragna och 3klufna. Fröna äro hinnaktigt kantade, och fruktfästet bart.

Renfanans starka lukt och bäska smak gifva växten redan i förväg ett rum ibland nerf- och magstärkande, lösande, svettdrifvande och maskdödande medel. Erfarenheten har besannat detta, under bruket af infusion, dekokt, extrakt, olja, m. m. af växten. Stundom laxerar den lindrigt, eller ock drifver svett eller urin; men stundom ökar den ingen uttömning: den kan gifvas i vatten, mjölk eller vin. Såsom starkt té, druckit till ett qvart. morgon och afton, ett års tid, har den botat gikt, och såsom dekokt, eller ock pressade växtsaften till ett par uns i dosis, har den gagnat i svag kroppsställning (kachexi), frossor och vattensot. Åtskillige af växtens delar ingå i maskmedel, och till lavement emot springmaskar kokas Renfana i mjölk; destillerad olja strykes på magen, för att lindra barns maskplågor: några droppar deraf drypas äfven på piller eller pulver emot mask. I pulverform ges Renfana mot maskar till 1-2 qvintin morgon och afton, några dar å rad, och sedan laxermedel. Fröna, ehuru brukliga, äro dock sämre än vanligt maskfrö (Sem. Santon.). Hysteriska fruntimmer må ofta väl af blommorna i pulver, till 1 drakme i dosis, och emot afstannade eller oordentl. regler brukas de i Norrland. Såsom fördelande och värkstillande användes växten i kryddpåsar på svullnader och på magen. Blommorna, lagda på brännvin eller extraktet, i förening med malört, anses såsom magstärkande medel. Somlige nyttja hackade späda blad i pannkakor. Med Renfana kan också färgas grönt. Om kött gnides med växten, eller inlägges deri, skall det längre än annars kunna motstå röta.

På Tab. ses ett diskblomster förstoradt.

1
2
3

82.

RESEDA LUTEOLA.

VAU.

Bladen äro lansettlika, helbräddade och platta. *Blomfodret* 4deladt. *Blombladen* 3:ne, flikiga. *Fröhuset* öppet, med ett rum för många frön.

Linn. Flora Su. p. 162. Cl. 11. DODECANDR. 3:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 218. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. *Vett. Ak Handl.* 1755. qvart. 4. *Patr. S.* Hush. Jurn. 1787 Febr. s. 219. *Scheff.* Kem. Föreläsn. 2 Uppl. s. 481-4. - - - Om Vejde, Krapp - - - Vau af E. S. S. Ups. 1763.

I Skåne och vid Kalmar växer Vau vild, och förtjenar visserligen att odlas allmännare än hittills skett inom Sverige. Dess rot är årig, och trifves väl på torra och teml. magra ställen. Stjelken är alnshög; bladen ha merendels en liten tand på hvar sida vid basen. Af blombladen är det öfversta eller det udda bladet större och 4 eller 6 deladt; de öfriga 2 äro lika stora och oftast 3-delade. — I-bland hemtamda djur ätes Vau endast af får, dock ej gerna.

Såsom färgväxt är Vau af mycket värde. Med den kan förnämligast gul färg, som är beständig och klar, sättas på ylle, silke och bomull. Yllegods afkokas först med kli, och betas sedan i vatten, hvari ¼ alun och ¼ vinsten i vigt emot godset är upplöst, och detta kokas ett par timmar. Sedan uppkokas rent vatten, hvari af torkade örten, till vigten lika eller något mindre än godset, lägges; kärilet eller kitteln lyftes då genast af elden, och lemnas täckt med lock att stå öfver natten: morgonen derpå låter man denna färgsoppa uppkoka, och sedan den något fått sätta sig, afhälles det klara, hvari det förut betade yllegodset inlägges och vändes flitigt. Med tillsatser af kalk och lutsalter, kan väl färgen förhöjas, men den blir också för syror ömtåligare och mindre beständig. Men igenom olika betningar och tillblandningar af t. ex. alun, koksalt, salmiak, tennsolution m. m. fås med Vau åtskilliga särskilta färger, som mer eller mindre afvika från den gula. — Silke betas utan kokning i tennsolution, som består af 4 delar skedvatten, 1 del koksalt och 1 del godt tenn, hvilket löses i skedvattnet öfver lindrig eld och mättas med vinstens-kristaller; i denna upplösning lemnas godset 24 timmar, då det upptages, sköljes och kokas vid pass ¼

timma med Vau, till vigten inemot lika med godset, hvilket får vacker och stark halmgul färg. Man kan också beta silket först i alun, sedan koka det i tvålvatten, och ändteligen lägga det i ljumt afkok på Vau, med tillsats af litet pottaska och orlean (en degartad massa, som göres af frön till Bixa orellana).

Tab. — fig. 1. en förstorad blomma — a öfra blombladet — b. blomfodret, och — c. blombladen, som sitta på sidorna — d. nedra blombladet. — fig. 2. samma blomma, som vid fig. 1, men utan ståndare och blomblad — e. håningshus — f. pistillerna eller fruktämnet — fig. 3. fröhus i naturl. storlek.

83.

SINAPIS NIGRA.

SVART SENAPS-ÖRT. På Finska: *Sinappi.*

Öfversta *Bladen* äro smala, lansettlika, helbrädda-de och släta. *Fröskidorna* äro fyrkantiga och liksom tryckta intill stjelken.

Linn. Flora Su. p. 257. Cl. 15. TETRADYN. siliquosa. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 281. Kl. 12. FYRVÄLD. långskid. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 325.

Senap odlas temligen allmänt, och dess bruna eller svarta frön hafva gifvit plantan, som har årig rot, namnet svart Senap. På åkrar, vid hus och jordvallar, trifves den bäst vild. Stjelken är mycket grenig, trind och slät. Bladen äro olika; de äga alla bladstjelkar, men somliga äro flikiga och tandade: rotbladen äro skrofliga, de på örtstjelken släta, och de öfversta smala. Blomfodret är färgadt. Med sina, vid grenarna fästade, slaka nedhängande blad, igenkännes plantan lätt ifrån andra Senaps-arter. I Juni eller Juli månader träffas den i blomma.

Fröna nyttjas egentligen. De äro rödbruna ell. svarta och runda, till smaken skarpa och något bäska, samt innehålla en eterisk olja och flygtigt lutsalt. Stötta och lagda i kokande mjölk, löpnar den deraf, och skärpan igenfinnes i vasslan. Så kallad Engelsk Senap, som vanligen säljes torr och fint malen, är starkast, hvilket ofta härrör af inblandadt pulver af spansk peppar (Capsic. ann.); då den skall nyttjas, behöfves ej ättika, utan blott kokhett vatten eller varm köttsoppa till uppblandning. Senap underhjelper matsmältningen, och orsakar hos somliga glättighet; men för mycket brukad ger den åt vätskorna i kroppen benägenhet för röta och skadar magen; i hetsiga febrar bör den således undvikas. I skörbjugg har malen senap, blandad med vin, gjort nytta, och ett litet skedblad hela frön några gånger om dagen på feberfria tiden, har botat lindriga vårfrossor; den sjuke får ej dricka strax derpå. I för stor dosis, eller med brännvin, är senap ett farligt medel. Mot vattensot brukas på några ställen senap, jemte dekokt på Genista pilosa, som är urindrifvande. Med Kina-pulver kan ock senap gifvas invertes. Af stötta frön och mjukt bröd, vid pass lika af hvart slag, samt ättika, göres *Senapsdeg*, och om hvitlök eller pep-

parrot tilläggas, samt surdeg nyttjas, i stället för mjuka brödet, gör det starkare och hastigare retning, då det lägges på huden. Rodnad, och stundom blåsa, om det får ligga för länge, äro verkningarne af senapsdegar, liksom af spansk fluga. De förre verka hastigare, och äro derföre ofta bättre än spanska flugor, men såren blifva svåra att läka, hvarföre de ej böra ligga längre än tills rodnad synes i huden. Vid uppstigen podagra eller gikt, vid hudens sjukdomar, då utslaget kastat sig på inre delarna, t. ex. vid koppor, messling, m. m., i halsfluss, håll och styng, m. m., och då en allmän kroppssvaghet hindrar sjukdomens brytning (crisis) eller utslagets mognad, nyttjas med fördel senapsdegar, hvilka vanligen appliceras på vadorna, fotbladet, armar, nackgropen och emellan axlarna. På bölder, som ej vilja mjukna eller bulna, kan äfven senap påläggas; man har ock nyttjat malen senap utvertes på ref-ormar och onda hufvudsår. Med vatten, hvari malen senap är kokad, tvättas frostknölar, och att bada i dylikt vatten skall lindra giktplågor.

Tab. — fig. a. ståndare med pistill — b. blomblad — c. fröhus; allt i naturl. storlek.

a
b
c
d

84.

HOLCUS LANATUS.

LUDDTÅTEL.

Blomvippan med ludna blommor. *Blomfoder* 2blommigt; den ena blomman 2könad, utan agnborst; den andra ell. hanblomman med tillbakaböjdt borst.

Linn. Flora Su. p. 365. Cl. 23. POLYGAMIA Monœcia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 41. Kl. 3. TREMANN. *Bergius* Tal om Sv. Ängskötseln.

Denna gräsart, befintlig i alla Europeiska länder emellan den 44:de och 62:dra lat. graden, förekommer äfven i Sverige, så på torra som fuktiga ställen, ehuru, såsom vild, mindre allmän, utom på Öland, Gottland och i Skåne.

Från en flerårig rot uppskjuta ofta många mer än alnslånga strån med teml. breda blad, hvilkas grågröna färg och sammetslika lenhet åtskiljer gräset lätt ifrån andra inländska arter. Redan tidigt före midsommaren visa sig de hvita eller brunaktiga blomvipporna, sammandragna före och efter blomningen, men utsperrande i pyramidform under densamma. Blommorna äro vidöppna med gula eller röda hanknappar. Från de egentliga Tåtel-arterna (Airæ) skiljer sig Luddtåteln genom en hanblomma jemte den tvåkönade (fig. a.); då de förras begge blommor äro båda tvåkönade.

De veka saftiga stänglarne och bladen, sötaktiga till smaken, utgöra ett mycket angenämt foder så för den större boskapen, som äfven för fåren, och kan anses i detta hänseende som ett af de bästa grässlag, så mycket mer som det förekommer på all jordmån, också den sega leraktiga, och torra sandiga, men äger dock ej den härdighet, som andra arter, dugliga till odling. Det förtjenar dock att med andra gräsfrön blandas, då det lätt och ymnigt växer, och medelst sina talrika frön, som genast utfalla då de mognat, snart ersätter förlusten af de utdödda ståndén.

Tab. — fig. a. blomfodret med sina 2:ne blomster uppflyttade och förstorade — b. fruktämnet till hanblom. c. detsamma till hermafrodit — d. frön.

S — z.

85.

ARBUTUS Uva ursi.

Mjölon. *Mjölonris. Mjölbär. Linbär.* På Finska: *Sianpuolain. Kangasparki.*

Stjelken är trädaktig och krypande. *Bladen* glatta och helbräddade. *Frukten* är ett nedtryckt bär, med 5 rum för frön.

Linn. Flora Su. p. 153. Cl. 10. Decandr. 1:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 165. Kl. 7. Tiomänn. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 54. *K. Vett. Akad.* Handl. 1755. s. 125. *Patr. S.* Hush. Jurn. 1777. Febr. s. 86. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. 1. Del. s. 152. *Pharm.* Uv. ursi folia.

Mjölon är en i hela Europa, Island, Sibirien och Amerika allmän växt, som trifves bäst på torra skogsbackar och blommar i Maj eller Juni. Den liknar Lingon (Vaccin. Vitis Id.); men dess ständigt gröna blad äro tjockare och vid basen smalare samt utan punkter på undra sidan. Blomfodret är 5flikigt. Blomkronan är ägglik, fästad under fruktämnet och har 10 ståndare. Bäret är torrt, mjöligt och smaklöst, hvarigenom Arbutus egentligen skiljes från Andromeda, som har fröhus (capsula); ifrån Vaccinium, som har äfven bär, skiljes detta slägte genom sitt bär, sittande ofvanpå blomfodret. De stånd som vuxit i solskenet äro till läkmedel bättre än andra. — Liksom de öfriga af plantæ bicornes, till hvilken flock äfven denna räknas, fortplantas den svårligen med frön.

Bladen ha i början en sammandragande, sedan en angenämt bäsk smak. Stjelkarna och i synnerhet barken äro mest adstringerande. Ibland stenlösande medel, som fordom mycket omtalades, intog Mjölonväxten ett betydligt rum. Dess förvärfvade anseende minskades sedermera genom förnyade försök, hvilka icke alltid gåfvo samma utslag. Emedlertid kan det icke nekas, att bladen lindrat plågorna och kanske stundom botat åtskilliga fel i urinvägarna, t. ex. urinstämma, svårighet att låta urin, blodig urin, sten- och grusplågor, blåsans lamhet (paralysi) m. m. Men att dess bruk icke verkat någon upplösning af sten i blåsan, har Gen. Dir. och Komm. af Acrel funnit vid undersökning efter patientens död. Bladen torkade gifvas i pulverform till 1 skrupel, ½ qvint. eller 1 drakme i dosis, ett par gånger om dagen; äfven kunna de brukas såsom

té till infusion och till dekokt. Till infusion tages vid pass 2 - 3 drakmer till 1 qvarter kokhett vatten; men igenom afkokning fås mesta kraften. Af mogna bären torkade ges i pulver ½ eller 1 skrupel, och om de kokas, helst färska, fås en dekokt, som liknar vanlig sirap. Sockerämnets närvaro ger tillkänna, att af bären äfven kan tillredas ättika, då de med vatten i vederbörlig varme få undergå sur eller ättike-gäsning. De ätas rå, icke endast af fåglar, utan af Ryssar, Lappar och fattiga, ehuru osmakliga. För 60 år sedan vid pass, inkommo Mjölonblad från Amerika, såsom en förträfflig tillblandning i röktobak, hvartill de rätt väl kunna användas. — Vid garfverier brukas denna lilla buskart med fördel; små skinn, såsom af kalf och dyl. kunna garfvas endast med blad och stjelkar af växten; till större hudars beredning blandas de med barken af Ek och Björk. Garfämne finnes hos nästan alla växter af denna naturliga örtflock (plantæ bicorn.). — På ylle som betas i alunvatten, sätta blad och stjelkar grå färg, och om jern tillsättes, t. ex. jernvitriol, blir färgen svart; är godset förut i kyp blåfärgadt, samt sedan kokadt med vitriol och något vinsten, så får det vacker kastorsvärta under kokning i dekokt af Mjölon, med tillsats af något krapp (Rubia tinctor.) se Ekon. Dikt. — På de nära under jordytan liggande grenarna, i synnerhet på fuktiga ställen, finnes ofta en färg-insekt, Coccus kallad, som ger äkta röd färg, lik den Amerikanska Konsjonellen. Der de finnas i någon myckenhet, böra de samlas och genast i ugn torkas, för att till färgning kunna förvaras.

Tab. — fig. a. blomman öppnad — b. blomfodret och pistillen — c. en ståndare förstorad, med sin 2hornade knapp (anthera bicornis) — d. blommans håningshus — e. frukten, som är bär.

d
a
b
c

86.

ACER PLATANOIDES.

LÖNN.

Högstammigt *träd* med glatta 5flikiga löf: flikarne äro spetsiga och sågtandade. *Blommorna* sitta knippvis.

Linn. Fl. Su. p. 365. Cl. 23. POLYGAM. monœcia. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 161. Kl. 7. TIOMÄNN. 1:qvinn. *Patr. S.* Hush. Journ. 1777 Sept. s. 475; 1785 Sept. s. 40; 1789 Dec. s. 172. Almanack för år 1797.

Blomningssättet hos Lönn och flera andra slägten ansåg VON LINNÉ nog skildt, för att i sitt System kunna utgöra en egen klass (den 23:dje), hvars kännemärke var att på samma rot eller stånd funnos 3 slags blommor, särskilta för hanar, andra för honor, och ännu ett slag som voro 2könade. Men troligen hade denne store Systemförfattare uteslutit denna klass, om han då kunnat veta, hvad erfarenheten sedan lärt oss, att en mängd af de växter, som rätteligen höra så väl till de första 13 klasserna, som till Tvåbyggarna (Dicec. se t. ex. Nr. 76.), och hvilka af fullgilltiga skäl böra der qvarblifva, hafva ett lika beskaffadt blomningssätt. Också ditförde den yngre v. LINNÉ inga nyare upptäckta mångkönade slägten. — Således bör Lönnen med mera skäl föras till den 8:de klassen i Linnéiska systemet, hvarest v. LINNÉ sjelf fordom gaf den en plats, ehuru den synes i samma blomflock äga 2-3 slags blommor. Men de äro dock alla 2könade, fastän de nederst sittande äga fullkomligare honor som genast visa frukt och små eller ofullkomliga hanar; då deremot de öfversta i flocken hafva tydligare hanar med ymnigt frömjöl, och honor som ofta icke utväxa, utan affalla i förtid. Dess blomfoder är 5klufvet och blombladen äro 5. Fröhusen sitta öfver blombladen, äro 2-4, oftast 2, försedda hvartdera med 1 vinge och 1 frö; dessa mogna i Sept. och kunna genast sås eller planteras, hvarvid iakttages att vingarnas yttersta ändar böra stå upprätt och synas något öfver jordytan; de som sås i Sept. ell. Okt. uppkomma året derpå. Trädets blomningstid inträffar om våren i April ell. Maj, då äfven löfven slå ut. Vid byar och i ängar, helst på god mylla eller sandblandad lera träffas det allmännast, i synnerhet i södra delen af Sverige.

ACER PLATANOIDES.

Trädet är prydligt, växer temligen fort och planteras i alléer. Dess ved är hvit, lätt och användes till åtskilligt snickare- och svarfvare-arbete. Af gamla Lönnar tages veden till genljuds-bottnar på musikaliska instrumentér, t. ex. klaver, fioler m. fl. Stundom finnas knölar på trädet, hvilka jemte rötterna äro ådriga och vresiga, och kunna derföre användas till faner-arbeten. — Af Lönnslägtets särskilta arter kan liksom af Björken (Nr. 80.) erhållas en söt laka eller saft. Då Lönnträdet vintertiden eller bittida om våren såras, utrinner en vattenaktig saft, som inkokad ger först sirap, och sedan, under fortsatt inkokning och kristall-anskjutning, socker. Af 3 stop lönnlaka fås vid pass 1 qvarter sirap, och deraf 1 lod socker, som dock svårligen blir hvitt. Ehuru detta visserligen låter göra sig, är dock vinsten dervid icke betydlig. Men den rätta Sockerlönnen (Acer saccharin.), som växer i Amerika, och äfven hos oss kan planteras, hyser i sin saft mera sockerämne och är till beredande af Lönnsocker förmånligare. Lönnens späda blad kunna ätas tillagade som spenat. Boskap försmår ej lönnlöf, och kaniner äta dem i synnerhet gerna.

Tab. — fig. a. en så kallad hanblomma innan honan uppvuxit — b. en 2könad blomma — c. en så kallad honblomma — d. 2 hopsittande fröhus med sina vingar.

C Vinus fc

87.

COCHLEARIA Officinalis.

Kokleari. *Skedört.* På Finska: *Lusikka-ruoho.*

Örtstjelken nedliggande och grenig. *Rotbladen* ha stjelkar och äro nästan runda eller njurformiga. *Stjelkbladen* äro aflånga, något ojemna i kanten (sinuata), och omfattande stjelken. *Fröskidorna* äro klotrunda, med 10-12 frön.

Linn. Flora Su. p. 227. Cl. 15. Tetradyn. siliculos. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 270. Kl. 12. Fyrväld. kortskid. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 341.

De hvita blommorna, som framkomma i Maj och Juni månader, sitta i form af en qvast (corymbus) i toppen af grenarna. Blomfoders-bladen äro konkava. Roten är tvåårig och växer allmän vid stränderna af Östersjön och Nordsjön; den sås dessutom i trägårdar till sallat, helst på fuktig och fet jord.

Utpressade saften brukas mest vårtiden, är urindrifvande och förträfflig mot skörbjugg. Då växten färsk läggés i vatten eller sprit, så meddelar den sin kraft jemte saften åt det flytande ämnet; men torkad förgår kraften alldeles, hvarföre deraf beredes konserf, som nyttjas till 2-3 lod om dagen. En fin väsendtlig olja utgör växtens kraft. Genom denna och friska landtluften botas vanligen hastigt skörbjuggsjuka sjöfarande, som ofta träffa den ymnigt på hafsstränderna, i synnerhet mot norden. Saften ges antingen ensam till ett par lod dagligen, eller ock i vassla af mjölk, helst sådan som fås efter ystning med cremor tartari; den kan ock blandas med saften af Syra (Rumex acetos.), Citron eller Pomerans. Sönderskuren och blandad med rödkåls-hufvud, kan Koklearien läggas på dricka för fattigt folk. Sydenham berömmer mot flygande värk, gikt och reumatism 2 drakmer i dosis, 2-3 gånger om dagen en månads tid af en blandning, som består af 2 uns koklearie konserf, 1 uns Acetosell-syra sammansatt Ari pulver (pulv. Ari compos.) och pomerans-sirap, så mycket som behöfs till stadga af ett mos; under bruket häraf nyttjas tillika skörbjuggsmedel (antiscorbut.) och kryddor. Mot gikt, andtäppa och bröst-vattensot, sårnader i munnen och tandköttet af skörbjuggsart, gagnar den äfven, och nyttjar man då helst koklearie-sprit, hvarmed tandköttet gnides. På samma sätt användes den på skörbjuggsfläckar i huden. — Islands fåren äta växten begärligt; de bli äfven deraf feta, men köttet blir osmakligt.

Tab. — fig. a. en förstorad blomma — b. en dylik utan blomblad — c. en fröskida med 2 rum och öppnadt lock.

88.

POA PRATENSIS.

SLÅTTERGRÖE.

Blomvippan utbredd. *Småaxen* ägglika, 4blommiga, nästan bara. *Strået* upprätt, trindt glatt, med stympade trubbiga *bladfjäll.* — Och

POA TRIVIALIS.

BETESGRÖE.

Blomvippan utbredd. *Småaxen* ägglika, 3blommiga, vid basen fint ludna. *Strået* upprätt, trindt sträft, med förlängda hvassa *bladfjäll.*

Linn. Flora Su. p. 27. 28. Cl. 3. TRIANDR. 2:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 44. Kl. 3. TREMÄNN. *Bergius* om Sv. Ängskötseln. *Curtis* on Brittish Grasses.

Dessa begge grässlag, som vi, i anseende till deras snarlikhet, här tillsammans anföra, hafva af några blifvit ansedda såsom förändringar af en enda art; men äro dock väl skilda genom den nämda olikheten af bladfjällen, samt ytans förhållande på strået.

Slåttergröen trifves bäst på torrare ängar, då Betesgröen synes älska fuktigare och mera skyggade ställen. Det förra uthärdar således längre torka än det sednare, som, ehuru ganska gifvande och passande för äng, är mera ömtåligt och lider snarare af så väl köld som torka. Det förra får en krypande rot, liksom Qvickhvetet, och utrotas icke lätt der det en gång inkommit, hvarföre det med försigtighet bör brukas, der platsen icke blifvit till gräsland för alltid bestämd. Likväl minskas äfven med tiden detta gräsets bördighet, då de mycket sammantofvade rötterna hunnit utsuga jorden. Det sednare vinner en ansenlig höjd på våta ställen. Begge grönska temligen bittida om våren, men blomma sednare än Ängkaflen. De äro likväl ganska passande för tidigt bete, så mycket mera som de äro begärliga för kreaturen. För gräsplanens besående är i synnerhet Slåttergröen tjenlig, så väl för sin vackra grönska och härdighet, som för sin egenskap, att icke, likt flera andra grässlag (t. ex. Lolium perenne), skjuta lägg flera än en gång om året. Den enda besvärligheten vid kulturen af båda är, att fröna hänga gerna så tillsammans som de voro med spindelväf blandade, och således med mindre lätthet vid såningen åtskiljas.

Tab. — fig. a. föreställer ett stycke af strået med en del af bladslidan och det derpå sittande korta trubbiga bladfjället, som är skiljemärket för Poa pratensis — d. detsamma för Poa trivialis. *S — r.*

---

a
b

89.

ALLIUM SCHOENOPRASUM.

GRÄSLÖK. *Alvarlök.* På Finska: *Puurlaukka.*

Blomstjelken är bar, enkel, trind och jemntjock, nästan lika lång med *bladen*, som äro trinda och syllika.

Linn. Flora Su. p. 105. Cl. 6. HEXANDR. 1:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 137. Kl. 6. SEXMÄNNINGAR.

På Öland och Gottland och äfven hafsstränderna af Roslagen eller Uppland växer Gräslök vild. Allmännare är den känd såsom en växt för köks-trägården, der den planteras. Roten är lökformig, liten och cylindrisk. Blomstjelken är vid pass qvarterslång, och liksom bladen ihålig och trind. Blommorna sitta i parasollställning, och utgöra liksom ett hufvud eller klot. Blomhölstret (spatha) är äggformigt. Blombladen äro lansettlika, hvita eller köttfärgade, med en mörkröd åder midti. Växten är mångårig, och blommar i Juni månad.

Gräslöken äger de andra lök-arternas förnämsta egenskaper, nemligen att vara, invertes nyttjad, svettdrifvande, väderdelande och befordra urinens afgång. I dessa afseenden har man funnit dem nyttiga i andtäppa, hosta, svag mage, gikt, frossa, skörbjugg m. m. Utvertes reta de i huden, ditlocka vätskorna, draga blåsa och befordra vargörningen i bölder, hvilka således deraf mogna. Derföre strykes löksaft (helst af hvitlök, All. sativ.) på ref-ormar och utslag. Gräslökens blad afskäras, hackas och nyttjas på mångahanda sätt i matlagning, till fisksåser, kötträtter, äggmat, sallat m. m. Den plär äfven blandas i födan åt kalkon-kycklingar, gåsungar m. m. Om kor få äta för mycket lök, får mjölken och smöret deraf osmak. Hästar sägas blifva af lök, särdeles hvitlök blandad i hafra, raska och muntre att springa. Då lökarter planteras nära törnrosbuskar och omkring dem, säges rosornas lukt deraf blifva starkare.

Tab. — fig. a. ett blomblad med en derpå sittande hane — b. fruktämne med pistill.

---

b
a

PTERIS AQUILINA.

ALLMÄN ORMBUNKE. *Ormris. Bräken. Enstabb.* På Finska: *Sanan. Sänenjalka.*

Stambladet (frons, växten ofvan jord) är mångdubbelt (grenigt). *Grenarna* äro parvis utgående, penntaggade, med lansettlika blad, af hvilka de nedre äro intill bladnerven inskurna, med trubbiga småblad eller flikar; de öfre hela, lansettlika och småningom mindre.

Linn. Flora Su. p. 372. Cl. 24. CRYPTOGAM. Filices. *Liljebl.* Sv. Fl. 2. 389. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunkar. *K. Vett. Ak.* Handl. 1745. s. 86. *Patr. S.* Hush. Jurn. 1782. Mars s. 330. *Murr.* App. Med. T. 5 sid. 472. *Lagus* Diss. de Er. vulg. & Pteride aquil. Aboæ 1754 Præs. KALM. *Pharm.* Filicis fœm. Radix.

Ensam i sitt slägte inom Sverige, är denna art ganska allmän i skogar och på ofruktbara ställen. Dess mångåriga krypande rot, uppskjuter årligen nya ömtåliga skott; om dessa tidigt och ofta afhuggas, utrotas derigenom växten, som utmagrar jorden och är på åkrar och ängar ett svårt ogräs; med plogen bör roten kunna förstöras emedan den ligger sällan djupare än ¼ aln under jordytan. Fröredningsdelarna synas i Juli månad i form af en linie på undra sidan af småbladen, nära vid den tillbakaböjda hinnaktiga kanten (indusium). — Nästan alla kreatur undvika att äta den, och hästar sägas må illa deraf. Likväl kan den i svår foderbrist blandas med halm, mjöl och litet salt till sörpe, då den förtäres af Boskapen, och om den tidigt afslås, t. ex. i Juli, torkas långsamt i skuggan och sedan förvaras till vinterfoder, så äta de den begärligare. När stambladet eller stjelken nära jorden vid roten snedt afskäres har man inbillat sig se figuren af en fläkt örn, hvaraf anledning är tagen till namnet *aquilina*. Växtens ömtålighet för köld, gör att den visar med gul färg, när första nattfrost eller så kallade jernnätter inträffat.

Det som auktorerne fordom berättat om Filix fœm., angår denna och ej den Polypodie-art som v. LINNÉ kallat så. Roten, som i Läkarekonsten användes, är i ytan svart, ini hvitaktig, till smaken något bäsk och mera äklig än den af *Trejon* (N:o 51). Den är namnkunnig såsom

medel mot maskar och sättes af många i bredd med Trejonroten. I pulverform gifves af torkade Ormbunksroten, emot Binnikemask i 2 drakmer, hvaraf med håning göres mos, eller 3 drakm. i hvitt vin; denna dosis förnyas 3—4 gånger om dagen, 2—3 dar å rad och sedan ges ett purgermedel; eller tages 1 qvintin af pulvret i infusion på örten 2—3 gånger om dagen, samt något starkt afförande en gång i veckan. Späda barn, som ha maskar, få ½ drakm. delad på morg. och afton, i mjölk och lindrigt laxermedel efteråt. Detta medel gagnar äfven mot spolmaskar och springmaskar. Man har tillagt växten åtskilliga andra mindre sannolika egenskaper, t. ex. att bota fel i mjelten, stenplågor m. m. Det tros äfven att den kan förorsaka missfall. I Norrmandie skall roten användas till bröd vid infallande hungersnöd. Kring Bohus nyttjas färska rotens utpressade saft att stryka på brännsår, och bladen bultade läggas med ägghvita på röda och svaga ögon. Växtens saft med den af mogna fläderbär (Nr. 33), Mästerrot (rad. Imperat. Ostruth.), Teriak, tillsammans kokade och med bröd gjordt till hård massa, säges gagna invertes emot Boskapssjuka. Åt får, som haft stark utsot (cholera ovium) har man gifvit en blandning af Ormbunksaska, eksvamp, alknoppar och litet sot. Man har trott sig finna, att Svin kunna bli feta af Ormbunkens rötter. — Bränd ger växten stark hetta och brukas till eldning. Askan håller mera lutsalt än vanlig vedaska, och om deraf med vatten göras bollar som torkas, så kunna de förvaras och vid förefallande behof nyttjas, nästan som såpa, tvål eller lut.

Tab. — fig. a. ett förstoradt småblad (pinnula) eller en flik af det lansettlika bladet — b. fröhus eller kapsel förstorad.

PINUS SYLVESTRIS.

TALL. *Fur.* På Finska: *Mändy. Honga.*

Grenarne sitta i krans kring stammen, och *Barren* parvis eller 2 och 2 tillsammans (i början omgifne af en hinna synas de enkla.

Linn. Fl. Su.Cl. 21. MONOEC. monadelph. *Lilj.* Sv. Fl. s. 508, Kl. 11. SAMKULLE. *Patr. S.* Hush. J. 1782 Okt. 62. 1783 Apr. *Murr.* Ap. Med. T. 1. p. 1, *Hjorter* Alman. för åren 1745 — 44, *K. Vett. Akad.* Handl. 1801. 2. 1. Pini summitat., resina, turiones.

Det förnämsta af våra barrträd, *Tallen*, utgör stora skogar i Norden; trifves bäst på torr, bergaktig och sandig jordmån, hinner till 400 års ålder, som ses af ringarnas antal då trädet tvert afskäres. *Gårtall* med tjocka grenar och tvungen växt, samt *Martall*, som är lågstammig, hård och växer i kärr, äro förändringar. Dess gula mjöliga hanblomster och röda honor, sittande åtskilda vid grenarnas ändar, framkomma i början af Juni, då man äfven träffar små gröna kottar, och andra större fullväxta och gråbruna. Dessa sednare äro på tredje sommaren qvarsittande, men affalla gemenligen då emot hösten. Af hanblomstrens ymniga frömjöl torde något bruk kunna göras; då det nedfaller, af regnvatten sköljes tillsamman, säges ofta att det regnat svafvel. — Frön sås om våren, och böra späda plantorna täckas med mossa för att bevaras mot köld och för mycket solsken. — Trädets frodigare växt mot södra sidan, utvisar detta väderstreck.

Vi uppehålla oss här, så långt rummet tillåter, blott med det som om tallens nytta kan vara mindre allmänt bekant. *Tallstrunt*, grenarnas yttersta och nya vårskott, ämnen så väl till blommor som barr, innehålla mycket terpentinsämne, och äro således i synnerhet svett- och urindrifvande. De brukas ensamma på öl och dricka; eller kokas i vatten med tillsats af Malört, roten till Maskrosörten (N:o 4), mogna krossade enbär och syra (Rum. acetos.), hvartill efter kokning slås utpressad pepparrotssaft; af denna dekokt drickes 1 — 2 glas om dagen mot skörbjugg, blekpussighet, början vattensot, torrvärk, andtäppa m. m. Det kan förbättras till smaken med socker, häning eller mjölkvasla. Tallstrunt ensamt såsom Té kan ock dricka i samma sjukdomar. Utvertes gagnar dekokten till tvättning på utslag och mot klåda i huden. Inkokad dekokt till ett extrakt, liknar Peruviansk balsam. — Yttre grofva *Barken* (flarn) strös finstött på djupa brännsår och utfallen ändtarm. Den hvita inre barken afflås bäst i Maj, bultas väl, torkas först långsamt, sedan hårdt i varm ugn, sönderhackas och males; på mjölet slås först varmt och sedan kallt vatten, för att, liksom på roste vid brygd, få rinna igenom. Detta torkas och förvaras till bröd, som

genom blandning af sädesmjöl, Lingon, Blåbär m. fl. slags bär, äfven syra (Rum.), nässla, tistel m. m. ansenligen förbättras; hästar, kor och svin äta äfven ung söndermalen tallbark i sörpe, helst med litet sädesmjöl. Safven finnes om våren under inre hvita barken, och förtärd driver den maskar och laxerar lindrigt. Trädet såradt intill veden, utsvettar ett hartsämne, hvaraf terpentin och harts eller kolofonium kunna tillredas; terpentin brukas till salvor, och kolofonium i plåster. Terpentinspiritus tjenar att stryka på brännsår. Af kådig ved eller rötter, fås genom bränning i täckta gropar eller enkom byggda ugnar, tjära, som är vidbränd terpentin, jemte något trädsyra, gummi och slemämne, hvarföre ock tjäran, men ej terpentin, till en del löses i vatten (tjärvatten). Svensk tjära värderas mera än andra länders. Mot rödsot har man nyttjat piller af tjära och vax, och mot binnikemasken en sked tjära och mjölk, lika mycket af hvardera, en veckas tid minst. Piller af tre grans vigt, beredda af konieörtens pulver och tjära, äro brukta mot skabb; man börjar med 2 st. om dagen och ökar en dagl. tills dosis blir 24 st; varma bad tillika, underhjelpa kuren. Af fårtalg och tjära hopsmältes becksalva, som kan läggas på bölder, sår och utslag i huden. — Om på 2 libr. ell. qvarter tjära slås 2-3 kannor kallt vatten och detta omröres ¼ timma med trädkäpp och lemnas sedan ett par dygn, så är det klara som då afhälles, *Tjärvatten*, hvilket berömmes mot skörbjugg, elakartade sår, fistlar, reumatism, hosta, andtäppa, svårt utslag, och som preservatif mot koppor m. m. Tjäran bör ej till tjärvatten nyttjas mer än en gång. Genom öfverdrifvit beröm i början, synes detta medel hafva förlorat något af det anseende som detsamma med skäl tillkommer. Socker, muskotolja eller vin, förbättra smaken. Dosis är vanligen högst 16 uns eller ett par små glas på fastande mage om dagen; vid envisa tillfällen ges mera, men åt barn mindre; det höjer pulsen, drifver svett och urin. — Af väl kokad och flitigt omrörd tjära beredes *Beck*, som drar och rodnar huden, borttager liktornar, stillar plågan i höftvärk, lägges emellan skulderbladen mot svagt bröst, tillägges i plåster och användes till så kallad beckmössa vid skorf eller onda sår i hufvudet, hvilket sednare sätt dock är grymt och omenskligt.

Tab. — *fig.* a. b. ett förstoradt fjäll på ett honhänge. Inom hvart sådant fjäll sitta 2 honor, i början utan särskilta eller synliga pistiller, men med ett enda gemensamt märke, som ännu synes på fullmogna kottfjäll. Honornas fruktämnen tillväxa efter befrödningen och förvandlas slutligen till de vid fig. d tecknade 2:ne vingade frön. — c. ett förstoradt hanhänge, skildt från de öfriga.

92.

NYMPHAEA Alba.

Hvit Näckört. *Näckblad. Näckblomma. Sjöblad. Sjöollon, Åkanna.* På finska: *Lumpehet. Pulpukat.*

Bladen äro hjertlika och helbräddade. *Blomfodret* är 4:bladigt, mindre än blombladen. *Ståndarne* sitta på fruktfästet. *Märket* är flikigt.

Linn. Fl. Su. p. 183. Cl. 13. Polyandr. 1:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 216. Kl. 9. Mångmänn. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 532. *Pharm.* Nymph. albæ. rad. flor. semina.

Till detta slägte räkna vi, utom denna, 2:ne svenska arter med gula blommor, (N. lut. & N. minima) af hvilka den ena är sällsyntare och mindre än den andra, men bägge ha 5:bladigt blomfoder, som är större än blombladen. Alla tre arterna växa på mångåriga, tjocka, långa och knöliga rötter (ell. krypande örtstjelk med fina tråd. rötter) i kärr, insjöar och strömmar. *Hvit Näckrosen*, som ofta träffas dubbel, utkommer i Juli, öppnar sig kring kl. 7 f. m., då blomstjelken reser sig och lyfter blomman öfver vattenbrynet; vid pass kl. 4 e. m. tillslutes hon och nedsänkes åter till vattenytan. Honan är utan styl, och har stråligt ell. flikigt märke. Frukten är ett trubbigt bär, fästadt öfver blomfodret, med många frö. På den dubbla förändringen bli de inre blombladen småningom mindre, smalare och förvytas till ståndare.

Roten, (caul. rep.) är färsk hvit, torkad brun, lätt och svampaktig; smakar något bäsk och sammandragande, och derföre brukad jemte fröen någon gång mot rödsot, hvit fluss och dylikt; hvaremot vi dock äga bättre och säkrare medel. Och om icke roten af denna så väl som af den gula Näckörten, kunde torkas, malas och blandas med mjöl af säd eller bark till bröd, i hungerstid, såsom vid Narva är försökt utan skada, så skulle växten, ehuru ibland de medicinela, föga rekommendera sig i något afsseende, och förmodligen i vår tid allraminst med dess fordom föregifna egenskap att qväfva ett visst begär, som menniskan, för sitt slägtes bestånd, borde göra bäst att bibehålla — Hvad Auktorerne berätta om gula. Näckörtens nytta, torde äfven kunna sägas om denna; då skulle svin gerna förtära dess blad och rötter; syrsor (Gryll. domest.) och kakerlackor (Blatta orient.) utödas med röken af torkade växten, eller med roten stött och lagd i mjölk. — Under Näckörtens blad och i dess skugga uppehåller sig gerna fisk. —

Tab. — fig. a Fruktämne eller nyss påbörjat fröhus, afskuvit upptill. — b. en ståndare. — c. ett af de innersta blombladen som öfvergå ifrån blad till ståndare.

93.

PLANTAGO MAJOR.

STOR GROBLAD. *Läkeblad. Läkebl'cker. Vägbredsblad.*
På Finska: *Rautalehti. Kourlehti.*

Bladen äro äggformiga, mest glatta och kortare än bladstjelken. *Blomstjelken* är enkel och trind. *Blommorna* sitta såsom i ax, liggande liksom fjäll på hvarann. *Fröhuset* hyser flera frö.

Linn. Flora Su. p. 45. Cl. 4. TETRANDRIA. 1:gyn. *Liljeb.* Sv. H. s. 64. Kl. 4. FYRMÄNN. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 190. *Pharm.* Plantag. (latifol.) folia, rad. sem.

Ibland flera till detta slägte hörande arter, som mycket likna hvarandra till utseende och medicinska egenskaper, har man valt denna för Apoteken. Den växer allmän, mest på torra, hårda ställen, har mångårig rot och blommar nästan hela sommaren; åtskilliga mindre betydliga artförändringar äro af Botanisterne anmärkte; en har 3 i stället för 7 eller 9 nerver på bladen, hvilka alla utgående från roten, vanligen äro helbräddade, men ibland något vågiga eller tandade; i trädgårdar finnes stundom blomaxet bladigt och ofruktbärande: blommorna mera åtskilda eller mindre tätt på hvarann liggande. *Plant. media* har ludna och aflångt spetsade blad, som äro längre än bladstjelken, samt ensamma frö (sem. solitar.). *Plant. lanceolata* har lansettlika blad och kantig stjelk; de öfrige äro lättare att skilja från denna. Alla ha 4:klufna blomfoder och blommor, ganska långa ståndare och fröhus som öppna sig tvers ikring (caps. circumscissa) med 2 rum för frön.

Bladen brukas mest; deras smak är något sammandragande och lindrigt bäsk. — Utvertes äro de friska pålagda sårläkande och renande, t. ex. efter bruket af spanska flugor. — Invertes har man nyttjat dem i blodflöden och starka uttömningar, t. ex. Rödsot, Blodkräkning, Diarréer m. m. Dock lär man ej hafva mycket att vänta af detta medel. Till gurgling i halssjuka och till omslåg vid ändtarmens utfallande, nyttjades fordom dekokten. Dels saften af bladen, dels dekokt eller infusion på dem, brukades; af saften trodde man sig kunna gifva 2 — 4 uns i dosis. Också kunna bladen kokas i soppa eller saften blandas med häning och således förtäras. — Frön kunna tagas till 1 drakma i dosis med mjölk, eller i köttsoppa mot slapp-

het i magen och tarmkanalen. — Roten färsk eller torkad, säges hafva botat tandvärk; i förra fallet skall det stundom vara nog att lägga den i örat; i det sednare läges den vid tanden. På detta sätt brukad, har den, efter flera förnyade påläggningar, borttagit plågan och åstadkommit stark spottning, hvarefter den sjuke fått starkare syn än förut. Denna uppgift har Hr. Kapiten och Riddaren Rosvall benäget meddelat, och torde förtjena att vidare med försök bekräftas.

Tab. — fg. a. Blomfoder, fruktämne och pistill. — b. Blomma med ståndare och pistill. — c. En fullständig blomma med alla dess delar; alla figurerna äro förstorade.

GEUM URBANUM.

NEGLIKÖRT. På Finska: *Karvakellukat*.

Bladen äro inskurna och sågtandade; de nedra fyrtaggade, de öfra 3delade. *Bladskärmarne* halftomfattande, rundade och inskurne. *Blommorna* upprättstående; hela *frukten* klotformig med en krokig borst på hvart frö.

Linn. Flora Su. p. 179. Cl. 12. ICOSANDRIA polygyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 206. Kl. 8. TJUGEMÄNN. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 122. *Pharm.* Caryophyllatæ radix.

Med 5 blomblad och 10-klufvet blomfoder finnes Neglikörten, som hel och hållen är finhårig, i Juli månad vid gärdesgårdar, hus och dylikt. Roten är mångårig, bäst på torr mark och berg, bör tagas vårtiden eller om hösten. Växer alns hög; har långa bladstjelkar i synnerhet på rotbladen. Varierar med brandgula blommor och parbladiga blad (G. hybridum).

Roten, som fått mycket berömm, är kort, knappt fingers tjock, i ytan mörk, ini hvit och röd, luktar i synnerhet om våren på torr jord och färsk, kryddaktig nästan som Neglika; smakar bäsk och kärf. Hindrar kött från röta, likasom Kina; rödfärgar vatten och sprit; förbättrar smaken och förekommer syra hos dricka. Bör varsamt torkas att ej kryddlukten försvinner, ty deri tros kraften vara förvarad. Den är stärkande och ofta lika god, stundom ansedd nästan bättre än kinabarken. I pulverform, dekokt och essens har den med nytta blifvit brukad i frossor, skjörbjugg, diarréer, äfven långvariga blodflöden, hvit fluss, spasmer, väderkolik, sädflytning, kikhosta och såsom allmänt stärkande mot svaghet efter hetsiga febrar och rödsot; i skjörbjuggssår, tandköttets slapphet, fistlar m. m. Af *Pulvret* ges i sender 30 — 40 gran, 1 qvintin eller något mera några gånger om dagen. *Dekokt* beredes af 2 uns rot, kokade i 2 qvarter (2 libr.) källvatten till dess ⅓ är bortdunstad; och denna dosis ges silad ett par timmar före frossfeberns ankomst. Af ½ ell. 1 uns rot, till 1½ qvart. vatten, som kokas till 1 qvart. (1 libra) är qvar, fås dekokt som kan silas, blandas med sirap och gifvas såsom nyssnämdt är. Färska roten är mindre kraftig och bör deraf tagas mera. *Essens* fås af roten 4 uns och franskt brännvin 2 qvarter, hvilket digereras 6 dagar i varm sand och

silas; häraf tages 1 uns 2 — 3 — 4 gånger på fritiden mot frossa. När så behöfs, har man förut gifvit nödiga laxermedel och lindrigt lösande; och churu denna roten botat frossor der kina ej verkat, och ofta gjort hastiga och oväntade kurer, så finnas likväl, ty värr! åtskilliga exempel då den fruktlöst blifvit använd. Men det bör noga efterses att roten samlas i rätt tid, på torr jordmån och torkas långsamt och ej för hårdt, emedan dess kraft mycket beror af dessa omständigheter.

Tab. — fig. a. blomma utan blomblad, med ståndarne fästade på blomfodrets inre sida. — b. förstorad pistill. — c. frö med borst och ännu qvarsittande märke. — d. fullmoget frö då märket affaller och en krok återstår, hvarigenom fröet kringsprides.

LYCOPODIUM Complanatum.

Plattlummer. *Plattgräs. Jämna.* På finska: *Maankelda.*

Stjelken är krypande ell. refvig med platta grenar. *Bladen* sitta i 2:ne rader och äro nästan hopväxta. *Axen* äro merendels 2 på hvar sin särskilta stjelk.

Linn. Flora Su. p. 378. Cl. 24. Cryptogam. musci. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 392. Kl. 16. Lönngifte. Mossar. *K. Vett. Akad.* Handl. 1742. s. 26. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1803. Mars. Apr. s. 67. *Pallas* Russische Reise 4:o. Pettersb. 1771. T. 1. s. 61.

Denna art växer liksom Mattelummeren (N:o 59 och *Till.* s. 6.) på torra ställen ibland mossarter på berg i skogarne, och är i hela Sverige nog allmän, men sällsynt utrikes. I anseende till sin föredning, äger den, så väl som samslägtingarne, hvarken *Ormbunkarnes* eller *Mossornas* egentliga kännemärken, utan sitta frökapslerna bara, emellan axfjällen. Auktorerne hafva derföre varit osäkra om den plats i systemet, som detta slägte rättast borde få. Dess rötter äro mångåriga, I Juli månad träffas Plattlummern med ax och frökapsler; grenarnas ena sida är mindre platt än den andra.

Såsom färgväxt har denna blifvit märkvärdig och isynnerhet genom de nyligen af Hr. Kgl. Lifmed. Dr. Westring anställde och för Kgl. Patr. Sällsk. uppgifne vigtiga försök att deraf vinna blå färg. — Ullgarn kokas 2 — 3 timmar i rent strömvatten med torr sönderhackad plattlummer, till vigten nära dubbelt emot godset; under kokningen påspädes nytt vatten, så att det alltid går öfver garnet, hvilket ändtligen upptages, vrides och torkas, men sköljes icke. Sedan blötes det jämt och väl i kallt vatten och kokas vid sakta eld ½ eller 1 timme i regn- ell. rent strömvatten, med brun bresilja (1 tiondedel i vigt emot godset vid pass). Strax efter kokningen, sköljes garnet i kallt vatten. För mycket bresilja gör färgen violet, i stället för blå; inga salter, galläple ell. dylikt få tillsättas. — Om ylle eller silke handteras på beskrifna sätt, men i stället för bresilja kokas eller digereras med torra ell. friska sönderhackade qvistar af en Poppelart (Popul. dilatata) som rätt väl växer i Sverige; så får godset vacker gul färg, som förhöjs med några droppar tillslagen tennkomposition (se N:o 62.). Stark hetta vid kokningen eller längre tid i digestions värman, gör att gula färgen blir mörk. Om i stället för de nämda poppelqvistarne brukas torra eller friska qvistar af plommonträd och godset på sätt som sagdt är behandlas, fås en äkta karmelit färg. Efter betning i plattlummer och kokning eller digerering med åtskilliga slags lafarter eller barksorter, har Hr. Lifmed. Westring fått flera särskilta mer och mindre vackra och äkta ell. beständiga färger.

Tab. — a ett axfjäll med sin frökapsel.

96.

AGROSTIS Arundinacea.

Piphven.

Blomvippan aflång — det yttre *Blomkrone-skalet* (valv. ext. glum. Coroll.) är vid basen ludet, med vridit *agn*, som är längre än *blomfodret.*

Linn. Flora Su. p. 21. Cl. 3. Triandr. 2:gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 35 Kl. 3. Tremänningar. *Linn.* Skånsk. res. s. 409. *K. Vett. Ak.* Handl. 1747. s. 63. *Bergius* om Sv. Ängskötseln.

Piphvenen är ibland de gräsarter, som välja magra torra skogsbackar och med enbuskar bevuxna ställen för sitt tillhåll, och växer der torftals från en och samma rot årligen, med strån till 2 — 3 alnars längd. Tidigt om våren grönskar det, och behåller ännu närmare vintern detta gladare utseende, då andre dess slägtingar bleknat. Blommorna som visa sig i Juli, hafva i anseende till det vid basen ludna yttre blomkrone-skalet, nog slägtskap med de enblommiga rörarterne, särdeles *Grenröret* (Arundo Calamogrostis).

Om detta icke är just det bladrikaste och lenaste bland gräsen, så ätes det dock temligen begärligt af Boskap och hästar, men ratas utmärkt af getter, hvilka snarare borttråna än stilla dermed sin hunger.

Såsom resligt, härdigt och tidigt och dessutom icke grannlaga med jordmånen, vore väl önskligt att mången med tall- och enbuskar öfverväxt backe, äfvensom igenlagda svedjeland, dermed besåddes. Mödan och kostnaden vore liten, men platsen blefve säkert till nytta.

Fröna sås om hösten på upphackade ställen, och slåttern bör ske tidigt, ty sedan gräset gått i lägg, blir det nästan styfvare än halm, och tjenar då till taktäckning och mattor, som Kalmuckerne sägas bruka.

Tab. — a. Blomma med blomkron-skal och blomfoder, samt ståndare. — b. Fruktämne med håningshus. — c. Det yttre blombladet eller blomkron-skalet med borst.

S — z.

97.

MONOTROPA Hypopithys.

Tallört. *Lungört.*

Blommorna sitta lutande åt stjelkens ena sida: toppblomman har 10, de öfrige 8 ståndare. De 4—5 yttre blombladen äro vid basen smalare, inåt urhålkade och hysa håning.

Linn. Flora Su. p. 155. Cl. 10. Decandr. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Flora s. 153. Kl. 7. Tiemänn.

Tallörten är parasitisk, det är, hämtar med sin rot näring af andra växter, och finnes på rötterna af Tall och Bok fastän mindre allmän, och troligen aldeles icke i Norrlands provinser. Dess köttaktiga, fjälliga och med fina trådar försedde rot, är mångårig, och blommorna framkomma i Juli ell. Augusti månad. Växten äger, liksom flere af parasitörterna, ett blekgult besynnerligt utseende och svartnar slutligen, då den torkar. Bladen äro strödda på den enkla trinda örtstjelken och likna fjäll. Blomskärmarne sittande vid de korta blomstjelkarna, äro ensamme och likna bladen. Blombladen äro hvarandra olika, och affallande. Ståndarnas knappar ligga tätt på hvarandra, tryckta intill honan, hvars märke är sköldlikt.

Berättelsen om örtens nytta kan icke blifva vidlyftig. Den måste inskränka sig till uppgiften af Böndernas sed i några landsorter, att ge den torr åt sin Boskap emot hosta. Emedlertid torde dock denna ört, som i sitt yttre väsende, har så mycken olikhet mot andra, förtjena att försökas vid andra tillfällen.

Tab. — fig. a. pistill och ståndare — b. hela blomman med sin blomskärm — c. ett inre blomblad — d. ett af de yttre — e. ståndare — f. en förstorad pistill — g. 3:ne st. på sina blomstjelkar sittande fröhus.

98.

SALIX CAPREA.

SÄLG. *Sälgpil. Sall. Såll.* På finska: *Salava.*

Löfven äro äggrunda, i *kanten* vågiga, mot spetsen småtandade, inunder hvitludna och utan bladskärmar.

Linn. Flora Su. p. 352. Cl. 22. DIOECIA 2:andr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 302. Kl. 13. SAMKULLE. Åtskilde. *Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1789. Dec. 175. *Rothofs* Hush. Mag. 1762. 8:o s. 534.

Sälgträdet är af samma slägte som Pil och Vide, och icke sällsynt i Sverige. Det växer bäst i torr jord och träffas ofta på ängar och äfven stundom i skogarna. Som artförändring af denna, har man ansett en i Norrland förekommande buskart, som har aflånga, i kanten naggade blad, hvilka till hälften äro utslagna då busken blommar. Den rätta *Sälgen* deremot blommar i Maj månad förrän bladen utspricka. Ifrån 2:ne andra lika allmänna Pilarter (S. alba & S. fragilis), så kallad hvit Pil och skör Pil, skiljes Sälgen lätt derigenom, att *hvita Pilen* har lansettlika, mycket spetsiga, sågtandade och på båda sidor fint hvitludna löf; *skör Pil* har glatta, aflånga, spetsiga, inunder något isgrå löf och sköra qvistar. Deras nytta är i flera afseenden lika. Blommorna äro från hvarandra åtskilde, på egna trädstammar och sitta i form af hängen (amenta). Inom hanhängets fjäll finnas 2 ståndare och en liten körtel, som utgör håningshuset. Honhängets blommor äga 2klufvet märke, 2skaligt fröhus och ludna eller fjunförande frö, hvilka hos Sälgen mogna förr än hos dess samslägtingar.

Löfven äro till boskapsfoder ganska förmånliga och ätas begärligt. Bien besöka flitigt dess tidiga blommor. Trädet hindrar ej gräsväxten, och förtjenar i flera afseenden att planteras, äfven till alléer och häckar. Barken, som i medicinskt afseende torde vara nästan lika märkvärdig som den af hvit och skör Pil, brukas till hudars garfning; det så kallade klippingsskinnet, som nyttjas till handskar, beredes i Skåne med Sälgbark. Nämde Pilarters bark i pulver till par skrupler hvar 3—4:de timma på fritiden, har med förmån brukats mot frossa, i stället för Kina. Lapparne nyttja dekokt på Sälgbark mot så kallad Flen (Cardialgia sputator.). Veden är hvit, lätt och böjelig. — En starkt luktande svamp *Sälgticka*n (Bolet. svaveolens) växer på Sälg, och säges fördrifva mal om den lägges bland kläder.

Tab. — fig. a. honblomster — b. en liten stjelk med ett honhänge — c. hanblomster — d. en gren med hanhänge — e. fröhus — f. några frön — g. ett ensamt frö — h. en qvist med honhängen som hysa mogna frö.

99.

AGRIMONIA Eupatoria.

Åkermonja. *Småborrar.*

Rotbladen äro nästan lyrtaggade eller parbladiga, med sågtandade småblad, af hvilka det öfversta är udda och försedt med kort stjelk. *Frukten* är sträfhårig.

Linn. Flora Su. p. 162. Cl. 11. Dodecandr. 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 195. Kl. 8. Tjugemänn. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 147. *Pharm.* Agrimoniæ Herba.

På åkerrenar, i ängar och vid vägar, blommar Åkermönjan i Jul. och Aug.; den växer ymnigast i Skåne, men äfven i Uppland och andra lika nordliga orter. Roten är mångårig och grenig. Stjelken alns hög, kantig, hårig och bladig. Bladen äro håriga och sitta skiftevis; småbladen parvis äro omvändt äggformiga, inskurna eller sågtandade, men hvartannat par är odeladt ell. 3:deladt och mindre: det öfversta udda. Bladskärmarne månformiga och inskurna. Blommorna sitta i form af ax i ändan på örtstjelken. Blomstjelkarne äro korta. Blomfodret 5:tandadt, sträfhårigt af hår med krokiga spetsar och qvarsittande. Blombladen äro 5, fästade på blomfodret, och affallande. Frukten består af 2 frö i blomfodrets botten. — Varierar, till antalet af ståndare.

Färsk luktar örten aromatisk, och torkad smakar den något bäsk och sträf. Infusion gjord derpå med vatten svartnar af jernvitriols upplösning. — Med Cicuteplåster utvertes och örten som té invertes, säger Chomel sig ha botat hårdheter i lefren. Den torde äfven gagna mot invertes sår, emedan dekokten blandad med Rosenhäning och insprutad i fistulösa eller pipsår har gagnat, äfvensom våta omslag af samma dekokt: man har ock användt den till gurgelvatten. Becker berömmer téet, drucket till några koppar 2 gånger om dagen tillika med litet lakris, emot gammalt utslag ell. skabb af så väl torr som fuktig natur. Emot reumatism, reformar och hudens sjukdomar är det äfven försökt. Roten till infusion skall brukas i Canada såsom feberdryck enligt Kalms uppgift. Blommorna äro till té helsosamma. — Hästar och oxar äta ej denna planta.

Tab. — fig. a. blomfoder med ståndare och pistill — b. detsamma sedt på baksidan — c. fröhus — d. detsamma öppnadt, så att båda fröen synas; allt något förstoradt.

ACORUS CALAMUS.

KALMUS. *Kalmusrot.* På finska: *Kalmusi. Kalmus-ruoho.*

Bladen äro svärdlika. *Blomstjelken* (scapus), uppstigande från roten, har lång och bladlik spets, med ett cylindriskt *blomfäste* (spadix) midtpå.

Linn. Fl. Su. p. 3. Cl. 6. HEXANDR. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 145. Kl. 6. SEXMÄNN. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 39. Weckoskr. för Läk. Vol. 6. s. 331. *Pharm.* Acori veri l. Calami vulg. radix.

Så väl genom blomningssättet, något liknande Missnörtens (N:o 39), som öfriga utseendet, är denna mångåriga vattenväxt besynnerlig. Den träffas allmän, i synnerhet i Skåne och äfven i andra rikets landsorter, utom de nordliga öfver Uppland. I Juli blir blomfästet synligt, täckt öfver allt med små, tätt hopsittande, gulgröna blommor, af hvilka hvar och en har 6 upprätta blomblad, omskiftande med lika många trådlika ståndare; fruktämnet är elliptiskt, med märke utan något stift. Fröhuset har 3 rum för frön. Roten är tjock, krypande med trådlika små-rötter. De svärdslika bladen kunna hinna till 3 fots längd och deröfver. Blomstjelken uppskjuter från roten och är nästan 3kantig till öfver hälften af dess längd, hvarest blomfästet utskjuter, sedan liknar den ett blad och har form af ett tvåäggadt svärd.

Hela växten, men i synnerhet roten, röjer med sin aromatiska lukt, sin egenskap att vara kryddaktig och således värmande, magstärkande och tjenlig vid alla tillfällen, då kryddor fordras emot svag mage t. ex. i hufvudvärk och svindel, som härrör af denna orsak. Roten kan derföre insyltas såsom Ingefära och på lika sätt användas. Torkad utdrages med sprit det kryddaktiga ämnet och med vatten det bäska, som roten äfven innehåller. Om vatten slås på roten och destilleras, fås en starkt luktande olja. Kalmusrot tuggas vanligt liksom Ålansrot (N:o 57) i smittsamma sjukdomar. I pulverform ges deraf 2 skrupler med litet socker 6—8 gånger om dagen. På dricka och öl kan äfven Kalmusrot läggas, den säges motstå röta, och bota skörbjugg samt utslag som härrör af sistnämde sjukdom. — Bladen ätas icke af några kreatur.

Tab. — fig. a. en hel blomma — b. en ståndare — c. ett blomblad — d. fruktämne — e. fröhus med locket frånskildt — f. ett frö; allt något förstoradt.

---

c
d
e
f
a
b
g

POLYTRICHUM COMMUNE.

BJÖRNMOSSA, *Guckulin; Sopmossa, Gökråg, Guckuråg, Dufvuråg, Kråkekorn, Kråkhvete.*

Stammen enkel utan grenar, i toppen ofta fortskjutande (prolifer). *Bladen* smala, hvassa, finsågade. *Frökapseln* 4:kantig (som en paralelipiped) med tillsats under basen, och betäckt med en gullhårig mössa.

Linn. Flora Su. p. 381. Cl. XXIV. CRYPTOG. Musci. *Lilj.* Sv. Fl. s. 405. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Mossar. *Osbeck. K. Vett. Akad.* Handl. 1798. p. 171. — *Patr. S.* Hush. J. 1785. p. 114. *Pharm.* Adianth. aurei herba.

Sedan HEDWIG, genom upptäckten af de till Löfmossornas fröredning egentligen hörande delar, skingrat den skymning som till hans tid omgifvit kunskapen om dem, och derigenom gjort epok i Botanikens historia, har man blifvit icke allenast förvissad om deras öfverensstämmelse med andra förut såsom fullkomligare ansedda växter, utan äfven funnit en säkrare metod att urskilja de mångfaldiga arter som utgöra denna naturliga familj.

Ibland de flera hundrade af den samma ha vi trott billigt, att i detta verk tidigt anföra en, hvilken om ej i synnerhet utmärkt för sin nytta, kan likväl för tydligheten af sina delar tjena som ett exempel vid kännedomen af sådana växter.

Som man vid bestämmandet af Löfmossornas slägten valt Frökapselns förhållande, i anseende till dess med eller utan tänder besatta mynning (peristoma), såsom genast i ögonen fallande, finner man Björnmosse-slägtets kännemärke bestå i en med 32—64 tänder i enkel ordning försedd Kapsel-mynning, samt denna betäckt med en hinna fästad vid de nämda tändernas spetsar (d). Vi förbigå det fordom tagna kännemärket af en tillsats under kapseln (apophysis) och af den ludna mössan (calyptra), som hos flera arter betäcker kapseln, men befinnes bar hos andra af samma slägte. — Hannblommorna träffas i toppen på särskilta stånd, lika stjernor (b), sammansatta af små utbredda färgade blad (perichætium) (*), inom hvilkas sköte, äfven som hos andra Löfmossor, de för blotta ögat svårligen synbara cylinderlike Frömjölsknopparne eller Säckarne (g) sitta flere tillsammans, omgifne af fina ledfulla trådar. Honorna sitta äfven i toppen på särskilta stammar, omgifna af sina blomfoders blad (perichætium), och äga tydliga märken, stift och fruktämnen (h), hvaraf sällan mer än ett befröas, som, omgifvit af sin mössa (calyptra)

POLYTRICHUM COMMUNE.

småningom upphöjes på sin egen stjelk (seta) (a) och vinner omsider sin mognad betäckt af nämde mössa (f), samt derunder af ett eget lock (operculum) (e), som merendels begge affalla (utom hos Jordmossan, Phascum), då de mognade fröna kringspridas.

Björnmossan (egentligen så kallad, ehuru flere arter kunna derunder begripas utom Pol. commune, såsom P. alpinum, arcticum longisetum, formosum, juniperinum) den allmännaste växt i sidländta skogar, skogsängar och kärr, tillskapar icke sällan de vidaste och ibland alnsdjupa tufvor, ymnigast i de nordligaste provinserna, der Björnen väljer den till inbäddning under sitt hide om vintern, och den i aflägsnaste ödemarken vandrande Lappen till sin beqvämliga säng. Om den samlad rensas och piskas, kan den nyttjas i taglets ställe till madrasser och dynor. Sammanbunden brukas den i Vestergötland till ugnsqvastar, och som hackelse till foder åt hästar i Bohuslän, då annat grönt tryter. De sägas också med begärlighet förtära den.

Denna hushållsnytta är dock ringa mot det ogagn, som Björnmossan genom sitt innästlande gör på ställen som för sädes- och gräsväxt kunde användas. Sidländta orter kunna dock genom dikning derifrån befrias, då tillika i torr sommar moss-vallen afbrännes, eller mossen medelst en egen plog hopharfvas eller med myllan sammanskyfflas i högar hvilka med mellanförd gödsel böra hopbrinna. Landet plogköres emedlertid flera gånger och ansas samt sedan med säd eller höfrö besås.

Hos äldre Auktorer finner man äfven läkande egenskaper tillagda Björnmossan, såsom att dekokten deraf utvertes brukad fästade håret och förekom flintskallighet (Apulejus); och invertes botade lungsjuka (Dittenius); dref urin och sten; upplöste skrofulösa svullnader, och man har velat påstå att den gjort underverk i håll och sting (Tournefort), och med rödt vin blandad stillade våldsamma reningsflöden. Än i dag anses denna mossa i Mähren som ett naturens under för sina förmenta dolda egenskaper, och brukas af hopen som ett trollmedel, äfven att strö under vaggan mot hexor och spöken.

Tab. — fig. a. föreställer mossan i nat. storlek — b. ett hannestånd med fortskjutande stam. — *. öfversta delen ell. stjernan utbredd. — c. en kapsel i nat. storlek — d. förstorad med affallit lock, att tänderne synas samt hinnan som förenar dem — e. locket. — f. lufvan — g. toppen af ett hannestånd öppnad, att Frömjölssäckarne synas — h. toppen af ett honstånd i ett blad förstorad.

S—z.

POA FLUITANS.

MANNAGRÄS. *Svinsvingel. Gåsgräs.*

Blomvippan är grenig, upprätt och utbredd, med trinda, till stjelken tryckta, mångblommiga *småax* utan borst, hvilkas *småblomster* äro trubbiga och sjuådriga.

Linn. Fl. Su. p. 55. Cl. 3. TRIANDR. 2:gyn. (Festuca fluit.) *Ejusd.* Skånska Resa s. 549. *Lilj.* Sv. Fl. s. 48. Kl. 3. TREMÄNN. (Festuc. fl.) *Blomb.* Disp. om nytt. af Månnagräs. Præs. KALM. Åbo 1772, 4:o. *Rothofs* Hush. Mag. 1 Del. s. 515, 8:o, 1762.

Poa-slägtets karakter består deri, att de äggrunda något spetsade blomkronskalen sakna borst; detta kännemärke äger Mannagräset, hvarföre vi gifva det, efter den anledning som Dr. SMITH lemnat, hellre rum bland Poa-arterne, än i Festukslägtet, hvars arter hafva borstförande blomfoderskal. Gräset växer till 6—7 qvarters längd i vattenrika kärr, dammar och sakta rinnande vatten med flytande blad liksom flottgräs. Det blommar nästan hela sommaren, har mångårig, krypande, vidt utbredd rot och snedt uppstigande strå, som vid basen slår rötter; de öfra bladen äro utbredda, något breda, upprätta, men de nedra slankiga och flytande. Blomvippans grenar sitta liksom småaxen, skiftevis; de sednare hafva 8—12 småblomster hvardera. — Stundom träffas Mannagräset med mindre grenig blomvippa.

Dess frö, som samlas i Juli ell. Aug. gifva Mannagryn, som komma vanligen ifrån Polen, och äro välsmakande och födande. Med en hatt, sikt eller fint såll, hvarmed man slår fram och tillbaka på axen, samlas fröen om morgonen då daggen än är qvar, ell. efter regn. Fröen falla i sållet med sina skal, torkas sedan, stötas tillika med hackelse i trädmortel med trästöt, dröftas eller rensas; detta omgöres till grynen äro gula, och värderas då i godhet näst Sagogryn. Kliet eller skalen, ges mot maskar åt hästar, som då icke böra vattnas förr än efter par timmar. Gäss, ankor och vattenfåglar veta rätt väl att plocka och förtära Mannagräsets frö. Slåtterkarlar tycka ej om detta gräs, emedan det undviker lian och afskäres med möda. Det är likväl ett godt och be-

sömdt foder för alla hemtamda boskapskreatur, och skulle detta gräs göra de annars onyttiga diken, lergropar och dammar fruktbärande och för landtmannen högst nyttiga, om det vederbörligen odlades. Rötterna kunna flyttas och omplanteras, eller fortplantas gräset om dess mogna frö blandas i lera, hvaraf göras bollar, som kastas i rännilar, dammar och dylika passande ställen.

Tab. — fig. a. axfästet till ett af småaxen — b. ett inre blomfoderskal med pistiller, ståndare och håningslus — c. yttre blomfoderskal; alla förstorade — d. blomvippans topp eller öfre hälft.

J. W. P. del

Akerland Sc.

POPULUS TREMULA.

Asp. *Darrpoppel.* På Finska: *Haapa.* På Lappska: *Supp:*

Löfven äro nästan runda, i brädden tandade och på båda sidor glatta. *Bladstjelkarne* äro hoptryckte.

Linn. Fl. Su. p. 357. Cl. 22. DIOECIA. octandr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 307. Kl. 13. SAMKULLE. Åtskilde. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. I. s. 227. *A. Mennand.* om Aspens egensk. och nytta &c. Præs. KALM Åbo 1759. 4:to *Rothoffs* Hush. Magas. I. s. 23. *Linderh.* Handlex. för Landthush. &c. I. s. 85.

Aspträdet är allmänt i hela Sverige, älskar något fuktig jord, men växer äfven i torr och sandig. På 15 eller högst 20 år kan stammen vara tjenlig till timmer. Ifrån dess vidt utbredda krypande rötter, uppskjuta en myckenhet telningar, hvilkas blad äro stora och nästan äggformiga. Dessa kunna omplanteras eller blott fredas för ohägn, då man efter några år får en vacker Aspskog. Med störar, som något spetsas i ändan, fortplantas Aspen äfven tidigt om våren. Till alléer, men ej häckar, tjenar Aspen. De som ämnas till löftägt, böra topphuggas. Bör ej finnas vid åkrar, ängar eller trädgårdar, men är så för vedens nytta, som löftägten till boskapsfoder, af mycket gagn i hushållningen. Förrän bladen utspricka, blommar trädet i April och har han- och honhängen på särskilta stammar. Hanblomstren hysa 8 ståndare och flikiga fjäll, hvilka sednare äfven finnas på honblomstren, som äga fröhus med 2 rum för små frön, vid hvilka är fästadt ett bomullslikt fjun; honorna sitta inom egna hylsor af fjällen och befrödas derföre med svårighet, hvarföre sällan fröen, som dessutom sent mogna, äga groningsförmåga. De långa, tunna och spensliga bladstjelkarne, göra att minsta väderpust sätter löfven i rörelse.

Späda rötterna och äfven knopparna kokas till dekokt, som skall tjena mot gikt, våra blodrenande och nyttig vid slapphet i tarmkanalen. Till 1 Skålp. raspad Asprot tagas 2 kannor vatten och kokas en timme; deraf drickes 1 qvarter morgon och afton. Om våren ger Aspen liksom Björken (N:o 80.) söt laka, och dess *bark* kan nyttjas rå eller kokad till boskapsfoder. En del djur äta den hellre än något annat, såsom Bäfrar och Harar; andra förtära den gerna t. ex. Elgar, Hjortar, Getter, Får m. m. Den tor-

de ock kunna användas till läderberedning. Torkad skall den brinna väl och kunna nyttjas till bloss. *Löfven* böra samlas vid midsommar eller mot hösten, och då strykas af qvistarna som ej böra afbrytas; de kunna äfven strax efter de affallit upphämtas, torkas och förvaras. Ett stort träd gifver vid pass en tunna afstrukna löf, som värderas lika med 2 Lisp. hö; och således kunna 100 träd gifva vid pass lika mycket foder som utgöres af 30 lass hö. Nästan allt slags boskap och i synnerhet Hästar, äta gerna Asplöf och må deraf mycket väl; men ullen säges lossna då fåren fodras för ofta dermed. *Veden* är hvit, lätt och lös, skadas sällan af mask och ruttnar långsamt; derföre tjenar den såsom timmer till byggnader vid vatten, i källrar, till tak, gärdsel och dylikt; äfven i vatten, men ej i brunnar, emedan vattnet får osmak; dessutom till allt som bör vara lätt eller löst och mjukt att förarbeta. Barken bör saftiden eller genast då trädet fälles, aftagas. Bildhuggare betjena sig af veden, och i Vestergötland göras hjul med ½ alns breda lötar af Asp, hvarmed lass dragas eller köras öfver sanka ängar eller kärr. Vid glas-slipning nyttjas Asp till polertrissor, och som trädslaget föga ändras vid olika värmegrader, så tjenar det till urpendlar och flera dylika arbeten. Vid förbränning sprakar det, gifver ringa värme, nästan inga kol, men askan tjenar till lut- och såpsjudning. Syrsor sägas sky spislar der Aspved brännes; och grön bark tros hafva samma egenskap. Om tegel brännes med färsk Aspved, säges ytan öfverdragas med blå glasur, få vackert utseende och bli varaktigare. Gamla Aspstammar ha en svart rand på norra sidan. Deras rötter som räcka 3—4 famnar från stammen, hindras med diken att inträngа i ängar m. m.

Tab. — fig. a. honblomster med fruktämne och håningshus — b. ett fjäll af honhänget — c. en ståndare sedd på sidan — d. densamma sedd uppifrån — e. hanhängets fjäll — f. hanblomster med ståndare och håningshus — g. en qvist af hanträdet då det blommar — h. en dylik af honträdet — i. en qvist med löf.

J. P. Boström del.

Åkerland sc.

104.

DAUCUS CAROTA.

MOROTS-ÖRT. *Gula rötter.*

Bladen 3faldigt penntaggade. *Bladstjelkarne* äro på undra sidan ådriga. *Frukten* är styfhårig.

Linn. Fl. Su. p. 86. Cl. 5. PENTANDRIA. 2:gyn. Umbellatæ. *Lilj.* Sv. Fl. s. 117. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. Parasollblommor. *K. Patr. S.* Hush. Jurn. 1780. Maj. s. 25. Okt. s. 29. — 1782. Apr. s. 377. — 1778. Dec. s. 23. *Grevesmöhlens* Prisskrift om Trädesjorden 1802. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 209. *Rafn.* Bibl. f. Fys. Med. o. Ekon. 17 B. 4 häft. s. 404. *Pharm.* Dauci Sylvestr. semina D. sativi radix.

Genom odling i Trädgårdar är Morotsörten blifven allmänt känd. Den som växer vild, blommar ofta första året och träffas på ängar och åkerrenar i Skåne, Östergötland och Uppland och har då smal, hvit och nästan svampig rot. Den vanliga trägårdsmoroten är brandgul, men den finnes äfven röd, fast mer sällsynt. Som roten är 2-årig, så blommar vanligen örtståndet först året efter fröen äro sådda, och sedan utdör roten. I Juli månad är dess blomningstid. Örtstjelken är grenig, fårad och oftast något hårig. Bladen äro djupt inskurna och håriga; grenarna hysa vid slutet parasoll-lika blomflockar för hvita eller gulaktiga stråliga blommor, af hvilka de i midten äro ofruktbärande honor, och de i kanten 2:könade och bördige. Efter blomningen kröka sig parasollgrenarna inåt och draga sig med frön tätare tillsamman. Det allmänna svepet (involucrum), som svarar mot blomfoder och finnes vid parasollgrenarnas utgång, är penntaggadt (pinnatifid.); småsvepen (involucella) som sitta vid blommorna, äro enkla eller treklufna.

Roten är helsosam och smaklig, hvarföre den användes både som läkmedel och till föda. Mot hosta, stenplågor, maskar, torsken och elaka sår, är den med fördel försökt. Den kan ätas rå, såsom af barn, som besväras af små maskar; eller ock i form af dekokt eller utpressad saft, brukas den, blandad med litet Rosenhåning mot torsken hos barn; blandningen strykes antingen med pensel på tungan eller nedsväljes téskedbladsvis om torsken är djupare ned i svalget eller strupen. På sår lägges en ljum gröt af morötter; det öfverflödiga vattnet utkramas och

såret fylles med gröten, som slutligen täckes med linne: en eller 2 gånger om dagen ömsas detta omslag hvaraf rötan och värken minskas, hårda kanterne mjukna och såret beredes till läkning. Roten färsk och stött har blifvit nyttjad på brännsår. Oaktadt det loford som så många Författare gifva Moroten, säger dock SMUCKER att han icke funnit dess bruk synnerligen förmånligt. — Fröen som äro väderdelande och urindrifvande, innehålla en väsendtlig olja och brukas kokade i öl eller dricka. De nyttjas äfven, jemte parasollställningen hvarpå de sitta, såsom té. Af Morotsörtens frö skall äfven en angenäm dryck kunna tillagas. — Till matlagning användes roten allmännast, men äfven boskap kan dermed på några veckor hastigt gödas. Och om roten kokas, rifves eller stötes och safften väl utpressas samt inkokas till siraps tjocklek, fås en söt massa, som kan liksom sockersirap användas. — I nejden af Magdeburg, gifvas örtstånden eller det så kallade Morotgräset åt boskapen. Hela växten är till foder högst nyttig och borde allmännare odlas. Fröen blötas först något, blandas sedan med jord och utsås i lös sandig och bördig men ej nygödd jord; det åtgår 5—6 skålp. frö till 1 tunnland. Som växten icke magrar jorden, passar den väl i synnerhet till circulerande åkerbruk. Af Morötter, som ges Korna, sätter mjölken ovanlig mängd grädda, hvaraf fås ypperligt smör. Med färsk utpressad morotssaft, som slås i gräddan före tjärningen, skall gul färg och god smak fås på vintersmör. Hästar, som fodras med sönderskurna morötter och mellanåt med hö, men intet hafra, bli deraf feta, starka och vackra. I England anses morotsfodret för hästar, bättre till sin verkan och mindre kostsamt än hafra.

Tab. — fig. a. en förstorad blomma — b. 2:ne sammansittande frö, förstorade — c. 2 dylika i naturlig storlek — d. ett ensamt frö, sedt på inre sidan, förstoradt — e. ett dylikt i naturlig storlek — f. ett af do mindre rotbladen — g. roten.

BRYONIA Alba.

Hvit Bryon. *Qvesrot. Hundröfva. Gärdsgårdsröfva.*

Bladen äro hjertlika, flikiga, med spetsiga och tandade flikar, på båda sidor skrofliga af uppstående prickar (scabra). *Blommorna* äro sambyggare (d. ä. han- och honblommor sitta åtskilde på samma örtstånd).

Linn. Fl. Su. p. 344. Cl. 21. Monoecia. Syngenes. *Lilj.* Sv. Fl. s. 66. Kl. 4. Fyrmänningar. 1:quinn. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 419. *Wallen.* om Finska Almog. nödbröd. Præs. Hellen. 4:o Åbo 1782. s. 34. *Pharm.* Bryoniæ Radix.

Bryonväxtens rot är mångärig, stundom tjock som en arm eller deröfver, grenig, bäsk och skarp, samt växer i synnerhet i södra Sverige, men äfven i Uppland. Dess stora rot befordrar örtens hastiga tillväxt, ehuru den sent om våren börjar framskjuta sina mjuka slankiga stjelkar, som fordra stöd af gärdesgårdar, buskar och dylikt, hvarvid den genom skruflikt vridna klängen fäster sig. Örtstjelken är 5:kantig och liksom bladen, försedd med upphöjda punkter och sträfva hår, hvaraf skrofligheten härrör. Bladen, de öfra mest hjertlika, hafva merendels 7 flikar och likna Lönnblad (N:o 86). Blommorna, som framkomma i Juni och Juli, sitta i form af blomklase (racemus) och äro blekt gulgröna. Bären mogna sent om hösten, då de äro svartgröna och innesluta många frö i en seg hvitgrön vätska. Planteras bäst med rötter; men fröen kunna äfven sås. Den af v. Linné i Fl. Sv. nämde Bryonarten, som har röda bär, hvars blommor äro 2:byggare (d. ä. han- och honblommor äro åtskilda på olika örtstånd), kallas *Br. dioica* och finnes vetterligen ej i Sverige. Slägtet räknas till den naturliga örtflocken, som för sin likhet med Gurkväxterna kallas *plantæ Cucurbitaceæ.*

Såsom bevis på färska rotens skarpa natur, må det anföras, att den inflammerar huden då den pålägges, hvarföre den ock, skuren i skifvor och lindrigt stött blifvit ljum pålagd emot vattenaktiga svullnader i benen, blånader, höftvärk; och i form af salva, mot håll och styng, samt skrofelartade öppna sår, och såsom dekokt till omslag vid ledvridningar och svulster, förenade med styrkhet i

leden. Dess egenskap är i synnerhet att häftigt laxera, drifva urin och regler, och stundom väcka kräkning. I synnerhet om våren innehåller den en mjölkaktig saft, som samlas på ett dygn, om roten tvert afskäres vid jorden och ett kägelformigt hål i den utgräfves, hvilket med det afskurna stycket täckes. Dosis af denna saft mot vattensot och andtäppa är 2 drakmer till $\frac{1}{2}$ uns eller 1 matsked i sender, så ofta den sjuka i anledning af dess verkan tror sig kunna tåla det. Bönder fylla hålet i roten med dricka eller öl om aftonen, och förtära det nästföljande morgonen. Också kan samma hål fyllas med socker, som inom ett dygn smälter och skall då till en matsked i sender vara starkt urindrifvande. Äfven har den nyttjats mot maskar, vid konvulsiva tillfällen och hufvudsvaghet, förmodligen då orsaken till sjukdomen varit i underlifvet och laxermedel kunnat gagna. Ett annat sätt att af Bryonroten bereda läkmedel är, att 2—3 lod af färska lindrigt krossade roten, läggas på $\frac{1}{2}$stop vin eller starkt öl; efter ett dygns förlopp är dosis häraf 1 eller flera glas om dagen. — I pulverform, hvaraf fordom gafs 1 skrupel eller 1 drakma, kan roten umbäras, emedan kraften genom torkning mycket förloras. — Af saften med terpentin och vax beredes Bryonsalfva. — Om roten tvättas, torkas, sönderskafves eller rifves till mos och i vatten lemnas att väl upplösas, så fås deraf stärkelse på botten i kärlet. Med mjöl af säd eller potates och gäst tillredes äfven af denna stärkelsemassa bröd i hungersnöd, liksom af Misne (N:o 39.). — Ibland hemtamda kreatur är geten kan hända det enda som förtär växten.

Tab. — fig. a. en öppnad honblomma med fruktämne — b. en dylik hanblomma båda förstorade — c. ett bär — d. ett dylikt afskuret — e. ett frö; alla dessa 3 figurer äro i naturlig storlek.

106.

ARTEMISIA Absinthium.

Malört. *Maleta.* På Finska: *Koiruoho.*

Bladen äro mångdelade, mjukhåriga och hvitludna. *Blommorna* halfklotrunda och nedhängande. *Fruktfästet* ludet.

Linn. Fl. Su. p. 286. Cl. 19. Syngenesia. Polyg. superfl. *Lilj.* Sv. Fl. s. 356. Kl. 15. Svårgrar. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 117. *Pharm.* Abs. vulg. Herba summit.

Vid husen på torra magra ställen växer Malörten allmän; har mångårig grenig och nästan träaktig rot, och blommar i Juli eller Aug. månad. Örtstjelkarne växa upprätt, ofta alnshöga, äro greniga och fårade med blomruskor i toppen. De nedre bladen äro dubbelt penntaggade (bipinnatif.); de öfre fingerlikt delade. Diskblomstren äro många, men strålblomstren (de som sitta i blommans kant) få.

Bäskheten är så stark hos Malörten, att mjölken deraf får osmak då Ammor eller Kor förtärt den, och Fårkött kan af samma orsak blifva bäskt. Lukten minskas genom torkning och förgår under kokning. Till läkmedel anses bladen bättre än blommorna. Färska örtsaften, Extrakt samt växten torkad och pulveriserad, gifvas efter omständigheterna och gagna i svag mage, frossor, mjeltsjuka, gulsot, skjörbjugg, nyss börjad vattensot, maskar m. m. Sedan tarmkanalen i frossfebrar blifvit väl renad, kan ½ matskedblad af färska örtsaften i litet vin, med tillsats af en och annan kryddneglika, gifvas några gånger på fritiden. Mot förstoppningar i lefvern och gulsot brukas piller af Extraktet med tvål. Af pulvret är dosis ½ drakme med socker. Då örten tages med vatten, såsom té, eller i infusion, så är det kallt mindre obehagligt till smaken, än såsom varmt; tillsättes något vin, plägar det vara verksammare. Malörtsdroppar beredas af ¼ ℔ blad och blomknoppar till 1 kanna vin eller bränvin och digereras några dygn, samt silas; dosis är 1 matskedblad, såsom magstärkande, något före middags måltiden. I hetsiga febrar, plöresier, fallenhet för slag och konvulsioner, bör ej Malört brukas. Utvertes lägges färsk Malört på kalla svulster (œdema). Af somliga lägges malört på dricka i stället för humla, och om växten lägges i surt dricka eller öl, så blifver genom bäska sma-

ken, syran mindre kännbar. För mycket deraf gör hufvudvärk och angriper ögonen. Malörtsvatten blandas af Bokbindare i klister och planérvatten för att alhålla bokmal. Den säd som blifvit stöpt eller blött i Malörtsvatten, skall icke ätas af foglarna, och tillverkningar af hundhår, då de legat i Malörtvatten en veckas tid, igenkännas och smutsas icke sedermera af hundar. Åt boskap och får gifves Malört såsom preservatif eller botmedel mot vattensot. Malört och Enbär till dryck eller sörpe är äfven hälsosamt för dem. Dess egenskap att fördrifva mal i kläder är icke alltid pålitlig. Att deraf kan brännas pottaska och fås ett lutsalt (Alkali herbar. fix. l. Sal Absinth.), är något som Malörten har gemensamt med många andra växter.

Tab. — fig. a. ett ensamt blomster med fruktämne.

J.W. Palmstruch del.

Akerland sc.

ARUNDO COLORATA.

(*Phalaris arundinacea α & β picta* Linn.)

BAND-RÖR. *Randgräs. Rörflen.*

Bladen äro släta och platta. *Blomvippan* är upprätt, grenig, med blommor som sitta hopgyttrade, vetta åt en sida och äro utan borst. *Blomfoderskalen* äro enblommiga och längre än blomskalen.

Linn. Fl. Su. p. 18. Cl. 3. TRIANDRIA. 2:gyn. Phalaris arundin. *Ejusd.* Skånska Resa p. 292. *Lilj.* Sv. Fl. s. 54. TREMÄNNINGAR. 2:quinn. Phal. arund. & *a)* picta. *P. Sällsk.* Hush. Jurn. 1781. Juli s. 25. *Hallenb.* om F. Ängsköts. hind. och hjelp Pres. GADD. Åbo 1757. s. 19. B. BERGIUS, Tal om Sv. Ängsköts. p. 67. Stockh. 8:vo 1769.

Botanisternas mästare, Sveriges, ja hela verldens oförgätlige v. LINNÉ hänförde *Bandröret*, först till Arundo (Hort. Cliffort.) och sedan till Phalaris slägtet. Icke af ett falskt begär, att med nya namn på längesedan kända föremål, vilja fästa en viss klass Läsares uppmärksamhet — ett fel som likt en skadlig smitta, tyckes mer och mer i naturvettenskapen utbreda sig — utan af den öfvertygelsen, att Bandgräset lättare, efter sina kännemärken, bör sökas ibland Rörarterne, än uti slägtet Phalaris, har jag vågat ändra Linnéska namnet för detta gräs, och i stället antaga det som Dr. SMITH i Fl. Britt. derpå gifvit. Rörslägtet *(Arundo)* igenkännes med 2:ne skal utgörande blommodret och med qvarsittande ull eller hår, som nedtill omgifva småblomstren, hvilka äro utan borst. *Phalaris* äger till slägtkarakter, att de enblommiga blomfoderskalen äro 2, kölformiga, lika långa och innesluta blomsterskalen. Vid jemförelsen emellan dessa karakterer och följande beskrifning torde det lätt synas, att småblomstrens fjun eller ull i synnerhet berättigar bandgräset till en plats ibland Rören. Blomvippan, endast under blomningen utbredd, är upprättstående och grenig, med kantiga, korta och sträfva smågrenar. Blomstren sitta liksom hopgyttrade i små klasar, och äro röda och hvita. Blomfoderskalen äro hoptryckta, kölformiga, på kölen skroffliga, 3ådriga och spetsiga. Inom hvart par sådana, är ett ensamt blomster, något kortare än blomfoderskalen, lansettlikt, hoptryckt,

glänsande, utan borst, med 2 vid basen sittande korta ullika penslar. Blomskalen, af hvilka det ena, som omfattar det andra, är bredast, äro lika långa och på yttre sidan håriga.

Den artförändring, som här blåaktiga enfärgade blad, finnes allmän vid åstränder och kärr samt blommar i Juli; den andra med blad, som likna grönt och hvitt randade band, odlas allmänt i trädgårdar på torra ställen. Roten är mångårig, krypande, samt frambringar upprättväxande, bladiga, trinda och släta strå, af 1—2 alnars höjd och deröfver. Bladen äro breda, platta och släta. Gräset lönar sig visserligen till odling, i synnerhet som dess natur att växa på våta ställen, ger ett ypperligt tillfälle att förvandla dessa merendels alltid föga fruktbärande platser, till nyttiga och bördiga fält. Dess rötter sammanbinda gräsvallen, och gräset är ganska gifvande, ätes gerna af allt slags boskap då det icke är förväxt, hvilket förekommes om det afslås 2:ne gånger om sommaren; svin sägas dock ej äta detta gräs. Att jemte andra passande växter göra magra sandiga och fuktiga ängar, insjö- och hafsstränder, nyttiga, föreslår Hr Hallenberg Bandröret, som visserligen dertill är ganska tjenligt. Fröen till utsäde samlas då de äro mogna, som vanligen är i Augusti, och sås antingen genast om hösten eller om våren tidigt. Genom rottorfvor, hvilka liksom Qvickroten snart utvidga sig, kan äfven gräset fortplantas. I trädgårdarne ger Bandröret sällan frö.

Tab. — fig. a. fruktämne med pistill — b. ett småblomster, under blomningen nedtill ludet; pistill och ståndare äro utskjutne, men blomskalen hopdragna — c. blomster med blomfoderskalen sådant som det är då blomningen börjar och ståndarnas knappar ej hunnit nog utskjuta. — d. blad och stjelk med bladslida af den randade varieteten — e. gräset med hopdragen blomvippa. Originalet för båda figurerna till blomvippa, växte vildt.

b
c

108.

AGARICUS Muscarius.

Flugsvamp.

Foten (stammen) är tät, nedtill klubblik, hvit och försedd med ring (volva). *Hatten* är merendels kupig, röd med hvita fläckar och på undra sidan hvit med de flesta jemnstora och åtskilliga halfva ensamma skifvor.

Linn. Fl. Su. p. 449. Cl. 24. Cryptogam. Fungi. *Ejusd.* Skånska Resa s. 450. *Lilj.* Sv. Fl. s. 445. Kl. 16. Lönngifte. Svampar. *K. Vett. Ak.* Handl. T. 5. 1784. s. 240. *C. G. Wallen.* om förgift. växt. Pres. Gadd. Åbo 1775. 4:to s. 24. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 555.

Den fuktiga årstiden, hösten, är för de flesta Svampar. Då träffas äfven Flugsvampen i skogar och på ängar allmän med mer och mindre röd, brun eller smutshvit hatt, som oftast är kupig, men äfven stundom platt och någon gång skålig. De vårtlika och åtskilda hvita fläckarnas antal varierar, men sällan saknas de alldeles. Ringen synes ej då Svampen nyss brutit genom jordskorpan, men sedan hattens bräddar skilt sig från foten, blir den synlig och sitter något öfver midten af foten, är vid, hängande och slarfvig. På äldre Svampar är den ofta bortfallen. Skifvorna, skilda från hattens köttiga del, genom en hinna, äro lansettlika, med spetsen vänd mot foten; de äro nästan alla lika stora, men hvar 3:dje, 4:de eller 5:te vid pass sitter ensam och är liksom half eller tvert afskuren; en eller annan mycket kort kan äfven träffas. Emellan dessa tros frömjölet eller fröen sjelfva finnas.

Dess rusgifvande egenskap är i synnerhet blifven bekant genom det bruk, som Nordasiatiska folkstammar ännu deraf göra; och Hr Teol. Dr. och Prof. Ödmanns tanke, att de i gamla Svenska Historien rycktbara kämpar, *Berserkar* kallade, försatt sig i ett rysvärdt tillstånd af raseri och mordlystnad, genom Flugsvampens förtärande, synes nog sannolikt. De beskrifvas under detta tillstånd, såsom alldeles utom sig, lika villdjur; de öfverföllo lefvande och döda ting, skydde intet slags fara och urskilde icke vänner från fiender. De troddes vara oöfvervinneliga, fruktades och hatades; och som de förmodligen i tystlet förtärde det rusgifvande medlet, så viste ingen rätta orsaken till deras yra; den blef likväl icke utan förklaring: man gick

dermed vanliga genvägen, och skref det på onda andarnas räkning. Af Flugsvampen förtära Ostiakerne 1 i sender eller dekokt på 3 stycken; andra folkslag tåla att äta 3—4 st., och skall blodens omlopp deraf ej ökas. Verkan deraf är först glädtighet med sång, dans m. m.; sedan känna de krafterna ovanligen ökas, kroppen inbilla de sig bli större, de yra, rasa, få konvulsiva rörelser, afmattas slutligen och falla i sömn. I 12—16 timmar plär raseriet räcka; de uppvakna återställde till sina sinnen, men liksom förkrossade och utan minne af det nyss förbigångna. Kärleksnjutningar i detta tillstånd skola förfärligt öka följderna af svampens ätande. — Flugsvampen var således fordom för nordens inbyggare, det som opium är för orientens. Sjelfva urinen af den, som förtärt Svampen, skall, enligt Stellers uppgift, bibehålla egenskapen att ge rus, hvarföre Tungusiska Schamaner, då de skola slå sin trolltrumma, dricka deraf. — Den delen af svampfoten som är i jorden, skall vara mindre giftig än svampens öfrige delar. I pulverform till ½—1 skrupel, gifven i vatten eller ättika, har man försökt svampen mot fallandesot och konvulsioner, stundom, som det berättas, med fördel. Men flera och varierade försök fordras visserligen ännu. Utvertes säges pulvret borttaga hårda kanter på sår och befordra läkning. — Får sägas utan skada äta unga friska flugsvampar, men mjölken hos kor, som ätit den, skall blifva osmaklig. Blandad med mjölk, dödar den flugor och sönderskuren eller stött, samt i täppt lerkärl förvarad, förvandlas den till en vällingslik massa, hvarmed vägglöss skola kunna utödas; den strykes i springor och på ställen der ohyran finnes; flera gånger måste påstrykningen ske och några veckor emellan hvar gång; lukten är vederstygglig.

Tab. — fig. a. en nyss genom jordskorpan frambruten svamp, hvars lökformiga rot omgifves i jordbrynet ofta med ett brunt svepe, som af somliga orätt fått namn af ring (volva). — b. en halfväxt vid pass, med sin ring, hvilken kan anses svarande mot blomfodret hos andra växter — c. en klufven fullväxt, som visar fotens täthet och skifvornas form. —

J.W.P. del.

C.V. fe

RHAMNUS FRANGULA.

BRAKVED. *Tröske. Toste. Brågon.* På Finska: *Paattama. Patan.*

Trädstammen och grenarne äro utan taggar. *Löfven* äro nästan äggrunda, släta och helbräddade. *Blommorna* äro 2:könade med en pistill. *Bären* hafva 2 frö hvardera.

Linn. Fl. Su. p. 72. Cl. 5. PENTANDRIA. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 98. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. *K. Vett. Akad.* Handl. 1742. s. 27. 1745. s. 248. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. 5. s. 49. *Murr.* App. Med. T. 4. p. 5. *Pharm.* Frangulæ Cortex.

Brakved ell. sprakved, så kallad derföre att den sprakar i eld, är en mycket grenig buskart, hvars största stammar kunna få 3—4 tums omkrets, och 3—4 alnars högd; den växer helst i fuktig jord, och blommar ifrån Maj till Aug. Som den saknar vinterknoppar, hvilket hos nordens trädslag är högst sällsynt, så trifves den endast i skugga, och skadas ofta af vinterkölden på fria fältet. Löfven, endast på de unga skotten, sitta midt emot hvarannan, på äldre grenar skiftevis, äro nästan omvändt äggformiga och ådriga. Blomstjelkarne äro enblommiga, utgå mest 2 och 2 ell. 3 och 3 från bladstjelkarnas fästen. Blommorna äro hvita med mörkt purpurfärgade ståndareknappar, som sitta midt emot och nästan döljde af de små fjäll-lika kupiga blombladen; märket är 2:klufvit. Bären äro först gröna, sedan röda och sist svarta, med 2 hårda oljaktiga hjertformiga frö ell. kärnor. Fortplantas med telningar ell. bär, och passar till häckar på lågländta ställen.

I stället för Rabarber kan *barken* i synnerhet färsk nyttjas för starka personer; då den är torr, laxerar den mindre häftigt. I form af dekokt till 2 drakm. ell. ½ uns i dosis, ell. ock som Infusion, äfvensom i pulver till 1—2 drakme har man brukat den, mera förr än nu, mest emot vattensot. Äfven skall den hindra eller motstå röta. Mot förstoppning hos oxar och kor säges den vara ett säkert botmedel. Bären skola lindrigt laxera, och fröen drifva urin. — Till färgning användes barken, som är gröngul, och bör samlas om våren vid saftiden, torkas och sönderbrytas. I dricka blötes den 2—3 dar, kokas sedan i samma vätska och under kokningen lägges ullgarnet deri

att äfven koka något litet; färgen blir gul och vacker, men mörknar i solsken. Brandgul färg sättes på ylle, om barken först skrapas och renas från den yttre näfverlika ytan, sedan kokas i vatten med litet alun och godset slutligen doppas deri några gånger. Finnarne färga dermed mörkbrunt, sedan barken legat under bar himmel ett års tid, på ett tak ell. dylikt passande ställe. Den inre trådiga delen af barken, som kallas bast, är nästan så stark och seg, som den af Lind (N:o 40), att rep eller tåg kunna deraf göras. — *Veden* är hvitgul, med röd kärnved och skör. Till krutberedning värderas kolen deraf högt, och hafva i Frankrike, enligt en publik författning, varit förbudna till alla andra behof. Vedens låga skall färga tegel, som dermed brännes, blåaktigt i ytan. — *Bären* brukas på några orter i Tyskland, till mos för tjenstfolk, och hos oss mest till färgning. Sedan yllegodset först är kokadt med björklöf och gult, torkas det och kokas med bären, hvaraf det blir grönt. Andra bruka att stöta tillsamman både löf och bär, koka dem i vatten och lägga ullgarnet uti under kokningen; om detta efteråt lutas, blir färgen mera mörkbrun. I Frankrike färgas skinn gröna med omogna bär, och fågelfängare färga på lika sätt sina nät. — *Fröen* pressade, gifva en olja, som äfven till lampor kunde användas. — *Löfven* ätas af getter och får; åtskillige Författare påstå att korna förtära dem, och mjölka af dem ymnigare, hvilket dock andre neka. Som blomningstiden varar länge, och bien hämta håning af blommorna, så förtjenar busken äfven i detta afseende namn af nyttig.

Tab. — fig, a. en öppnad förstorad blomma med ståndare och pistill. — b. ett bär i naturlig storl. — c. ett dylikt afskurit.

J.W.P. del.

C.V.T. sc.

IRIS Pseudacorus.

Svärdlilja. *Bäcklilja. Svärdgräs. Sifjeblomma. Fläje. Gula Liljor.*

Örtstjelken har 3 — 6 blommor. *Blombladen* äro 6, utan hår; de inre mindre än märkena, hvilkas 3 flikar likna blomblad. *Bladen* äro svärdlika.

Linn. Fl. Su. p. 13. Cl. 3. Triandria. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 159. Kl. 6. Sexmänningar. 1:qvinn. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 275. *Pharm.* Acori palustr. l. Irid. pal. l. Gladioli lutei Radix.

Utom växternas allmänna indelning efter fröredningsdelarna, har man i deras yttre form, egenskaper och verkningar, sökt grunder för en annan uppställning och de klasser ell. *Flockar*, som då uppkommit, hafva fått namn af *naturliga*. Den naturliga örtflock, hvartill denna, som icke egentligen är en Liljeart, kan räknas, utgöres af de *Svärdbladiga* (Ensatæ, Linn. les Iris, Jussieu), utmärkte genom bladig örtstjelk, merendels svärdlika blad, och antingen ensamma ell. flera inom sitt blomhölster (blomfoder) sittande blommor. Svärdliljans rot är liggande i jorden, nedtryckt, på undra sidan med trådrötter försedd; har ringar, är ini köttaktig och ljusröd, luktar intet, men smakar skarp, är laxerande och hyser mycket sammandragande ämne, hvarföre den svärtar jernvitriols upplösning, och tjenar till bläck, samt svart färgning. Örtstjelken är något hoptryckt eller nästan trind och slät. Blomman som är gul med svarta strek (äfven hvit enligt Ray's uppgift), sitter öfver fruktämnet, är delad i 6 flikar, som utgöra blombladen, af hvilka de 3 yttre äro större och nedböjde, de inre upprätte, nästan jemnbreda, trubbiga, vid basen smalare och rännlika (canalicul.). Stiftet delar sig upptill i tre nästan jemnbreda, mot slutet sågtandade, klufna, blombladslika flikar, hvilka under sin hvälfda sida dölja ståndarnes knappar: och hafva tillika der på tveren en liten öppning, betäckt med en fjäll-lik hinna, hvarifrån går en kanal genom stiftet ner till fruktämnet. Detta Slägtets arter hafva således en pistill ell. hona, hvars stift slutas med 3 åtskilda blombladslika märken. Växten hinner till 1½ alns höjd vid pass, är mångårig, växer i kärr och bäckar, men planteras för prydnads skull äfven på torra ställen i trädgårdar och blommar i Jun. ell. Juli.

IRIS PSEUDACORUS.

Det berättas att blombladen gifva gul färg. Utpressade rotsaften till 80 droppar, med litet sirap af Getappels bär (syr. Rhamn. cathart.) hvarannan timme, har botat svår vattensot; nämde dosis ökades småningom till en matsked med $\frac{1}{4}$ af sirapen, och kuren fullbordades med stärkande medel ut- och invertes. Om man försigtigt tuggar roten, ell. gnider tandköttet med den, skall ofta tandvärk derigenom lindras eller häfvas; och periodisk värk i hufvudet ell. tänderna har saften af roten, uppdragen i näsan, stundom botat. Den har då genom sin retning, orsakat sveda och slemmens ökade afsöndring, som varat par ell. flera timmar. Äfvenså har man funnit samma saft nyttig att 2 — 3 gånger om dagen stryka på nyss svällda och ännu ej inflammerade körtlar hos barn. Det är ock anmärkt, att roten med sin sammandragande kraft, visat sig nyttig i diarréer af slapphet, och i rödsot efter andra tjenliga medels bruk. Ju tjockare och äldre roten är, ju verksammare är den till läkmedel, men bör som ett häftigt laxermedel alltid användas med försigtighet. — Kreaturen äta sällan ell. aldrig svärdliljan. —

Tab. — fig. a. Pistillen, med fruktämne, och dess 3:né märken. — b. öfre delen af ett märke med sitt fjäll vid f., — c. en ståndare. — d. fröhuset midtpå tvert afskurit för att visa fröen. — e. ett frö, som är tunt ell. hoptryckt. — f. märkets fjäll * * visar att stjelkändarne höra tillsamman.

a
b
d

III.

TRIGLOCHIN PALUSTRE.

KÄRRSÄLTING. *Sälting.*

Fröhusen äro smala, nästan jemnbreda, med 3 rum för fröen. *Bladen* smalare och rännlika (canaliculata).

Linn. Fl. Su. p. 120. Cl. 6. HEXANDR. 3:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 147. Kl. 6. SEXMÄNN. *K. Wett. Ak.* Handl. 1742 T. 3. s. 146.

På mångårig trådig rot, blommar den i Juni eller Juli och växer, enligt namnets betydelse, i kärr och på våta ställen allmän, i synnerhet på vintervägar, som blifvit tagna öfver våta ängar. Bladen omfatta vid roten såsom slidor axstjelken, som har många blommor, med små korta blomstjelkar. Den kan bli ½ aln hög, är mest trind med några få kanter och utan grenar. Fröhuset är jemnbredt, smalt, trubbigt och innesluter i 3 rum, smala jemnbreda frö. — MICHELIUS och RUDBECK nämna en artförändring med lökformig rot och v. LINNÉ tror sig häfva funnit den i Lappmarken, men är likväl osäker om den är egen art. Den arten, som kallas Trigl. bulbosum och finnes på Goda Hoppsudden i Afrika, är en särskilt art. Slägtets kännemärke är att ha 3bladigt blomfoder och 3 blomblad, som likna blomfodrets; intet stift; fröhus, som öppnas vid basen och sitter öfver blombladens fäste.

För Oxar, Kor och Får skall i synnerhet detta gräs vara ibland de bästa; de äta det ganska gerna och blifva deraf feta; men äfven Hästar, Getter, Svin m. m. förtära det: och om slagt-kreatur betas der Sälting ymnigt växer några veckor förr än de slagtas, blir köttet deraf till smaken behagligare än af andra foderslag. På vattensjuka ängar, och mossar, som af så kallad Bergsyra för andra växter äro otjenliga, kan Sälting ganska väl odlas, och om den året efter den är sådd, fredas eller instänges, så fröar den sig sjelf och ökas tillräckligt.

Tab. — fig. a. blomma — b. ett blomblad med en ståndare, båda förstorade — c. ett stycke af axstjelken med mogna fröhus, i naturlig storlek — d. ett fröhus förstor. — e. ett rum i fröhuset, förstoradt. * * dessa axstjelkens ändar ha sutit tillsammans.

J. W.P. del.

C.V.K.

TRIGLOCHIN MARITIMUM.

HAFSÄLTING. *Saltgräs.*

Fröhusen äro äggformiga, med 6 rum för fröen.
Bladen bredare och liksom köttfulla.

Linn. Fl. Su. p. 120. Cl. 6. HEXANDR. 3:gyn. *Lilj.* SV. Fl. s. 147. Kl. 6. SEXMÄNN. 5:quinn. *K. Vett. Ak.* Handl. 1742. p. 147.

Hafsältingen har många egenskaper och kännemärken lika med Kärrsältingen, men äfven tillräckliga för att utgöra en egen art. Sådana äro, utom de redan anförda, att bladen äro något bredare och liksom köttaktiga; blommorna sitta tätare på axet, som är långt, och hela växten är större. På hafsstränderna, i synnerhet af Nordsjön, är dess egentliga hemvist; men den växer äfven annorstädes, såsom vid foten af Lappska Fjällbergen, vid Upsala, på ängar och fl. st. Roten är mångårig, och blommorna utspricka ifrån Juni till Augusti.

Hvad som anfördes om Kärrsältingens nytta i hushållningen, såsom boskapsfoder betraktad, kan äfven sägas om denna, och i fall denna är till smaken mera salt, så torde kreaturen äfven derföre lockas att begärligare äta den. Båda arterna smaka salt och utmärka sig såsom förträffliga foder, både begärliga och helsosamma för Boskapen, och får deras kött deraf en angenäm smak. — Det berättas att Sältingens frö skola i Österbotten nyttjas till brödämne i hungerstid; men det är icke bekent, om båda arterna dertill användas eller om endera har företrädet. På fuktiga ställen der nästan inte annat kan växa, borde Sälting, och med största förmån denna art, odlas. Den föröker sig hastigt, så väl om rötterna planteras, som med frö, endast plantorna fredas för kreaturen.

Tab. — fig. a. förstor. blomma — b. en dylik utan blomblad; med synliga ståndare, af hvilka de yttre som sitta nedanföre, äro något förtorkade, emedan de släppt frömjölet — c. axtoppen med mogen frukt, i naturlig storlek — d. ett förstor. fröhus — e. ett fröhusrum, förstoradt. * * förenade visa de axstjelkens längd. —

O. Swartz del. C. Venus fc.

SPHAGNUM Capillaceum.

Bladen spetsiga; grenarne trådlike, mot ändarne hårfine.

SPHAGNUM Cymbifolium.

Bladen äggrunda, kupiga; grenarne svällde.

Rödmossa. *Hvitmossa.* På Lappska: *Rypster-derphe. Manna-derphe* (Barnmossa).

Swartz Dispos. Musc. Suec. p. 18—19. *Linn.* Fl. Su. p. 378. Cl. XXIV. Cryptogamia muse. (Sphagnum palustre b—a). *Lilj.* Sv. Fl. s. 593. Kl. 16. Löngilte, Mossor (Sph. palustre A. C.) *K. Patr. Sällsk.* Jurn. 1785. Sept. p. 21.

Detta slägte utmärker sig, i anledning af de vid *Rödmossan* (N:o 101) förut anförda grunder, genom sin Frökapsel som äger bar mynning, och en lufva som omger den samma nedantill och brister från toppen, då lufvan hos andra Moss-slägten är spetsad och lossas nedifrån. Hanarne sitta i bladens vinklar, klubbformige.

Aldrig fans en mera allmän växt än denna, ju längre mot norden ju ymnigare, emedan de vidast utsträckta kärr äro dermed betäckta. Linné sammanparade dessa tvenne arter under ett gemensamt namn, men de böra som särskilte anses, äfven som ett annat mindre allmänt, hvilket också befinnes inhemskt hos oss, neml. *Sphagnum Squarrosum*, åtskildt från de begge öfriga genom sina mera utspridda grenar och tillbakaböjda styfvare blad. *S. Capillaceum* förekommer aldra ymnigast, och urskiljes genast med sina trådlika grenar, vanligen mera tillbakaböjde än hos *S. Cymbifolium* på hvilken de äro tjockare, och liksom uppblåste och trubbigare. — Färgen är olika, än ljusgrön, än mer och mindre röd i topparne, och ibland alldeles hvit. De af fröredningen synlige delar framkomma midt under sommaren och likna klotrunda mörkbruna kortstjelkade knappar, flere tillsammans sittande vid växtens topp.

Desse Mossarter äro de förste som infinna sig i stor mängd då träsken börja uttorka, och det är genom dem och Torfmossorna som desse efter hand igenväxa, medelst egenskapen att liksom hvarftals påökas, då de undra lagerna småningom multna och till gyttja förvandlas. Såle-

des beredes ängsmarken der fordom otillgängliga kärr och djupaste dybotten varit. Detta befordras än vidare sedan kärren blifvit behörigt utdikade, genom Mossans hopkastande i högar att till mylla upplösas och genom gödselämnens tillblandning bördig göras.

I Lappmarken finna dess åboer i den torra Rödmossan ett dem af naturen beredt medel till mjuk och len blöja för de späda barnen.

Loka Gyttja så väl känd för sin nytta vid vissa badningar, är till det mesta icke annat än denna Mossa förmultnad. Den lägges våt och kall på vattenaktiga svullnader i fötterna, som dock med varsamhet bör brukas. Gyttjan bör tagas på något djup, der icke spår af grenar och blad finnes. I nödfall kunna de upptorkade och tillhårdnade Mosstufvorna såsom bränsle användas.

Ännu ett begagnande af Mossan är icke mindre vigtigt, neml. såsom hästfoder. Sedan nattfrosterne om hösten infallit, höpräfsas den i stackar som man låter sammanfrysa; stycketals hemföres sedermera dessa, då varmt vatten gjutes på de sönderdelade Mossklimparne, som beströs med några göpnar hackelse eller hafra. — Hästar sägas äta den gerna och bli feta deraf. — Dock rådes att tillse att icke en mängd af *Daggörten* (Drosera) finnes ibland Mossan, emedan denna anses för de flesta kreatur och i synnerhet hästar skadlig.

Tab. — fig. a. *Sph. capillaceum* i naturlig storlek — b. en del af stammen något förstorad — c. *Sph. cymbifolium* äfven i naturl. storl. — d. en gren större gjord — e. en hannknapp omgifven med sin saftträd — f. pistillens form — g. en kapsel — alla mer och mindre förstorade.

S—z.

J.W.P. del.

C. Vose sc.

ARUNDO PHRAGMITES.

STRAND-RÖR. *Rör. Bladvass. Vass. Kasa. Takrör. Skärvass.* På Finska: *Rucko. Kahilas.*

Blomvippan är stor med många slaka hängande och hårlika grenar. *Småaxen* äggformiga och hvassa. *Blomfoderskalen* äro mest 5-blommiga.

Linn. Fl. Su. p. 56. Cl. 3. TRIANDRIA 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 37. Kl. 3 TREMÄNNINGAR. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1777 — Nov. s. 568. — 1778 Jan. s. 680. — 1781. Jul. s. 25. — 1785. Jan. s. 218. — 1793 Jan. s. 20 — 1799. Jan. s. 13. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. I. s. 191. *Linders* Sv. Färgkonst 8:o. 1749 s. 102. *M. Lundén* Afhandl. om. Vassen. Pres. HELLENIUS. Åbo 1795.

Såsom grässlag betraktadt, är Strandröret det största svenska, växer allmänt i kärr, insjöar och åbräddar, har krypande mångårig rot, och blommar i Juli och Aug. Stråen växa blott en sommar, hinna ofta till 3 alnars längd och deröfver, äro trinda, knäfulla, utan grenar, bladiga, med lansettlika, platta, spetsiga blad, som i kanten äro sträfva, fint sågtandade och finnas stundom brokiga. Bladslidorna äro cylindriska, strekade och utan hår. Blomfoderskalen äro olika stora, lansettlika, spetsiga, kölformiga; det större af dem 3:ådrigt. Småblomstren som de innesluta, äro 4 eller 6, utan borst, med spetsiga blomsterskal, af hvilka det yttre är 2—3 gånger längre än det inre som är hårigt i kanten, omgifna vid basen med silkeslik ull, lång som blomsterskalen, och upphimmen i den fruktlistet. Fröet är såsom mögut täckt med de tillhårdnade blomsterskalen, och flyger ikring med tillhjelp af fjunet ellet ullen; om dessa komma i öronen kunna de orsaka dödhet. — En besynnerlig artförändring af strandröret förekommer med enblommiga blomfoderskal, stundom alldeles toma, klufna i toppen och längre än vanligt. Blomvippan är också mörkare. HOFFMAN, i Deutschl. ora, kallar den *Ar. pseudo-phragmites.* —

Lyckligtvis är detta stora grässlag, hvaraf på flera orter och mest i Österbotten, finnes så ymnig tillgång, ett ibland de nyttigare. Om det tidigt afslås, före blomningen och innan det blir för groft, såsom i Juli, är fritt för bladlös sm. m., så är det i synnerhet för kor, både färskt och torkadt, ett godt och begärligt foder, hvaraf mjölken ö-

kas; den bästa växer i mjuk dyblandad jord; den som bergas bland klappur och på hård strandbotten, är mindre saftig och god till foder. Hästar och getter äta det äfven. Till taktäckning skola rör, då de riktigt uppläggas och efter det sätt, som med halmtak i Skåne är brukligt, öfverträffa halmen i varaktighet. Till papper tjena äfven Rör, liksom halm, och kunna nyttjas dertill ensamme, ell. i blandning med lumpor: och ehuru papperet ej blir fint, så kan det dock vara passande till tapeter, omslag och dylikt. Efter Rörens vederbörliga rötning, stampning m. m. fås pappersmassa liksom af lumpor. Såsom mattor till drifbänkars betäckning, användas rör i stället för halm i trädgårdar, och under tak eller på väggar i rum fästas de, för att qvarhålla gips ell. murbruk. Med blomvippan (Rörtopp) färgas yllegods grönt. Godset betas först i alunvatten och kokas sedan i vatten med sönderhackade blomvippor, som böra vara i blomma och bruna, ty sedan de blifvit gråaktiga, tjena de ej till färgning. Om något af stråstjelkarne följer med, skall färgen bli mörkgrön. Vipporna brukas till stoppning och damqvastar, rören till spolpipor vid väfverier och brandrör i artilleriet. Det är på åkrar ett ogräs, som med mycken svårighet kan utrotas och är, som sådant, i Halland och Bohus län på sandiga åkrar och äfven i ängar, allmänt och visar merendels källsåg inunder. — Med fröen, som inknådas i lerbållar, hvilka nedsänkas eller kastas i stranden, der man vill hafva rören växande, fortplantas Strandröret. Detsamma kan ock med större fördel ske i gyttjiga hafsvikar, med rötter. Dessa som äro knäfulla, fingerstjocka, knöliga, flera famnar långa, stundom alns djupt i jorden, hindra flygsand, göra lugnvatten vid stränderna, fästa myllan och dana derigenom gräsvall, samt orsaka slutligen tillandningar. — Om de uppskjutande stråen tidigt om sommaren och hösten så djupt man kan afhuggas, skall växten på par år kunna utrotas. I åkrar sker detsamma genom täta diken och djup plöjning,

Tab, — fig. a. Ett af småaxen med 2 olikt långa blomfoderskal, inneslutande 5 småblomster. — b. fruktämne. — c. ett ensamt småblomster, med sitt yttre blomsterskal mycket längre än det inre; pensellika fjunet, kännemärket för rörslägtet, synes äfven jemte ståndarne. — d. ett afskurit stycke af det pipiga strået ell. röret, med bladlida och en bit af bladet.

JWP. del. C.V. sc.

CARUM Carvi.

Kummin. *Komjan. Kummel. Brödkummin.*
På Finska: *Kumina.*

Bladen äro parbladiga, släta och inskurna: småbladen mångdelade, utan bladstjelkar och de nedersta sitta i kors mot hvarannan (decussat.).

Linn. Fl. Su. p. 95. Cl. 5. Pentandria. 2:gyn. Umbellatæ. *Lilj.* Sv. Fl. s. 125. Kl. 5. Femmänningar. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 292. *K. Vett. Akad.* Handl. T. 5. qv. 3. *Pharm.* C. Carvi sem. *Rothofs* bush. Magasin, 1. s. 263.

I Juni, året efter sedan fröen äro sådda, blommar denna tvååriga växt och finnes vild på åkerrenar, vid husen och i ängar med fet jordmån, i synnerhet i norra provinserna. Roten är tapplik liksom Morotörtens. Stjelken blir stundom alnshög, är grenig, kantig och fårad, utan hår, med talrika parasollställningar i toppen, för hvita blommor med inböjda, hjertlika blomblad och aflånga strekade frö. Allmänna svepet, vid parasollgrenarnas utgång, är oftast enbladigt, stundom bestående af 2 ell. 3 hårlika småblad och ibland intet; småsvepen, vid småparasolls grenarnas fästen, saknas.

Fröen böra finnas på Apoteken; de äro hetsiga och väderdelande, af något bäsk och aromatisk smak, samt innehålla så mycket af en väsendtlig olja, att 30 uns frö gifva 1 uns olja, hvilken genom destillation erhålles och nyttjas så väl invertes till några droppar jemte andra tjenliga medikamenter, som utvertes att stryka på magen mot väderplågor; den skall äfven kunna blandas i sås till rulltobak. Fröen kunna ock ätas ensamma, litet i sender, och brukas mycket af hypokondriska och hysteriska personer. Sönderstötta och blandade i mjukt bröd med renskt vin, nyttjas de till omslag på magen emot samma krämpor. Tartarerne mala dem till mjöl, som de blanda med stomjölk eller vatten och förtära på sina resor; de baka äfven deraf bröd. På brännvin öka de styrkan; blandas i grönkål, surkål, bröd, ost, m. m. I infusion eller med kokhett pågjutet vatten och tillsats af häning, skola fröen lösa slem i bröstet. De gifvas äfven mot frossor, och tros

CARUM CARVI.

öka mjölken hos Ammor. Kummin bör såsom hettande, altid undvikas vid feberaktiga tillfällen. Rötterna, som stundom syltas i socker eller håning, skola vara färska till mat nästan smakligare än palsternackrötter, och späda bladen nyttjas bland grönkåls växter. — I Skåne odlas växten, hvaraf fröen blifva större, oljrikare och mindre skarpa. Fröen sås i små inhägnader, på god jord, om våren; och följande året, om hösten, bergas de mogna fröen. I norra provinserna samlas fröen af vildtväxande kummin.

Tab. — fig. a. förstor. blomma. — b. rotblad. — c och d. frö.

J.M.P. del

C.H. [illegible]

116.

VACCINIUM VITIS IDÆA.

LINGON-VÄXT. *Kröson. Tyffling. Linbär.* På Finska: *Puolama. Puolain.* På Lappska: *Jokno.*

Stjelken är något träaktig med lutande blomklasar i toppen. *Bladen* omvändt äggformiga med tillbakaböjda kanter, och inunder prickiga.

Linn. Fl. Su. p. 125 Cl. 8, OCTANDRIA 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 164. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1779 Aug. s. 21. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 69. *Hülphers* Resa genom St. Kopparb. Län o. Dal. s. 311. *Rothofs* Hush. Magasin s. 298. *Pharm.* Vit. Id. *Baccæ, Folia.*

Lingonväxten är en grenig, ständigt grönskande, låg buske, föga träaktig till sin natur; den växer på berg, backar, sandiga ställen, i skogarne bland mossa allmän, och blommar i Juni. Bladen äro mest något trubbiga i ändan och ganska fint tandade. En aflång blomskärm, urhålkad i kanten, och hårig, finnes vid eller under hvar blomma, som är enbladig, klocklik, 4klufven och nedåt lutande. Blomfodret är mest 4klufvet. Ståndarknapparne sitta på fruktfästet och hafva 2 horn, öppna i ändan för frömjölet; växten räknas derföre till naturl. örtflock *pl: æ bicornes* (se N:o 12, 18, 53, 85.). Bäret är moget, rödt eller hvitt, saftigt, sittande under blomfodret, har 4 rum för flera frö. Den vid Helsingbyen i Öfver-Torneå socken inom en liten krets på Oxberget växande artförändring, som har mogna hvita bär, är icke skild från den med röda bär, som växer äfven i samma trakt. Vid Hvita berget i samma socken, har v. LINNÉ anmärkt, att den funnits. Hvita lingon säljas stundom till 8 skill. kannan, då de röda kosta ½ sk. kannan.

Bären äro förträffliga såsom läskande och kylande i febrar och rötaktiga sjukdomar, och såsom sallat till fet mat. De förvaras på flera sätt, dels syltade i socker eller håning, med eller utan kryddor, till mos eller klart sylt likt gelé; dels inlagda i vatten och satta i källare öfver vintern; äfven beredes med tillsats af gäsande ämnen, t. ex. socker, godt vin af lingonbär. Sent om hösten samlade bär äro mognast och saftigast; de sitta ofta qvar öfver vintern under snön, och äro då, eller om våren tidigt, bäst. Till 1 kanna väl mogna bär, tages vid pass 1 kanna kalk

VACCINIUM VITIS IDÆA.

källvatten; bären krossas ell. stötas i stenfat samt slås, jemte saften, i rent kärl, t. ex. ankare. Efter 5—6 veckors tid, dagligen omrördt, aftappas det varsamt och utan skakning på buteljer, och kan då nyttjas så väl ensamt med socker, som till punsch, och blandadt med vin. Syltade utan kryddor, kunna de med påslagit vatten tjena till feberdryck. — Lingon och blåbär kokas med vatten, lemnas att svalna och knådas sedan deri mjöl, hvaraf slutligen bakas ett helsosamt, välsmakligt surt bröd; detta brukas i Finland och Dalarna. Fåglar af Orr- och Trastslägten äta, helst om våren, sedan snön afgått Lingon-bären, och svin blifva af dem vid godt hull. Genom misstag af denna i stället för Mjölonris (N:o 85.) har det blifvit utrönt, att Lingonblad hafva samma verkan vid stenplågor, som Mjölon. Blad och grenar hysa äfven garfämne, och äro således sammandragande.

Tab. — fig. a. en uppskuren utbredd blomma m. m. — b. en ståndare med sina 2 i ändarne öppna horn; båda figur. förstor. — c. ett Lingonbär. — d. ett dyl. afskuret. — e. en gren från Torneå trakten, med hvita Lingon.

J.W.P. del. C.V. sc.

RANUNCULUS Flammula.

Ältranunkel. *Ältgräs. Iktegräs. Värkört.*
På Finska: *Fleiniruoho.*

Örtstjelken är slak och nedliggande. *Bladen* äggformigt lansettlika, och försedda med stjelkar.

Linn. Fl. Su. p. 195. Cl. 13. Polyandr. polygyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 226, Kl. 9. Mångmänningar. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 86, *Rothof* Hush. Magasin. I. s. 705. *Pharm.* Flammulæ Herba.

Ältranunkeln äger slägtets alla kännemärken, nemligen 5:bladigt blomfoder, 5—8 blomblad, som vid basen på inra sidan hafva håningshus, liksom en liten klo, med ett hål för håningen, och frö utan betäckning. Vi hafva redan anfört af detta slägte en annan art (N:o 17), som saknade några af dessa karakterer. Ältranunkelns rot är mångårig, sammansatt af fina, ganska långa trådar. Stjelkarna äro något nedliggande, bladiga, greniga, trinda och släta. Bladen äro skiftevis sittande, släta, lansettlika, stundom något trubbiga, helbräddade, eller stundom litet sågtandade, med rännlika, vid basen utvidgade och längre stjelkar på de nedre än de öfre bladen. Blommorna äro ensamma, upprätta, guldgula, glänsande i toppen af stjelkarna, med trinda blomstjelkar. Blomfodret tillbakaböjdt. Fröen äro släta. — Blommar från Maj till Aug. och växer allmännast vid insjöar och strömdrag. *Krypranunk.* (Ran. reptans), som är mindre, träffas i synnerhet vid sjöstränderna i fjälltrakter och har krypande trådlik örtstjelk, som slår rötter, lär icke vara en förändring af denna, utan en egen art.

Den Frossa som första gången anfaller, och som derföre mest besvärar barn och är oordentlig i afseende på fritiderna och feberns återkomst, kallas *Ältan* ell. *Ältfrossa.* Ranunkelarten, som af sin föregifna kraft att bota denna sjukdom, har fått sitt namn, verkar härvid ganska enkelt såsom en senapsdeg eller spansk fluga, hvilken drar opp blåsa eller rodnar huden. Genom sitt enkla verkningssätt har det kommit nästan endast i så kallade kloka gummors händer, hvilka derföre förtjena namn af kloka, att de förstå insvepa det enkla, som i den goda allmänhetens ögon sällan vinner förtroende, i oräkneliga löjliga bisaker af mystiskt utseende. Växten med bladen bultas

Ranunculus flammula.

färsk eller torkad, blötes i ättika och bindes på pulsarne vid handlofven, kort för feberns ankomst liksom Hvitsipp. (N:o 3), men bör ej ligga för länge, om den drar starkt, och högst ett dygn, emedan man har exempel att stället blifvit hvitt, känslolöst, värk har inställt sig i armen och slutligen kallbrand. I tiggarhopen föröfvas med denna ofta bedrägerier, liksom med flera af Ranunkelarterna, (scelerat. bulb. acris); de binda bladen på kroppen för att få sår, och stundom inblåsa de tillika luft emellan hull och skinn, hvaraf huden synes svullen. — Såsom skarp till sin natur äter Boskapen den icke; hästar sägas få lefver-sjukdomar deraf, och för får är den äfven skadlig.

a
b
c

118.

AQUILEGIA VULGARIS.

AKLEJA. *Åkerleja. Tyska klockor.* På Finska: *Rupulinruoho.*

Örtstjelken och *Bladen* äro släta och utan hår. *Håningshusen* inåt krökta, knappt af blombladens längd.

Linn. Fl. Su. p. 186. Cl. 13. POLYANDR. 5:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 221. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. 3—5:qvinn. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. I. s. 151. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 1. *Pharm.* Aqvil. æ Sem. Herba, Flores.

Aklejan planteras så allmänt i trädgårdar för prydnad, att den knappast anses mera som en inhemsk växt; den finnes likväl vild i Skåne och VesterGötland. Blommorna variera mycket; äro mest blå, men äfven purpurröda, violetta, ljusröda och hvita; stundom utan håningshus och så dubbla att man räknar 6—8 strutformiga blomblad, stuckna liksom det ena i det andra. Roten är mångårig och knölig (tuberosa). Växten är upprätt, 1 ell. 1½ aln hög, något grenig och bladig. Rotbladen ha längsta bladstjelkarna, äro dubbelt 3delade (biternata), med nästan vigglika, flikiga småblad, som äfven ha bladstjelkar; de öfra bladen äro 3delade (ternata) och de öfversta ha hela småblad. Blommorna sitta i form af blomruska i toppen, hänga nedåt, äro utan blomfoder med 5 blomblad, emellan hvilka sitta 5 strutlika håningshus, som äro krokiga och trubbiga. Fröhusen likna skidor och äro 5 särskilta för många frö, hvarföre växten ibland naturl. örtflockarna räknas till den, som har många skidlika fröhus (*Multisiliquæ* LINN.), och som anses något giftiga. Den blommar i Juni.

Då nästan allting skulle försökas till läkmedel, blef ej heller Aklejan förgäten, och hon fick äfven ett rum ibland Apoteksväxterna. Fröen berömdes då mot utslag, koppor, mesling, elaka sår i hufvudet m. m., och gåfvos invertes såsom emulsion (se N:o 8) eller högst till 1 drakma i pulverform. Om fröen äga någon kraft att öka försvagade lifskrafter, så torde de väl på detta sätt kunna befordra utslaget och således kanske någon gång räddat en sådan sjuk ifrån döden. — Flera vittnesbörd, bland hvilka v. LINNÉS är nog att anföra, bestyrka likväl, att för stor dosis af fröen, har dödat ett barn. — Blå färg torde af dennes

blå blommor liksom af Blåklint (N:o 52) och Riddersporre (N. 58) kunna tillredas. Att blommorna färga sirap blå och att Violsirap dermed förfalskas, är redan vid N:o 8 nämdt. Till upptäckande af syror och lutsalter i upplösningar, skall denna blå växtsaften vara bättre än den af Luktviol-er (N:o 8). — Bien hämta håning af blommorna, och bita hål på håningshusen, liksom Getingar (Vespæ), för att utifrån kunna komma in, då huset är för långt och smalt dertill.

Tab. — fig. a. Pistiller med derpå sittande fjäll vid basen. — b. en ståndare. — c. ett strutformigt, krökt och trubbigt håningshus. — d. ett rotblad.

LYCOPODIUM Selago.

Lyslummer. *Luslummer. Loppgräs.* På Finska: *Riisiruoho.*

Stjelken är 2delad (dichotomus), upprätt, med jemnhöga grenar. *Bladen* sitta i 8 rader längsefter kring stjelken. *Frökapslerna* finnas på bladen vid deras fästen.

Linn. Fl. Su. p. 376. *Cl.* 24. Cryptogam. Musci, *Lilj.* Sv. Fl. s. 397. Kl. 16. Lönngifte. Mossor. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 492. Transact. of the *Linnean Soc.* Vol. 2. p. 315. *Dillen.* Hist. musc. p. 455. 4:o. Oxon. 1741. *Pharm.* Musci erecti Herba.

Hvad Lummerslägtet i allmänhet angår, hänvises Läsaren till N:na 59 och 95. Den art vi här anföra, växer i bergsrefvor och gamla mosslupna barrskogar, är ständigt grön och lysande, hvarföre den kallas *Lyslummer* (Selago, a σελαγέω, splendeo). Dess mångåriga rot är trådig och underhåller en växt af $\frac{1}{4}$ alns högd vid pass, mer och mindre upprätt växande, med stjelkar, som dela sig i 2 grenar, och dessa åter i 2, o. s. v. (dichotomia), likväl så, att alla grenarna formera en någorlunda jemnhög topp (caulis fastigiatus). Bladen äro lansettlika, spetsiga, något urhålkade, öfverallt tätt sittande och ikring stjelkarne fördelade i 8 snedlöpande rader, hvilka bäst upptäckas då stjelken ses uppifrån nedåt. Emellan bladen sitta njurformiga frökapsler, vettande med sin urrundade sida åt stjelken. De äro i synnerhet mogna i Juli ell. Aug., öppna sig med 2 skal, såsom en ostronmussla, och bestå af ett enkelt rum för många pulverlika fina gulaktiga frö. Hr. Fox's i Norwich försök att så dem, och deraf uppdraga verkliga plantor till Lyslummern, tyckas bevisa att de äro växtens riktiga frö, och icke svarande mot frömjölet (pollen) på ståndare-knapparne hos andra växter. Blomningen synes ske närmare mot toppen, och de tömda frökapslerna blifva bruna, qvarsittande samt finnas derföre nedåt hela stjelken; de som sitta mot toppen äro gula. I öfversta stjelkspetsen, så väl som stundom längre ned emellan bladen, finnas små utskott, sammansatta af 6 olika flikar, fästade på en liten stjelk: inom dessa, nästan som blomblad inom ett blomfoder, utmärka sig i

synnerhet 3 trubbiga mörkgröna blad. — Efter vissa års förlopp, då roten blir för gammal, gulnar växten och dör ut.

Lyslummern har vidrig, men hvarken bäsk ell. skarp smak. Invertes nyttjad orsakar den kräkning och laxerar häftigt; är således ett farligt medel och, utom i husmedisin, knappt nu mera bruklig. Den troddes kunna orsaka missfall, och var derföre en tid förbuden att säljas till misstänkta personer. Bönderne på åtskilliga orter, nyttja den i form af dekokt ell. som té, såsom afförande; men i dosis, som icke väl är bekant, bör man vara försigtig. Åtskillige inbyggare af fjälltrakter skola bruka dekokten, förmodligen till kräkmedel, då de frukta sig hafva fått gift invertes. — Emot ohyra hos Boskap, Hästar, Svin m. m. skall dekokten till tvättning vara ett godt och säkert medel, och kokas af somliga tillsammans med hartsfulla (kådiga) furustickor. Men att i samma afsigt nyttja den för menniskor, är farligt, emedan hufvudet skall deraf lida. På blånader efter fall och stötar, är dekokten till omslag, eller att tvätta med, ett berömdt fördelande medel.

Tab. fig. a. ett blad med sin frökapsel. — b. detsamma förstor. — c. och d. visa på olika sidor ett af de mest i toppen sittande utskott. — e. ett dylikt som börjat slå rötter; alla i naturl. storlek.

FESTUCA GIGANTEA.

(*Bromus giganteus.* Linn.)

STOR-SVINGEL. *Långlåsta.*

Blomvippan är lutande åt en sida med slaka grenar. *Småaxen* sitta skiftevis, äro 4—6-blommiga och borstförande. *Bladen* äro nästan svärdlika och ådriga.

Linn. Fl. Sv. p. 34 Cl. 3, TRIANDR. 2:gyn. (Bromus gigant.) *Lilj.* Sv. Fl. s. 51 Kl. 3. TREMANN. (Brom. gig.). *Bergii* Tal om Sv. Ängsköts. 8:o 1769 p. 57.

Detta gräs är icke ibland de allmännaste hos oss, men växer dock vildt i Skåne, Vestergötland, Roslagen o. fl. st. helst på fuktig jord och i skugga. Slägterna *Bromus* och *Festuca* hafva såsom karakterer det gemensamt, att blomfodren äro 2skaliga och småaxen aflånga, vettande åt båda sidor (distichæ); men som Bromus har dessutom inre blomfoderskalet kamformigt och hårigt i kanten, samt borsten fästad längre nedom spetsen på blomfoderskalet, (hvilket hos denna gräsart icke finnes, utan sitter borsten vid spetsen), så har det synts billigt att i ändringen af slägtnamnet, liksom SMITH, följa VILLARS och kalla den Festuca. Alla arter af Bromus hafva dessutom årig rot, men dennas rot är mångårig såsom Festuk-arternas och trådig. Den blommar i Juli ell. Aug. Strået är trindt, upprättväxande till par alnars längd. Bladen äro spetsiga, breda, platta med sträfva kanter. Bladskärmarne korta, ojemna i kanten (erosa), stråomfattande och rödaktiga. Blomvippans grenar och blomfästen äro kantiga och sträfva. Blomfoderskalen äro spetsiga, kölformiga och olika stora: det inre är bredast och 3ådrigt, i kanten nästan slätt; (med synglas ser man kanten sträf, såsom hos de flesta Festukarter, men icke hårig ell. kamformig, såsom hos Bromus). Borsten är 2—3 gånger längre än småblomstret, sträf och fästad vid ell. litet nedom spetsen af blomfoderskalet.

Försöken, som väl icke ännu äro många, att för sig sjelf odla Storsvingeln, hafva slagit väl ut. Den växer och trifves förträffligen väl på god och något fuktig jord. Ehu-

FESTUCA GIGANTEA.

ru gräset icke växer fort, och kan således icke odlas i afsigt att tidigt nyttjas, räcker det likväl så mycket längre på hösten. Boskapen äter det gerna, och dess längd samt bladrikhet och bladens bredd gifva det företräde för många andra grässlag. Tvenne gånger om sommaren kan det med fördel afslås, om det växer på tjenlig jord. Första sommarn sedan fröen blifvit sådda, har det vid ett försök, knappt varit synligt för näsloor och ogräs, men likväl året efteråt temligen frodigt. Ängar härmed sådda skola få ovanligt vackert utseende, emedan gräset är högt, stundom nära 3 alnar, bladrikt och har en vacker rik blomvippa. Dess frö, som utan svårighet släppa skalen, kunna lätt samlas och rensas; de mogna äfven tidigt.

Tab. — fig. a. pistiller, ståndare och håningshus. — b. blomfoderskal med borst. — c. blomsterskal. * * en del af blomvippans topp, har här blifvit afskuren.

a
b
c
d
e
f
g
h

PRUNUS PADUS.

Hägg. På Finska: *Tuomi.*

Löfven äro äggformiga, spetsiga och sågtandade, med 2 små körtlar inunder vid basen. *Blommorna* sitta i klase (racemus), och äro nedhängande.

Linn. Fl. Su. p. 165. Cl. 12. Ico sandr. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl s. 193. Kl. 8. Tjugumänningar. 1:quin. *Murr.* App. Med. T. 6. p. 124. *Rothoffs* Hush. Magasin s. 199. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1789. Dec. 172. — 1791. *Leche*, om vilda träns och buskars plant. 8:vo. 1791. s. 31. *Pharm.* Padi Cort. Baccæ.

Trädet är icke att räkna bland stora trädslag, men har likväl icke natur af buske, ehuru det i häckar ofta med buskarter planteras. Det blommar i Maj med utslagna löf, och växer helst vid byar, på fuktiga ställen och i god jord. Dess grenar äro trinda och släta. Löfven äro ådriga, släta, med fina inböjda sågtänder; de blekna ej, utan rodna af höstkylan. Löfskärmarne sitta inom löfstjelkarnas fästen, äro 2:ne, smala och jemnbreda. Blomklasarne, som äro enkla och ensamma, utgå från nya grenarnas fästen och föra löf vid basen. Blombladen äro fint tandade. Frukten utgöres af svartblå äckliga bär med sten- eller kärnfrukt.

Dess tidiga löf och rika blommor, göra det prydligt till häckar och alléer, som vårtiden äro ganska vackra; men som en obehaglig sinnebild af skönhetens förgänglighet, slutas häggens vackra utseende med dess blomningstid; under fruktens tillväxt infinna sig bladlöss och andra insekter med deras larver af många slag, hvilka smutsa, fläcka eller söndergnaga löfven. Åtskilliga djur, t. ex. hästar, getter, råttor, mullvadar, sorkar m. m. sky trädet. Hästen skall ej äta hö ur en stege eller häck, gjord af häggpinnar; ett visst slags hushållare skall derföre i sina stall, stundom nyttja sådana öfver spiltor, ämnade åt främmande hästar. Hägg, planterad kring en trädgård, eller i stället pinnar nedstuckne i jorden till 1 alns afstånd ifrån hvarannan, sägas afhålla mullvadar och sorkar; likväl torde detta ej vara så alldeles afgjordt, emedan mullsorkar stundom uppskjuta mullhögar i grannskapet af Häggens rötter. Hägglöf och qvistar läggas i lador under säden för att bortjaga små möss. — *Barkens* bäska smak

PRUNUS PADUS.

liknar något den af bittermandel; den yttre såsom mest hartsaktig, är bäst. Dekokt på bark, samlad vintertiden, är redaktig, och mera sammandragande; på sommarbark är den blekgul och bäsk. Den har ofta botat frossor, och ges i pulver liksom kina, ibland i förening med salmiak, eller ock drickes af dekokten på barken, efteråt. Till 6 — 8 uns af torkade barken, tages en kanna vatten, som inkokas till hälften, silas och förtäres till ett qvarter om dagen, i 4 portioner. Detta medel skall ock kunna brukas mot skörbjugg. Af ovana gör det i början stundom äckel. Med dekokt sägas äfven vissa lindriga veneriska åkommor i Finland vara botade, men qvicksilfver medel torde tillika dertill vara nödiga. Dr. LUNDMARK har dock med förmån användt dekokten i bad, till lindring af plågorna, förr än merkurialmedlen hunnit fullkomligen bota det onda. *Bären* ätas af barn, stundom begärligt med litet salt, men äro syrliga och något äckliga. I Finland användas de mot rödsot af bönderna; men böra brukas med försigtighet. Lagda på vin torra eller färska med sönderstötta kärnor, fås Häggbärs-vin, likt körsbärs-vin och af många mycket omtyckt: och destillerade med bränvin fås en dryck, som har lukt och smak af Persiko bränvin, hvilket dock, kanhända, ej bör nyttjas för ofta eller i stor dosis. Få de undergå gäsning gifva de af 36 kannor, vid pass 9 qvarter bränvin, och brukas dertill mycket i Ryssland. Åtskilliga djur sägas må illa af bären. Sådda då de äro väl mogna, som sker i September eller Oktober, fortplantas trädet lätt med dem. I upp- och nedvända grästorfvor nedstickas kärnorna i mullen 1 — 2 tum djupt, då de sedan om våren uppkomma. De kunna ock sås på trädgårdssängar och sedan utflyttas. Skola kärnorna eller stenfrukten förvaras öfver vintern, måste det ske i torr sand, och kallt, ej fuktigt rum, annars gro de ej första året. Genom rottelningar, som tagas vid gamla stubbar och träd, fortplantas Häggen äfven. Veden är hvit och böjlig.

Tab. — fig. a. ett förstoradt blomblad. — b. förstorad pistill. — c. förstorad ståndare. — d. en förstorad blomma med afplockade blomblad. — e. kärnfrukten eller nöten hel. — f. f. nötens 2:ne halfva skal. — g. kärnan som legat i nöten. — h. fruktklase; dessa i naturlig storlek.

122.

J.W. Palmstruch del.

Akerland fec.

GALIUM BOREALE.

NORDISK GALIE. *Måra. Hvit J. Marias sänghalm. Hvit Måra.* På Finska: *Mattara.*

Örtstjelken är sträf och upprättväxande. *Bladen* sitta 4 tillsammans midt emot hvarannan, äro lansettlika, 5ådriga och utan hår. *Frukten* är styfhårig (hispidus).

Linn. Fl. Su. p. 44. Cl. 4. TETRANDRIA. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 61. Kl. 4. FYRMÄNNINGAR. 1:quinn. *K. Vett. Akad.* Handl. 1745. s. 244. *Pallas* Reise d. d. Russ. R. T. I. s. 62 — 64.

Detta talrika slägte kännes igen med sin enbladiga, 4delade, platta blomkrona, fästad öfver fruktämnet, som sedermera utgöres af två tätt sammansittande frö. Arten som vi här upptaga är allmän, kan blifva mest alns hög, men ibland ganska låg på dålig jord och har mångårig, krypande, grenig, smal och mörkröd rot. Bladen sitta liksom i kors 4 st. tillhopa ikring stjelken, äro olika stora och i kanten sträfva. Blomvippans grenar dela sig i 3:ne, hvilka åter 3grena sig, o. s. v. (trichotomia). Blomstjelkarne bära hvardera liksom en liten blomqvast (corymbus), med merendels 2 äggrunda blomskärmar. Dess hvita blommor utspricka i Juli eller Augusti, och växten träffas temligen allmän på ängar och torra ställen och räknas för bladens skull, som sitta i stjernform, till nat. Örtflocken *pl:æ Stellatæ.*

Som foderväxt rekommenderar sig icke nordiska Galien, emedan hästar äta den icke, och hornboskapen ogerna. Ej heller äger den ännu rum ibland de medicinska. Endast såsom färgväxt har den synts förtjena sin plats ibland Sv. Botanikens i första Afdelningen förekommande örter. I åtskilliga landsorter nyttjas roten till röd färg på ylle, och på somliga ställen förhöjes färgen derigenom, att godset, antingen förut eller efteråt, färgas gult med björklöf (N:o 80). Rötterna samlas tidigt om våren eller sent på hösten, rensas, torkas och stötas eller malas till mjöl. Detta blandas med mjöl af malt, eller ock kan i stället för maltet, brukas svagdricka vid kokningen. I grytan lägges godset och pulveriserade roten med sädesmjölet, hvarftals i mån af godsets myckenhet. Vatten tillslås (eller svagdricka) och kokas en stund; sedan upptages godset, sköljes och torkas. — Ryska inbyggare bruka en annan Galie-art

GALIUM BOREALE.

(Gal. mollugo), funnen vid Stäke, på K. Djurgård. i Upland, Roslagen m. m., jemte roten af Färgmadra (Asper. tinct.) till röd färgning, och som förmodligen nord. Galien kan på lika sätt nyttjas, anföra vi äfven deras sätt att handtera den arten, som hos dem är bruklig. Torkad och pulveriserad, antingen i trämortel eller qvarn, göres af rötternas mjöl med vatten, en tjock deg, som öfver natten sättes i varm ugn. Följande dagen tillslås mera vatten, omröres och kokas ganska väl. I vattnet som nyttjas till utspädning, koka somliga förut litet ung Ek- eller Björkbark, andra litet aska i stället, hvaraf färgen skall blifva klarare. När färgsoppan synes nog röd, doppas yllegodset 2 — 4 ell. 6 gånger, först i soppan ljum, men sista gången kokande; emellan hvar gång bör godset torka. Slutligen sköljes det i strömvatten och torkas. Egentliga färgämnet finnes i rotens bark eller yta, och derföre ger det svartröda pulvret, som vid lindrig stötning först erhålles, den vackraste färgen.

Tab. — fig. a. Fruktämnet med märket. — b. blomma; båda förstorade.

123.

J. W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

ANAGALLIS ARVENSIS.

ÅKER-ARF. *Arfve.*

Örtstjelken är nedliggande med hela äggformiga och under mörkprickiga blad.

Linn. Fl. Sv. p. 63. Cl. 5, PENTANDR. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 87. Kl. 5. FEMMÄNN. 1:quin. *Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1785. Jan. 227. *Fischerstr.* Ek. Dikt. I. s. 101. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 1, *Pharm.* Anagallid. Herba.

I synnerhet på trädesåkrar i Skånska slättbygden, och äfven på Gottland samt i Vestergötland, växer på torr och hård jord, denna i Sverige annars sällsynta åriga växt, hvars blomningstid infaller i Juni eller Juli månader. Stjelken är vid roten ganska grenig, 2kantig och utan hår. Bladen sitta mest 2:ne midt emot hvarann, dock händer att de på fet jord växa 4 i kors, äro helbräddade och utan bladstjelkar. Blomstjelkarne äro enblommiga, ensamma, längre än bladen, ifrån hvilkas fästen de utgå. Blomfodrets flikar äro 5 och lansettlika. Blomkronan är 5delad och mest skarlakansröd: stundom blå, eller hvit. Ståndarne hafva glest strödda ledfulla hår, äro violetta med gula knappar. Märket är trubbigt och ojemt. Fröhuset är klotrundt, och då det är moget, liksom rundt ikring tversföre afskurit (caps. circumscissa) med många kantiga frön. I våt och kall väderlek drager blomman sig tillsamman, men öppnar sig annars förmiddagen kl. 8 vid pass, och slutar hop sig strax efter middagen. Af blommans likhet med ett hjul, kallas naturliga Örtflocken, dit hon af v. LINNÉ föres, plꝛæ rotaceæ.

På ansedda mäns uppgifter, skulle vi kunna fylla rummet med många till utseendet förträffliga rön i medicinskt afseende, rörande denna växt. Men efter all sannolikhet har den i början ägt myndiga förespråkare, och derföre har det händt såsom vanligt, att örten öfver sin förtjenst blifvit utskriken och berömd. — Färsk smakar den först lik kålväxter i allmänhet, men sedan något bäsk med ringa skärpa, hvaraf kan slutas, att den kanske har någon lösande och fördelande kraft. Utan att ingå i någon granskning af Auktorernas berättelser om örtens nytta, hvilken endast genom riktiga ytterligare försök kan bestämmas, torde det tillåtas att anföra hvaremot den blifvit an-

vänd. Man uppger isynnerhet mjeltsjuka, galenskap, ögons plågor och rasande djurs bett, mot hvilka växten ingafs såsom pulver, antingen i infusion eller dekokt på densamma. Visst är emedlertid att om den skall samlas till medicinskt behof, bör den tagas, ej under blomningen såsom man tillstyrker, utan förut, ty annars är den ännu kraftlösare. Fåglar af Sparfslägtet äta gerna dess frön.

Tab. — fig. a. förstorad pistill. — b. dylik ståndare. — c. ett förstoradt hår af dem, som sitta på ståndarnes strängar, liksom ledfullt. — d. blomfoder. — e. fröhus, öppnadt.

J.W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

CHÆROPHYLLUM Sylvestre.

Hundloka. *Hundkax. Hundkäxa. Spåkter. Hundkummin. Vildkummil.* På Finska: *Koiranputki.*

Örtstjelken är långsefter strimmig och räfflad, med något liksom uppsvällda knä.

Linn. Fl. Su. p. 95. Cl. 5. Pentandria. 2:gyn. (Umbellatæ.) *Ejusd.* Skånska Resa, s. 267. *Lilj.* Sv. Fl. s. 125. Kl. 5. Femmänningar. (Parasollblommor). *K. Vett. Akad.* Handl. 1742. s. 37. — 1747. s. 78. *Roth.* Hush. Mag. s. 484. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 283. *Pharm.* Cicutariæ Herba.

Hundlokan är en allmän växt i trädgårdar, på åkerrenar, vid byar och hus, på bördig och god jord. Dess tapplika rot, som af Auktorerna kallas troligen rättast mångårig, anses äfven att vara 2årig eller ock årig. Ortstjelken kan bli 1—2 alnar hög, är grenig, bladig, nedtill fint luden och liksom svullen nedanför de korta och utvidgade bladstjelkarnas fästen. Bladen kallas 3faldigt penntaggade (tripinnata), med spetsigt inskurna småblad. Parasollställningarna sitta i toppen med hvita blommor och aflångt elliptiska, otydligt strekade, trinda, släta och hårfria frö. Småsvepen (involucella) äro äggformiga, hinnaktiga, 5bladiga, nedböjda och håriga i kanten. Juni och Juli månader är dess blomningstid i Sverige.

För sin likhet, i synnerhet med Konieörten (Con. macul.) och obehagliga lukt, har denna äfven blifvit misstänkt, men inga kända försök hafva hittills bevisat dess skadlighet. Såsom foder bergas Hundlokan och ätes af boskapen både färsk och torkad, kan hända mindre gerna, men dock utan att må illa deraf. Egentligen såsom färgväxt, får den här ett rum. Förrän blommorna hunnit slå ut, afplockas de med parasollställningen och torkas, samt brukas att dermed fästa gul färg på ylle. Godset betas först i alunvatten och kokas sedan med Hundloksblommorna, samt sköljes slutligen i kall lut; ju starkare lut man nyttjar, och ju oftare godset deri sköljes, desto vackrare blir färgen; men för hvar gång måste tagas ny lut. — I stort kan hela växten användas och ger äfven grön färg. — Med kalk i afkoket på växten betsas flera trädslag vackert gula.

Tab. — fig. a. förstorad blomma, — b. frö i naturlig storlek. — c. rotblad.

J.W.P. del.

BOLETUS IGNIARIUS.

FNÖSK-TICKA. På Finska: *Taula-kääpä. Koirankuono.*

Har ingen *Svampfot*, liknar en kudde eller dyna, är slät, fast med något vågig yta, och har inunder fina pipiga perpendikulära hål.

Linn. Fl. Su. p. 454. Cl. 24. CRYPTOGAM. Fungi. *Lilj.* Sv. Fl. s. 252. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Svampar. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 561. *Pharm.* Agar. quern. l. Ag. chirurgor.

På åtskilliga slags trädstammar, förnämligast och kansko endast då de af röta äro angripna, växer Fnösktickan nog allmän, men har hvarken fot, såsom en del andra svampar, ej heller rot. Den träffas på åtskilliga trädslag, men mest på Bok och Björk och sitter på sjelfva stammen, eller på stubbar, som stå qvar efter fällda träd, samt tränger ofta temligen djupt in genom barken i vedaktiga fibrösa delen af trädet; den varar flera år och kan växa till storlek af nära $\frac{1}{2}$ alns diameter. Färgen är på gamla ofvanpå gråbrun med mörkare eller ljusare bälten, och inunder hvitgrå. De unga äro nästan klotformiga och utan tydliga pipor i undra ytan. Svampen liknar en hästhof, emedan den är rundad i form af en halfcirkel och fästad vid trädet med sin raka sida, hvilken är tjockast. Hvart år visar sig nya tillväxten, som sker nedåt, liksom med ett nytt lager, inunder, hvarvid det understa alltid är bredast och utgör på rundade kanten den tunnaste delen af svampen. Den omgifves på sin öfra sida med en hård barklik skorpa, under hvilken ett mjukt svampaktigt väsende ligger, och underst finnes ett lager af rätt uppstående pipor, hvilka i ickans jemna yta öppna sig och ha der ingen bark. Dessa pipiga hål utgöra kännemärket för *Pipsvamparna* till skillnad från dem, som ha skifvor, ådror, piggar, nätformig yta o. s. v. Inom piporna, fredade för regn genom sitt läge, förvaras fröen, likasom emellan lamellerna hos skifsvamparna (N:o 28. 108.).

Om varmt vatten slås på färska svampen svartnar det ej af tillblandad jernvitriol, och visar således intet spår på sammandragande ämne. För lång tid tillbaka har denna svamp nyttjats emot blodflöden och till sådant be-

BOLETUS IGNIARIUS.

hof frånskiljes det hårda och pipipa, men det svampaktiga, som är öfrigt, torkas, bultas och göres mjukt: en bit deraf, något större än det blödande såret, lägges derpå med luddiga sidan inåt, och sedan ett något större stycke deröfver; slutligen göres öfver alltsamman ett stadigt förband, med kompresser och binda. På detta sätt har den hämmat blodflöden till och med ur pulsådror vid åtskilliga kirurgiska operationer; dock bör efterses att pulsådern ligger emot ett fast och stadigt ben, så att tryckningen på ådern må kunna ske emot detsamma; ty i annat fall är medlet icke säkert, och således då pulsådror, som ligga bland mjuka delar, blifvit skadade, icke synnerligen att påräkna. Det verkar medelst sin mjukhet och jemna tryckning, likasom linneskaf, grått papper och dylikt. Den så kallade fönstersvampen (Spong. offic.), sväller sedan den blifvit lagd på det blödande såret och trycker samt tilltäpper såmedelst kärlets öppning. Emot stark näsblod, pläga bitar af fnösktickan instoppas med fördel i näsborrarne. Lapparne nyttja den, liksom Kinesarne sin Moxa, att i små bitar afbränna på huden, der värken, i synnerhet den af reumatisk orsak, kännes. Man har sett Munlås eller krampdrag i nedra käken (Thrismos max.) åtkilliga gånger hos samma patient, häfven genom en eller flera fnöskbitars afbrännande på sidan af halsen, nära käkens fäste. — Att den med stål och flintsten nyttjas att slå eld uti, är allmänt bekant. Dertill väljes det mjukaste, som kokas i lut, sköljes, torkas och bultas väl; detta kokas sedan å nyo i salpeterupplösning, torkas och göres mjukt. Vill man slutligen svärta det med finmalet krut, som gnides in i torra fnösket, blir det än mera eldfängdt; det brinner likväl, i vanlig luft, icke med låga, utan endast glödgande.

Tab. fig. a. en nyss utväxt fnöskticka. — b. en liten bit af svampens understa lager, föreställande piporna, sedda genom förstoringsglas.

126.

J. W. Palmstruch del.

Åkerland sc.

126.

POA ANNUA.

Hvitgrö. *Årigt ängsgräs.*

Stråen äro mest upprätta, hoptryckta och vid roten greniga. *Blomvippan* med nästan vinkelrätt utgående grenar, äggformiga *småax* och åtskilda, frisittande, 5ådriga *småblomster.*

Linn. Fl. Su. p. 28. Cl. 3. Triandr. 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 45. Kl. 3, Tremänningar. 2:quinn. *Berg.* Tal om Sv. Ängskötseln. s. 67.

Ibland de 4 arter (N:o 30. 88. 102. 107) af *Grö-* slägtet, hvilka redan fått en plats i detta verk, finnes vid N:o 102 slägtkarakteren till en del upptagen. Det kan här tilläggas att båda blomfoderskalen äro mångblommiga och småaxen vid basen rundade. — Ifrån dess mångtrådiga åriga rot, uppskjuta många något nedliggande strå, som vid lederna slå nya rötter, ej långt från de gamla. Bladen äro smala, jemnbreda, platta, här och der på tveren krusiga, slankiga, och i kanten sträfva. Blomvippans grenar utgå mest 2 och 2 åt sidorna; småaxen äro släta, gröna och hvita. Blomfoderskalen äro olika stora, kölformiga och spetsiga. Småblomstren sitta åtskilda, äro något trubbiga, hinnaktiga i kanten och icke med hår fästade vid hvarann och således frisittande (liberi). Den blommar nästan hela året, stundom under snön, växer allmän, i synnerhet vid byar, hus och på ängar, samt är i trädgårdar ett förtretligt ogräs. — I fjälltrakter skall den ur blomhvippan skjuta skott, liksom till nya stånd (vivipara), i likhet med Fårsvingeln (N:o 78).

Såsom foderslag med årig rot är detta gräs, för de med konst tillredda ängar, icke synnerligen att rekommendera, och då dertill kommer att gräset är lågväxt och fyller icke stort i ladan, skulle det snart synas som det ej förtjente mycket afseende. Likväl skall det vara för kor ovanligt mjölkökande och gifva smöret förträfflig god smak. Det bästa smör, som fås i London, kommer ifrån öfra delen af Suffolk, hvarest detta gräs växer i ymnighet, och täcker der betesfälten öfverallt, hvarföre det också kallas *Suffolk grass.* Hr. Stillingfleet ökar denna anmärkning med ännu en annan, att som gräset ej är ömtåligt och lider ej, utan frodas bättre om det trampas, så kan tilldess ymnigare växt bidraga, att lindrigt låta med en vält nedtrycka det i början af sommarn eller våren. Dess egenskap att ifrån stråen slå nya rötter i jorden, kan vara orsaken att det växer frodigare sedan det blifvit nedtryckt.

Tab. — fig. a. Pistiller, ståndare och hårringshus förstorade. — b. ett af små-axen, med sina blomster, sedt genom förstoringsglas.

VERONICA Beccabunga.

Bäckbunga. *Källportlak.*

Örtstjelken är krypande. *Bladen* aflångt äggrunda, platta, saftfulla, släta och glänsande. *Blommorna* sitta i spirlik klase (corymboso-racemosæ).

Linn. Fl. Su. p. 5. Cl. 2. Diandr. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 9. Kl 2. Tvåmänningar. 1:qvinn. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 208. *Pharm.* Beccabiæ Herba.

Bäckbungan är en vattenväxt med mångårig rot, allmän i små rännilar, i synnerhet i källvatten, som antingen alldeles icke eller svårligen om vintern fryser. Blomningstiden är i Juni eller Juli. Stjelkarne äro trinda, och ligga i vattnet. Bladen ha korta bladstjelkar, äro trubbiga, mer och mindre tydligt sågtandade, mörkgröna och något köttaktiga eller saftiga. Blomklasarnas (racemi) stjelkar utgå parvis, midtemot hvarann från bladfästen. Blomskärmarne äro smala, lansettlika och kortare än de små blomstjelkarne. Blomfodrets flikar äro spetsiga. Fröhusen sitta mest 2 och 2 tillsamman. — Ibland de konstliga Örtklasserna är *Tvåmänningarnas*, icke talrik; men slägtet till hvilken denna räknas, har många arter, som alla hafva 4klufven, platt (rotata) blomkrona, hvars nedersta flik af de 4, är smalare än de öfriga; och fröhuset, som har 2 rum, sitter öfver blommans fäste. — v. Linné kallade naturliga Örtflocken, till hvilken Bäckbungan och de öfriga Veronikarterna räknas, *plæ Personatæ*, af den likhet han trodde sig finna emellan blommans utseende och en mask eller mennisko-ansigte.

Färska örten smakar vattenaktig, något bäsk, men knappt sammandragande, och blandas derföre vårtiden bland andra tjenliga växter till sallat. Äfven kan den förenas med verksammare skörbjuggsörter, såsom med Kokleari (N:o 87) och andra dylika, samt i sådant afseende förtäras. För öfrigt är intet synnerligt märkligt att i medicînskt afseende anföra om denna växt. — Som den träffas grön i källor, äfven under snön, kan den vintertiden hämtas och brukas till sallat. — Mest alla hemtamda kreatur äta den, utom fåren, och som det är en vattenväxt, skulle den ej heller för dem, som så lätt få flera slags vattensot, vara nyttig.

Tab. — fig. a. Pistill och fruktämne. — b. en blomma. — c. blomfoder. — d. fröhus och e frön; allt förstoradt.

---

a
b
c
d
e
f
g

128.

BETULA Alnus.

Al. *Alle. Alder. Ullra.* På Finska: *Lappä.*
På Lappska: *Leipe.*

Löfven äro nästan runda, något trubbiga emot ändan och i kanten naggade. *Blomhängens* stjelkar äro greniga.

Linn. Flora Sv. p. 336. Cl. 21. Monoecia 4:andr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 290. Kl. 13. Samkulle med åtskilda han- och honblom. på samma träd (Diclinia). *K. Vett. Ak. Handl.* 1742. s. 28. 1745 s. 246. 1747, s. 134. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 72. *Kalm* Disp. om Cajaneb. Län s. 33. *Linderh.* prakt. hand-Lexic. &c. s. 15. *Pharm.* Alni Folia.

Alträdet växer helst på sidländ jordmån, men äfven på torrare ställen; är skild ifrån *Arren* (Bet. incana), som har spetsigare, ljusgrå och klibbiga löf. Alens kända artförändringar äro: en lågstammig med löf som likna både Oxelns (N:o 48) och Alens; en annan med nästan penntaggade, spetsiga och mycket klibbiga löf, som likna Eklöf (N:o 73). Dess blomhängen äro för han- och honblomster, likasom Björkens (N:o 80), åtskilda. Alen blommar i Apr. ell. Maj, fastän dess han- och honhängen synas redan hösten förut. *Hannarnas hängen* bestå liksom af många skilda små blomklasar (fig. a.), af hvilka hvardera har ett gemensamt blomfoderfjäll, som innesluter 3 blomster: dessa bestå af 3 små fjäll, 4 ståndare, lika många blomblad (fig. b.), dock äger medlersta blomstret blott 2 fjäll, 3 ståndare och 3 blomblad. Hanknapparne äro enkla. *Honhängen* utgöra, då de äro mogna, riktiga kottar, som under blomningen inom hvart stort fjäll, hysa 2 fruktämnen, hvardera med 2 pistiller och 2 små fjäll (fig. c.). I stället för det tunna släta fjället (fig. c.), får mogna kotten, liksom Tallen (N:o 91), ett helt och hållit förändradt (fig. e.), och frukten blir en liten nöt med kärna (fig. f. och g.), som mognar i Sept. ell. Okt. Således är Alen i anseende till blommorna skild ifrån Björken, genom enkla hanknappar, nötfrukt och qvarsittande kottar, hvarföre den som behagar, skulle deraf kunna göra ett eget slägte.

Hofråd. Murray berömmer mycket Allöf till omslag, att dermed fördrifva mjölken hos mödrar, som ej vilja ge di. De sönderskurna löfven värmas på en tallrik och påläggas ljumma; i början kan litet körvel tillblandas. Det berättas att de skola gagna mot inflammerade bulnader och frätsår, om de bultas och läggas på sjuka stället. Finnarne pläga tugga Albark och litet Videbark, samt blanda detta med rågmjöl till omslag mot Rosen; och Lapparne sägas tvätta barnen i Albarksdekokt, då de besväras af klåda i huden. — *Barken* hyser mycket sammandragande ämne. Kokad med jernvitriol och bresilja svärtar den skinn, och med jernhaltig gyttja ell. kärrjord, yl-

legods. Somlige blanda i Albarksdekokten något af den jern blandade sand (slipgår), som vid äggjerns slipning samlas i slip-hoen, då blandningen kokad svärtar både ylle och linne. Utan tillsats af jern fås brun färg, som blir mörkare om godset mellanåt upptages och torkas, samt flera gånger blötes i den omkokade barkdekokten. Fisknät kokas ock i dekokt på barken. Med tuggad Albark färgas träd och läder brunt. Hårda trädslag få ebenholz-svärta om de först kokas flera gånger i barkdekokten och torkas mellanåt, sedan tillsättes litet jernvitriol (grön vitriol) och trädet kokas dermed vid pass $\frac{1}{2}$ timme; slutligen lemnas det att långsamt torka, arbetas, poleras och öfverstrykes med något fett, olja eller fernissa; är trädet förut betsadt med skedvatten blir det svartare. Barken nyttjas äfven att svärta hattar, och Boktryckarsvärta kan äfven deraf tillredas. — *Löfven* ges åt får, att förekomma vattensot; de samlas i slutet af Juli, och brytas då eller helst strykas af grenarna. Blandade med agnar och mäsk, tjena de till föda åt svin. Åt kräftor, som hållas lefvande i sumpar, ges äfven Allöf. Strödda på golfvet i rum der loppor finnas, fastna dessa på de klibbiga löfven och kunna således fördrifvas. Till läderberedning skola så väl löfven som barken kunna användas. — *Veden* är mjuk, lätt och vacker, men skör; spricker ogerna under torkning och är till bränsle näst björken i godhet; ger stark värme, god aska, och kol, som tjena till krutberedning. Under vatten och fredadt för luftens åtkomst, är Alträdet ganska varaktigt. Husen i Venedig och Ravenna äro till största delen byggda på Alpålar. Snickare och svarfvare nyttja mycket Al. Alpinnar lagde om sommaren i dricka, bibehålla det länge friskt och osurt; och om de stickas i färskt smör, skall det icke lätt härskna. Unga Alrötter, i stället för kork, tjena till butoljproppar. Med friska Alqvistar som läggas bland kålplantor, fördrifvas jordloppor. — Hjerpar och småfåglar äta Alfrö. Så kallad Alknopp eller kottarne, kunna i stället för galläpplen brukas till svart bläck. — *Trädet* hindrar ej gräsvaxten, bibehåller stränderna vid rinnande vatten, men vid fiskdammar anses det mindre tjenligt. Så kallade Alkärr hysa nästan alltid god och till odling tjenlig jord. Det växer ej långsamt, och hinner till 40 alnars höjd och 3 qvarters diameter. Till häckar och alléer passar det rätt väl. — Sås bäst med qvistar, hvarpå finnas mogna honkottar; dessa läggas om hösten i fåror, som uppköras i tjenlig jordmån. Inom ett år uppkomma fröen. Om ett tjenligt land delas i 7 lika delar och en del sås hvart år, så kan den först sådda delen huggas, när den sista är sådd, och den sista när den första å nyo af de qvarlemnade rötterna tillvuxit. Med rottelningar fortplantas Alen hastigare, och äfven med störar, som planteras tidigt om våren, innan knopparne utspricka.

Tab. — fig. a. en hanblomklase med 3 blomster. — b. ett enskilt hanblomster med 4 ståndare. — c. honfjäll med 2 honor; något förstorade. — d. en hona, mycket förstorad. — e. ett moget honfjäll i naturlig storlek. — f. frukten, som är en nöt. — g. kärnan, båda förstorade.

IWP del

129.

TRIFOLIUM Hybridum.

Oäkta Klöfver. *Alsike- Väpling eller -Klöfver.*

Örtstjelken växer nästan rätt upp. *Bladen* äro 3delade, småbladen äggrunda, spetsiga och fint sågtandade. *Blommorna* utgöra liksom ett klot. *Fröhusen* hysa hvardera 4 frö.

Linn. Fl. Su. p. 258. Cl. 17. Diadelph. 10:andr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 389. Kl. 14. Tvåkulle med ärtbaljor. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1780. s 11. 1782. Apr. s. 360. *Jörlin* om höslag. 8:o 1783. *Bergii* Tal om Sv. Ängsköts. s. 31.

Detta mycket berömda foderslag växer på mångårig, temligen tjock och innunder trådig rot, som varar 6 — 7 år och trifves bäst i svartmylla eller bördig lera; är allmänt i Upland, kring Stockholm, i Roslagen, vid Åbo o. fl. ställ.; finnes frodigast vid diken och på åkerrenar; har i Juli eller Augusti ljusröda eller hvitaktiga blommor. Örtstjelken är vid roten nedliggande, men växer sedan rak till 1 alns höjd och stundom deröfver: den är fårad, grenig och bladrik. Bladskärmarne, som sitta vid bladstjelkarnas utgång, äro lansettlika och spetsiga. Blomstjelkarne äro långa och hafva blommorna fästade vid ändan i parasollställning, utgörande ett klotformigt blomhufvud; dessa sitta temligen rätt opp till dess de äro mogna, då de böja sig nedåt, blifva bruna, och äro qvarsittande. Blomfästet är äggformigt och något urhålkadt; hårlika fjällen (paleæ) äro smala och spetsiga. De små ärtbaljorna hysa mest 4 små frö, som i Oktob. eller Sept. äro mogna och då blåaktiga eller olivegröna; de gula äro ej fullmogna. Den allmänna röda klöfvern (Trifol. pratense) har ensama frö i ärtbaljorna, och är således lätt skild från denna, som har 4.

Oäkta klöfvern ätes begärligt af boskapen, och som dess rot varar längre än den till odling allmänt brukliga röda klöfvern och är högre till växten samt bladrik, så förtjenar den visserligen vid ängsodling mycken uppmärksamhet. Likväl lär det vara rådligast, att, i anseende till klöfverarternas hettande egenskap, gifva denna foderväxt åt boskapen blandad med halm. I Flandern läggas vid inbergningen klöfver och halm hvarftals på höskullen, hvaraf händer att boskapen äter båda slagen nästan lika gerna,

ty klöfvern meddelar halmen sin angenäma lukt, och det starkt födande eller så kallade feta fodret bekommer kreaturen då ej illa. Man brukar att så fröen om våren med korn, hafre eller knylhafre (N:o 48); säden sås och nedharfvas först, och sedermera klöfverfröet. Knylhafran som har mångårig rot och temmeligen styfva strå, hvilka kunna stöda de späda och veka klöfverstjelkarne, torde vara bäst till blandning. En månads tid efter sådden är det gemenligen uppe ur jorden, men blommar ej och kan ej skördas första året; derföre bergas då knylhafran eller de tillblandade sädesslagen. Man undviker att så oäkta klöfver på torr, sandig, högländ mark och i skugga eller på alltför lågländta ställen. — Frösamlingen sker lättast, om det mogna och afskurna klöfvergräset varsamt införes och torkas på en loge eller tätt golf, då fröen med de torra fröhusen affalla och kunna lindrigt tröskas. Gräset skakas och frånskiljes: det qvarblifna slås genom ett groft såll, rensas någorlunda och kan nyttjas som sådant att sås, och åtgår en kappe till ett kappland. — Den sådda åkern fredas för kreatur, och ger året efter första sådden skörd; men på 3:dje året är det i sin fulla styrka, och har i Skåne hunnit till 8 — 10 qvarters höjd. Det lider, likasom röda klöfvern, af för stark torka, men sår och förökar sig der det en gång är infördt, lättare än röd klöfver.

Tab. — fig. a. en öppnad blomma förstorad. — b. blomfodret förstoradt. — c. en blomma i naturligt skick, förstorad. — d. fröhus. — e. frö i naturlig storlek. — f. ett förstoradt fröhus eller ärtbalja.

EPILOBIUM ANGUSTIFOLIUM.

MJÖLKÖRT. *Råmjölksgräs. Himmelsgräs.* På Finska: *Jesuxen-Kukka.*

Bladen sitta spridda, äro smala, lansettlika och ådriga. *Blombladen* äro olikformiga, och *Ståndarne* lutande.

Linn. Fl. Sv. p. 123. Cl. 8. OCTANDR. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 154, Kl. 7. TIOMÄNNINGAR. 1:qvinn. Sepp. &. Kops. Fl. Bat.

I synnerhet i Norrlands skogar och Lappmarken på torra högländta och sandiga ställen, växer Mjölkörten allmän; den finnes äfven i andra Rikets landsorter. Roten är mångårig och krypande. De trinda örtstjelkarne äro upptill greniga, och bli ofta 1½ aln höga. Bladen äro nästan utan stjelkar, spetsiga, i kanten något ojemna och vågiga, inunder nästan isgrå. Blomklasarne sitta i toppen eller mot slutet af grenarne och dana en blomspira. Blommorna sitta skiftevis, hafva stjelkar och röda blomfoder, samt vackra ljusröda, stundom hvita blomblad. Ståndarknapparne äro röda, med blått frömjöl. Blomningstiden är i Juli eller Augusti.

Mjölkörten anses som ett ogräs och låter svårligen utrota sig; den inflyttas dock för sina vackra blommors skull i trädgårdar. Atskilliga fördelar kunna dragas af denna växt. Dess första rotskott om våren, äro hvita, temmeligen tjocka och kunna ätas såsom Sparris; de afskäras under jordytan liksom sparris-skotten, och tillagas på samma sätt; äfven torde bröd af dem kunna beredas. Om fröhusen äro fullt mogna (ty då spritta de fjäderspänstiga skalen vid minsta tryckning sönder), och förvaras tills de blifvit torra, så kan fjunet, fästadt vid de små fröen, nyttjas till stoppning i stället för bomull: och garn till ljusvekar eller dylika behof kan spinnas deraf. Af fröen skall ock genom pressning kunna vinnas en olja; och enligt *Dambourney's* uppgift skall växten gifva en rödbrun färg. Flere arter af hemtamda Boskapen, såsom får och getter, äta gerna mjölkörten, och skall den hos kor i synnerhet vara mjölkökande, hvaraf den förmodligen fått sitt namn. Man har förr nekat att hästar äta den, men *Gunners* erfarenhet bestrider detta; han föreslår ock växten till odling på ängarne, dock med föga skäl. Att björnen äter mjölkörten, har v. LINNÉ anmärkt.

Tab. fig. a. ett fröhus, hvars spänstiga skal öppnat sig, så att fröen och fjunet synas. — b. ett frö med sitt fjun (pappus); båda i naturlig storlek.

a
b

ASPLENIUM Trichomanes.

Trikoman. *Berglånke. Mjältört. Bergspring.*
Stambladen äro parbladiga; småbladen nästan runda och i kanten naggade.

Linn. Fl. Su. p. 372. Cl. 24. Cryptogam. Filices. *Lilj.* Sv. Fl. s. 389. Kl. 16. lönngifte. Ormbunk. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 481 *Fischerstr.* Ekon. Dikt. 1. 246. *Pharm.* Adianthi rubri Herba.

När hvart slags jordmån och belägenhet fick likasom anvisning på sina egna växter, så tilldelades denna åt bergsrefvor, remnor och sprickor, der regnvatten framsilas. Roten är mångårig, och växten icke sällsynt. Dess slägtkännemärke är att ha fröredningen på småbladens undra sida (disk), fästad i linier, som gå sinsemellan nästan paralelt, dock något snedt uppåt och utåt ifrån bladets medlersta nerv. Dessa fröredningslinier äro täckta med en hinna, som öppnar sig inåt (se fig. a). Hos ett annat slägte (Cœnopteri) öppnar den sig utåt. Denna till ormbunksflocken hörande växt hinner sällan öfver ett qvarters längd; stjelken eller stammen, vid hvilken småbladen fästas, är brun eller svart, slät och glänsande.

Sedan man hunnit i Läkarekonsten att göra sig fri från den förmodan, att ju besynnerligare, eller ju mera afvikande från växters allmänna utseende, en ört vore, ju mera oväntad måste dess verkan som botmedel blifva: så har denna och många andra blifvit ur apoteken utmönstrade. Den har en sötaktig sträf smak, och röjer tillika något slemaktigt. Fordom brukades den i heshet eller hosta af samladt slem, liksom Adianthum capillus Veneris, och skulle kan hända i dess ställe kunna nyttjas. Ehuru öfverflödig den lär vara, finnes den likväl bibehållen i åtskilliga Apoteksböcker (Ph. Edinb. a:o 1783. p. 63. Ph. Lond. Spec. 2. p. 15).

Tab. — fig. a. ett småblad med fröredningslinier; förstoradt. — b. en frökapsel, mycket förstorad.

a
b

AIRA Cæspitosa.

Tuftåtel. *Täkt-tåtel. Tåtel. Jäger. Hargräs.*

Bladen äro platta, något syllika. *Blomvippan* är utbredd och vidlyftig. *Småblomstren* vid basen håriga, med kort och rak borst.

Linn. Fl. Su. p. 24. Cl. 3. Triandria. 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 39, Kl. 3. Tremänningar. 2:qvinn. *K. Vett. Akad.* Handl. 1742. s. 20. *H. Gahn* Fundam. Agrostograph. 1767. Præs. v. Linné *v. Linnæi* Amœn. Ac. Vol. 7, p. 167, *Fischerstr.* Ekon. Dikt. 1. *s.* 28. *Bergii* Tal om Sv. Ängsköts. s. 59.

Tuftåtelm, hvars mångåriga och trådiga rot, som grenar sig, slår nya talrika skott, och derigenom danar tufvor på ängarne, är allmän och växer i synnerhet frodigt till par alnars höjd i fet och något fuktig jord. Tåtelslägtet har 2 blomfoderskal, som innesluta 2:ne tvåskaliga blomster, och hafva intet ämne till något 3:dje dem emellan, hvilket finnes hos Slokgräsen eller slägtet *Melica*. Af tåtelarterna har en del borst, andra icke; till de förra hör Tuftåteln, Stråen växa upprätt och hafva 2—3 knä. Bladen äro smala, strimmiga, upprätta, inunder släta, ofvantill och i kanten sträfva; rotbladen äro ofta mer än qvarterslånga, men stråbladen äro kortare. — Bladskärmen spetsig och 2klufven. Blomvippan, som i Juli eller Aug. är utslagen, blir ofta ½ aln lång; på skuggrika ställen är den mest hvit, men annars mörkgrå eller gulaktig och glänsande. Blomstjelkarne sitta kring halfva stråret (semiverticillati), äro ganska greniga, hårfina och sträfva. Blomfoderskalen äro mest lika långa, och af de inom dem sittande blomsterna är det ena fastsittande och bart, det andra försedt med stjelk och nedtill finludet. Af blomsterskalen är det yttre bredare, i spetsen ojemt (erosa), eller 3—5 klufvit med borst, som går från basen och på yttre sidan, samt är sällan längre än blomsterskalen. Ibland finnes på våta ställen 3—4 blommor inom båda blomfoderskalen, och v. Linné fann den i Lappmarken med frö, som grodde i blomvippan (vivipara).

Till odling på ängar är detta gräs berömdt och ganska tjenligt; om det det sås på god och väl gödd jord, är det visserligen lönande. Kring Falun är detta grässlag på deras så kallade Lindor (igenlagd eller trädes-Åker), det

allmännaste, och ger det ymnigaste och bästa hö. Till artificiela ängar, sedan åkern eller landet är väl gödt, passar Tuftåteln ganska väl, och skall ett spannland jord kunna ge nära en parm hö af detta grässlag. Boskapen af alla slag äta det färskt och torrt rätt gerna, i synnerhet om det icke för länge lemnas på roten, förr än det bergas. Det växer rätt väl på torr, sandig jordmån, endast den blifvit väl gödd. Dess frö samlas om hösten, då de äro mogna, rensas och förvaras på kallt samt torrt ställe öfver vintern, i fall de ej sås genast om hösten. Man bör icke alltför länge uppskjuta att afslå det, emedan stråen annars styfna, och höet blir mindre begärligt och födande för kreaturen.

Tab. — fig. a. ett af småaxen, innehållande 2:ne blomfoderskal, inom hvilka sitta 2:ne blomster, försedda med hvar sina 2 blomsterskal, en borst, pistiller och ståndare. — b. roten med stråen och tillhörande blad.

JWP del

CV sc

RIBES GROSSULARIA.

KRUSBÄRSBUSKE. *Stickelbär.*

Grenarne äro taggiga. *Blomstjelkarne* enblommiga och liksom bladstjelkarne stundom håriga. *Blomskärmarne* 1 — 2 stundom vid basen hopväxta. *Frukten* är med eller utan hår.

Linn. Spec. Plantar. Edit. Willden: Berol. 1797. 8:vo T. 1. p. 1158. Cl. 5. PENTANDRIA. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 100. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. 1:qvinn. *Roth.* Hushålls Magasin s. 258.

Krusbärsbuskens artförändringar hafva Örtkännare än betraktat som skilda arter, än som varieteter. Trädgårdsmästare gifva också olika, men ombytliga och osäkra namn, åt särskilta krusbärssorter, som kunna vara slåta, ludna, små, gulaktiga, gröna, stora, tunnskaliga, röda m. m. Ehuru det kan vara likgilltigt om man kallar ett föremål, som mycket liknar ett annat, dess förändring eller egen art, blott man riktigt åtskiljer dem och icke säger om det ena hvad som angår det andra: så blifva vi dock här vid Hr. Prof. Dr. SWARZ's tanka, och anse såsom särskilt art, den Krusbärsbusken, som ger röda bär (Rib. reclinat.), hvars beskrifning derföre sparas till ett annat tillfälle. Och på samma gällande auktoritet, förena vi till förändringar af samma art, den med slåta, hårfria bär (Rib. uva crispa *Linn.* Fl. Su. p. 75.), som växer vild på Öland, Gottland, i Östergötl. m. m. och den med luden frukt, (R. Grossul.), som planteras allmänt i trädgårdar. Busken är grenig med enkla, 2- eller 3dubbla taggar under knopparna. Bladen äro 3flikiga, inskurna och något litet håriga; håren slutas ofta med en liten knapp. Bladstjelkarne äro längre än bladen. Blomskärmarne äro 1 eller 2, små, ensamme eller sittande mot hvarann, äggformiga och i kanten håriga, stundom vid basen strutformigt hopväxta. Blomfodret är 5klufvit med tillbakaböjda flikar, sittande öfver fruktämnet och blombladen äro 5, fästade jemte ståndarne på blomfodret: stylen är 2klufven och bären hafva många frö. Dessa sistnämda kännetecken utmärka *Ribes*slägtet, som blifvit fördt till en naturlig Örtflock, hvilken fått namn af *plicæ Pomaceæ*. Den här beskrifna och rišade Krusbärsbusken blommar i April eller Maj, då bla-

den börja utspricka, och får mot hösten mogen frukt, ett saftfullt, grönt, slätt eller hårigt nedhängande bär, som innesluter många frö i en slemaktig saftig massa.

Genom odling och omplantering vinnas större, saftrikare och mera tunnskaliga krusbär. Bäst är att hvart 5:te eller 6:te år genom afläggningar göra denna omplantering. De grenar, som ligga nära till jorden, slå snart egna rötter, och sedan de äro skilda från gamla stambusken, kunna de planteras; om unga grenar med konst nedtryckas, fås äfven dylika med rötter försedda qvistar. En gammal buske kan ock sönderdelas, det gamla förkastas och de yngre grenarne med sina rötter planteras, dock anses det örutnämda sättet vara förmånligare. De älska god, lös jord, solsken och icke alltför torrt läge; ehuru de vilda träffas mest på backar. — Krusbär nyttjas allmänt i hushållen omogna och mogna, torkade, syltade m. m., och hafva syrliga frukters egenskap, att emotstå röta, hindra skörbjugg, vara kylande, läskande m. m. Om bären läggas i rena och torra buteljer, som nedsättas i kokande vatten och snart upptagas samt väl korkas, hartsas, och förvaras i god källare eller i djup brunn, så bibehålla de sig brukbara öfver vintern. — Vin beredes af dem krossade med påslagit källvatten och lemnade i öppet kärl, hvarefter saften sedan pressas genom linne; till en kanna sådan saft tages ett # socker, och fylles sedan på buteljer eller ankare, och efter 3—4 veckors förlopp, korkas och hartsas kärlet. — Ättika fås af pressade saften slagen i trädkärl, med tillsats af litet surdeg och rostade ärter. Kärlet täppes någorlunds och ställes 8—10 dygn i solvärma; sedan det slutat gäsa, förvaras kärlet i källare och saften nyttjas som ättika.

Tab. — fig. a. öppnad blomma. — b. pistillen med sin 2klufna styl, förstorad. — c. ett förstoradt hår af dem som finnas på fruktämnet. — d. ett hårfritt bär. — e. ett ludet, båda i naturlig storlek.

c
a
b

134.

CICUTA Virosa.

Sprängört. *Näckaört. Bungarot. Vattenpalsternack.*
På Finska: *Kejsanputki. Myrkiputki. Isajuuri.*

Bladen äro mest 3delade; småbladen lansettlika och sågtandade. *Bladskärmarne* trubbiga och fastväxta vid *Bladstjelkarne*, som äro kantiga, stundom greniga och ofta sittande midt emot parasollställningarne.

Linn. Fl. Su. p. 92. Cl. 5. Pentandria. 2:gyn. (Umbellatæ) *Lilj.* Sv. Fl. s. 124. Kl. 5. Femmänningar. 2:qvinn. (Parasollblommor). *K. Vett. Akad.* Handl. 1774. s. 253. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 271. *Halle* Deutsche Giftpflanz. 8:vo 1792. s. 79. *Plenck* Toxicologia. 8:vo Wien, 1785. p. 128. *Rossi* de non. plant. quæ pro venenat. habit. Pisis 1762, 8:vo. *Rafn* Bibl. för Phys. Med. och Ekon. 17 Bind 4:de häft. *Pharm.* Cic. aquaticæ Herba.

Sprängörten har mångårig rot, och växer i vatten, i diken och vid stränderna af strömmar, kring Stockholm temmeligen allmän, samt blommar i Juli eller Augusti; luktar något lik Dill, och smakar nästan som Persilja; har utseende af Palsternackor, och blad som Kärr-Selin (Selin. palustre). Roten är om våren nästan klotformig, men om hösten och vintern mera aflång; har fina rottrådar, liksom skägg: om den långsefter klyfves, synas tomma mellanrum, liksom med konst gjorda, och i synnerhet vårtiden utlåkar den en mjölkaktig gul saft. Flera stjelkar uppskjuta från en och samma rot. Växten hinner till 1½ alns höjd och har fårad, bladig, ihålig stjelk, med temmeligen upprättväxande, ihåliga eller pipiga grenar. Blommorna äro hvita, små och likformiga, med inåt vikna blomblad. Blomfodret är 5klufvit. — Slägtet igenkännes med nästan klotrund och fårad frukt, samt likstora blomblad.

Huru angeläget det är att känna växter, och ej endast de nyttiga utan äfven de skadliga, bevisa de nästan orakneliga misstag, hvilkas vådliga följder hos Auktorerne berättas. Af de Ryska fångar, som arbetade vid Haga år 1790, tillsatte en lifvet af *Sprängörts* rötter, som han till föda samlat och förtärt. En man nära Köpenhamn åt vid pass ½ lod af roten i April månad, och dog deraf inom ¾ timma; hans mage och tarmar befunnos i högsta grad inflammerade. En hustru smakade af samma rot, som de båda

trodde vara Kålrabi; hon mådde illa deraf, men räddades med kräkmedel. Om våren är roten mest giftig, men torkad mindre skadlig; bladen äro äfven farliga. Yrsel, hufvudvärk, hjertklappning, kramp på många sätt, brånad i magen, plågsam äckel med eller utan kräkning, underlifvets svällande, hicka, törst, konvulsioner, kallbrand och döden äro följder af rotens förtärande. Kräkmedel är det bästa motgift, hvarmed åtskillige olycklige blifvit räddade. — Om Sprängörten är gammal och har länge växt i stillastående vatten, skall det deraf förgiftas och döda kreatur, som dricka deraf. Oxar, hästar, vargar och hundar kunna ej tåla växten eller roten; men getter, svin och kaniner plågas mindre deraf, eller ock äta den utan fara; äfvensom sparfvar, hvilka förtära dess frö. — I Siberien, Kamtschatka och Norrige brukas roten rå att gnida med, eller kokad till gröt, eller blott sönderstött och såsom omslag emot veneriska reformar och reumatisk giktvärk. I Finnland ges torra roten med salt utan fara åt sjuka boskapskreatur. I Danmark beredes, enligt v. Linnés föreskrift, Cicutplåstret af denna i stället för af Conium.

Tab. — fig. a. blomma, förstorad. — b. blomfoder, fruktämne och pistill, förstorade. — c. en liten parasollställning med frö i naturlig storlek.

J WP del

C V sc

PULMONARIA Officinalis.

Lungört.

Bladen äro äggformiga, strälludna (hirsuta). *Blomfodret* är nästan lika långt som blompipen.

Linn. Flora Sv. p. 58. Cl. 5. Pentandria. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 83. Kl. 5. Femmänningar. 1:ppvinn. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 97. *Pharm.* Pulm. maculosæ Herba.

I lundar växer Lungörten mindre allmän, och blommar om våren i Maj månad. Dess rot är mångårig, och rotbladen, som hafva bladstjelkar, äro äggformiga eller nästan hjertlika. De bladen, som sitta på örtstjelken, högst ½ aln lång, äro äggformiga, spetsiga, stundom vågiga i kanten, utan bladstjelkar och omfattande örtstjelken. Bladen variera stundom med hvita fläckar. Blommorna, som nyss utslagna äro köttfärgade eller röda, bli sedan blå, utgöra liksom en blomqvast och sitta mest 2 och 2 tillsamman vid ändan af stjelken. Blomfodret är sträft och ludet liksom bladen af små styfva vid basen knöliga hår. Slägtet igenkännes med sin trattlika blomma, hvars mynning är öppen: blomfodret är något prismatiskt och 5kantigt. Den räknas till de *Sträfbladiga växterna* (plꝛæ Asperifoliæ), som ibland de naturliga utgöra en egen flock.

Man gissar lätt af växtens namn, att den varit såsom gagnelig ansedd i lungans sjukdomar; men som det icke är en ovillkorlig nödvändighet, att ett lofvande namn och en verklig förtjenst skola åtföljas, så bör man icke i anledning af blotta namnet utgifva växten såsom nyttig i dessa krämpor. Den smakar endast något slemaktig, och ger således icke derigenom anledning att vänta någon medicinsk kraft; och som denna dess egenskap är mycket svagare än hos andra i denna naturliga örtflock, så kan den ibland medicinska växter utan afsaknad uteslutas. I England nyttjas den bland grönkålsväxter. Torkad och bränd ger den mycken aska.

Tab. fig. — a. en öppnad blomma i nat. storlek. — b. en förstorad ståndare. — c. ett öppnadt blomfoder, utan blompip, med 4 fruktämnen och pistill, i naturlig storlek. —

c
b
a

VICIA Sylvatica.

Skogsvicker.

Bladen äro parbladiga med många aflånga och rundade småblad. *Bladskärmarne* månlika och tandade. *Blomstjelkarne* mångblommige.

Linn. Fl. Su. p. 253. Cl. 17. Diadelph. 10:andr. *Lilj.* Sv. Fl. s. 319. Kl. 14. Tvåkulle, med ärtbaljor.

Artklassens kännemärken äro vid N:o 15, 42, 49, och 69, förklarade. — Vickerna hafva det gemensamt, att märket är på undra sidan tversföre skäggigt eller hårigt (se fig. a,), hvarigenom slägtet igenkännes. Denna arten har mångårig grenig rot; den växer mindre allmän i lundar, och blommar i Juli och Augusti månader. Örtstjelkarne äro ganska greniga, refviga, bladiga och fårade, med greniga klängen, som slingra sig omkring vidstående buskar eller andra stöd. Blomstjelkarne utgå från bladens fästen, växa upprätte, äro längre än bladen, 4kantiga, fårade och i toppen utgörande blomklasar. Blommorna äro strödda, lutande åt en sida, med små blomstjelkar försedda, strimmiga, hvita, röda eller blå. Fröbaljan är lansettlik, slät, och hyser oftast 4 ärter eller frö. *Plꝛæ papilionaceæ*, eller Fjärils-blommor, kallade v. Linné den naturliga örtflocken till hvilken denna räknas.

Alla Vicker kunna till boskapsfoder med fördel användas, och nästan alla växter af Diadelfist-klassen ätas begärligt af Boskapen (se N:o 49). Företrädet ibland dem tillhör dock de bladrikaste, varaktiga och som fylla bäst i ladan, utan att vara grofva, saftlösa och sträfva. Skogsvickerna hafva flera af de till godt foder nödvändiga egenskaper och förtjenar således sitt rum ibland foderväxterna. Vid bergningen bör den torkas helst upphängd på häsjor, emedan torkningen sker långsamt, i synnerhet om den tidigt afslås. Fröen eller ärterna ätas af fåglar t. ex. höns, och kunna äfven tjena till bröd, ehuru det måste blifva kärft och torrt till smaken. Som växten i synnerhet trifves i skuggan ibland buskar, i lundar och på dylika ställen, så skulle den väl, på sådana trakter, der andra och bättre foderslag ej växa, kunna med fördel odlas.

Tab. — fig. a. Blomfodret, fruktämnet med dess ludna eller skäggiga märke, och ståndarne. — b. mogen fruktbalja. — c. frö eller ärt; alltsammans i naturlig storlek.

a

137.

PELTIDEA CANINA.

(Lichen caninus. Linn.)

HUNDLAF.

Är skinnlik, grågrön, utbredd och platt, med trubbiga flikar; inunder ådrig och trådig. *Fröedningss-sköldarne* sitta i ändan och kanten af flikarna, äro aflånga och på öfre sidan bruna.

Linn. Fl. Su. p. 418. Cl. 24. CRYPTOGAM. Algæ (Lich. can) *Acharii* Prodrom. Lichenogr. Svec. p. 160. 8:vo 1798. *Ejusd.* Method. Lichen. Sect. 2. p. 283. 8:vo 1803. *Lilj.* Sv. Fl. s. 431. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Alger. (Lich. canin.) *K. Vett. Akad.* Handl. 1795 s. 48. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 524. *Pharm.* Musci canini Herba. l. Lich. ciner. terrestris.

Hundlafven, så kallad för sin föregifna kraft att bota den sjukdom, som kommer af rasande hundars bett, växer allmän, helst i barrskogar på fuktiga ställen bland moss-arter och stundom vid trädrötter. Under hundlafvens tillväxt formeras flikarne mer och mer, och synas de unga lafvarne endast här och der i kanten inskurne. Stundom växa flera tillsamman, men också träffas den ensam, utbredande sig från ett smalare rotfäste och nedliggande med bredare eller smalare och olika långa flikar; somliga af dessa äro ganska breda och dela sig i 3—4 smärre: de som bära fröredningen, lik en platt aflång sköld, äro smalare vid sköldens fäste, hvilken på ena sidan är mörkröd och på den undra hvitgrå, såsom det öfriga; både på unga och gamla finnas sådana sköldar. De yngre äro på undra sidan fint ludna, men i alla åldrar försedda med nätformiga mörka ådror, ifrån hvilka fina lösa trådar gå ned att liksom rötter fästa sig i jorden. Stundom finnes öfra sidan dels fårad, dels öfverdragen med en fin luden hinna, som, om den stycketals affaller, lemnar fläckar efter sig. Torr är Hundlafven grå; våt och växande grönaktig på öfra sidan. Hr Prof. ACHARIUS har delat de talrika Lafarterna i flera slägter, och uppger som kännetecken för *Peltideä*, att sköldén är tunn, hinnaktig, aflång, sittande liksom fastlimmad och utan stjelk, merendels vid lafvens kant.

Lafven smakar oangenämt, något slemaktig och lindrigt skarp; ägde fordom i England stort anseende mot rasan-

de djurs bett och deraf uppkommen vattenskräck. Dr MEAD kungjorde detta medel såsom osvikligt, och lät blanda till ett halft uns af pulveriserade lafven, 2 drakmer svart peppar; blandningen delade han i fyra lika delar eller pulver, och ingaf ett sådant hvar morgon i varm mjölk. Tillika föreskref han åderlåtning förut och kalla bad hela månaden efteråt dagligen. Pulvret fick genast ett lärdt namn, som i sin mån ej litet bidrog att skaffa det förtroende, och *Pulvis antilyssus* måste den tiden för hvar Läkare vara bekant. Det troddes verka genom en urindrifvande kraft. Då MEAD jemte pulvrets bruk, tillika höll såret efter rasande djurets bett öppet med rödt precipitat (merc. præcip. rub.) och basiliksalva, så kunde deraf kanhända vara något att vänta; men han iakttog icke alltid denna försigtighet. Emedlertid hafva många andra funnit det overksamt, och man kan säga att det Antilyssiska pulvret nu mera är urmodigt och i sjelfva England ur Apoteksböckerna utslutit. — K. Lif-Med. WESTRING har under sina patriotiska försök, att till färgning använda våra inhemska lafarter, funnit att denna innehåller sammandragande ämne, samt mycket af ett brunt färgämne, som dock långsamt genom maceration utvecklas. Om ylle med Hundlafven i vatten digereras 3 veckors tid, blir det brunt; Kalk och Salmiak kunna tillsättas; men om koksalt och salpeter brukas i stället, blir bruna färgen mörk svartbrun. Blandad med Tuschlafven (N:o 65.) fås med tillsats af kalk och salmiak, vacker violet färg, som med koksalt och salpeter kan fästas såsom äkta. När silke på samma sätt behandlas, vinnes derpå ljusare eller mörkare violet färg. —

Tab. — fig. a. en flik, som visar ådriga och trådiga sidan, hvilken vetter mot jorden, då lafven växer.

c
b
a

138.

ARUNDO Arenaria.

Sandrör. *Margräs.*

Bladens kanter äro inåt hoprullade, och sluta sig med en hvass styf spets. *Blomvippan* är hoptryckt och axformig med enblommiga blomfoderskal, som äro längre än blomskalen.

Linn. Fl. Sv. p. 37. Cl. 3. Triandr. 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 38. Kl. 3. Tremänningar. 2:qvinn. *K. Vett. Akad.* Handl. 1759. s. 133. *Fischerstr.* Ekon. Dikt. I. s. 195.

Sandröret växer vid hafsstränderna i sanden vildt på Gottlands Fårön och på Öland, samt är sådd i Skåne vid Engelholm. Blommar i Juni eller Juli, med hvit blomvippa, som liknar ett stort rågax. Roten är mångårig, vidt krypande och ledfull. Strået är stundom 1—2 alnar högt, trindt, slätt, bladigt och har knä. Bladen äro styfva, hvassa och stickande, ofvantill fårade, inunder släta, ljusblå (glauca). Bladslidorna äro släta, strimmiga (nervosæ). Bladskärmarne äro spetsigt 2:delade. Blomfoderskalen äro nästan lika långa, och innesluta ett ensamt blomster, föga kortare än blomfoderskalen. Ullen (N:o 107.) är 3—4 gånger kortare än blomstret, som det omgifver. — Gräset liknar i anseende till blomningssättet Phalaris, och kommer nära Bandröret (N:o 107.), men vippans korta och små blomgrenar sitta tätt invid axfästet, liksom blomstren voro omedelbarligen fästade på detsamma.

Der hafvet uppkastar till stränderna fin hvit sand i någon mängd, blir den snart af vindarne kringförd, och hotar att i sina ständigt tillväxande sanddrifvor begrafva både åkerfält och hus; dessutom hindras alla växter att rota sig i flygsanden, som nästan aldrig är stilla: ingen svartmylla får tilldana sig för att täcka den ofruktbärande sanden, och dessa stora fält blifva onyttiga ödemarker, som årligen utvidga sig mer och mer på närliggande bördiga trakters bekostnad. Till förekommande af sådana ganska betydande olägenheter, ger sandröret en ypperlig utväg, bekräftad genom inhemsk och utländsk mångårig erfarenhet. Många af de ödsliga flygsandfälten i Skåne, som för vid pass 60 år sedan började besås med detta gräs och Strandråg (N:o 60.), hafva redan antagit utseende af bördiga fält,

hvarest nu växa barrträd, löfskog och gräs; efter längre tids förlopp, när svartmyllan hunnit nog tilltaga, kunna dessa fält förvandlas till åkrar och ängar. Sker planteringen med ax, såsom i Skåne, så måste med kostsamma gärdesgårdar, vid hvilka sand-drifvor lägga sig, åsar formeras, på hvilka axen läggas i gropar, som täckas med våt Tång (Fucus). Mindre kostsamt är det att, såsom i Holland brukas, nedlägga rötterna i sanden, och med en liten halmkärfve, som nära intill nedstickes i sanden, skaffa lugn, så att roten icke blottas, utan får fästa sig och uppskjuta strån, hvilka då få dubbel kraft att växa, när en sandtufva samlat sig kring dem. Hvem inser icke, huru angeläget det vore att genom tjenliga planteringar förbättra Skånska flygsandsfälten? — Efter 3 års tid plär Sandrågen kunna afslås. I Aug. mogna merendels fröen. Ehuru detta gräs är ett af de sämsta foderslag, kan det dock ibland bättre sorter tjena till utblandning, och kunna både oxar och hästar vänjas att äta det.

Tab. — fig. a. Ett utslagit blomster med blomfoderskalen. — b. ett blomster som börjar utspricka, utan blomfoderskal; båda något förstorade. c. en liten blomvippa i naturlig storlek, af den stora axformiga, hvaraf ses att dessa med en liten stjelk verkligen fästas vid axlästet, och sitta ej, såsom på riktiga ax omedelbarligen fast vid detsamma.

J W V del

CV sc

CORYLUS AVELLANA.

HASSEL. *Nötbuske.* På Finska: *Palkinäpuu. Sarapuu:*

Löfven äro nästan runda, något spetsiga och i brädden sågtandade. *Bladskärmarne* äggrunda och trubbiga.

Linn. Fl. Su. p. 342. Cl. 21. MONOECIA. monadelph. *Lilj.* Sv. Fl. s. 293. Kl. 13. SAMKULLE med åtskilda han- och hon-blomster på samma träd. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1789. Dec. s. 172. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 66. *Rahse* Disp. om Sv. Hassel. Præs. KALM Åbo 1759. 4:to. *Pharm.* Coryli Nuces, Lignum.

Hasseln hör till de större buskarterna; kan bli 8 — 10 alnar hög, vid pass 8 tum tjock, och hinner till 50 års ålder. Norr om Ångermanland och Österbotten lär den knappast träffas vild; men växer annars allmän i Sverige och Finland, helst i mosslupen, fet och stenbunden mark; kärr och mycket våt jordmån är nästan den enda der den ej trifves. Tidigt om våren och förr än bladen utspricka, synas båda slagen af blommor utvecklade. Hanhängen sitta på de öfre grenarne, och släppa det fruktgifvande hannmjölet på honblomstren, som sitta nedanföre och likna små röda silkes tofsar, som utskjuto i spetsen af somliga knoppar. Hanblomstren, som i hängen sitta tillsamman, hafva 8 ståndare, 3klufna fjäll och äro utan blomkrona. Honblomstren utgöra inga hängen, äro dock flera tillsamman (hvarföre ock nötterna komma att sitta i klase, och stundom växa ihop, emedan det blir en nöt af hvart befrödadt honblomster), och hafva hvardera ett 2-deladt blomfoder och 2:ne stift, som utgöra lilla tofsen. Frukten är en 2skalig nöt. — Artförändringar i synnerhet i anseende till frukten fås genom, odling. Stundom äro nötterna runda, stundom aflånga, tunna; stundom öppnas de ganska lätt i spetsen. Lambertska nötbusken blir nästan dubbelt högre än vår vanliga; skall hafva kommit först ifrån Levanten; planteras i Skåne; bär kägelformiga stora och ofvantill platta nötter; anses af somliga för egen art (*Corylus* arborescens. *Münch.*).

Kärnorna gifva enligt *Spülm* och flera nära hälften mot sin egen vigt, af en olja, som i godhet liknar mandelolja. Den är utan lukt, och således skicklig att emottaga den af andra luktande ämnen, hvarföre den missbrukas till förfalskningar. Till målningar, och i synnerhet af porträttmålare, nyttjas den allmänt. Till öfverflöd ätna äro kärnorna skadliga, svårsmälta och orsaka oftast hufvudvärk; barn hafva stundom blifvit mycket sjuka deraf. Den bruna fnasiga hinnan, som omger kärnan, förorsakar genom sin retning i svalget, hosta och skadar derigenom bröstet. Gamla härskna nötkärnor äro än mer ohelsamma. Kokade och afskalade kärnor ätas sockrade eller utan tillsats, så-

som desert. En kylande mjölkfärgad dryck beredes af kärnorna, och skola de äfven kunna nyttjas som chokolad. Man har ock försökt dem i stället för Kaffe. Omogna ännu mjuka nötter, förvällas i vatten, affnasas eller rensas från fruktfodren, och inläggas hela i saltlaka eller vinättika med lagerblad, liksom gurkor, för att till sallat, likna oliver. Nötskalen, som ge god aska, nyttjas i Holland vid färgerierna, och Dr. *Handel* i Mayntz har funnit fruktfodren (fnaset) tjenliga i stället för Sumach, vid garfning. — Nötter förvaras bäst öfver vintern i djupa sandgropar, med torr mossa under och öfver, täckta med näfver, sand och grästorfvor. Sådana som ikornar, råttor eller fåglar samlat, äro vanligen de bästa, mest mogna och kärnfulla, så väl att äta, som att så eller plantera. — *Veden* är hvit, lätt, böjlig och seg, samt temmeligen fast och tät; användes till många behof i hushållningen. Roten är stundom masuraktig. Spånor i vin, som börjar skämmas, sägas återställa det. Hasselpinnar inlagde i en bösspipa, som väl med lera tilltäppes och glödgas, tjena målare till goda ritkol. Af veden brännes olja i slutna kärl, liksom enträdsolja, björkolja m. m., då oljan ifrån det öfre kärlet, på hvilket elden verkar, nedrinner i ett annat som sättes derunder. Att med så kallad Slagruta, söka skatter i jorden, var en ibland forntidens flera osäkra vägar till rikedom. Den skulle vara växt i form af en gaffel, bäras på ett eget sätt i händerna och med en lutning eller dragning nedåt, visa skattens läge i jorden. I Österbotten skola bönderne bruka slagrutor af Rönn, Hägg och Björk, äfven så väl som af Hassel; men de tro att en sådan gren ej bibehåller sin förmenta kraft mera än en dag, helst om den varit varm. — *Löfven* tjena till godt foder, och busken lider icke betydligt af löfbrott. Affallna löf, som i högar få ruttna, gifva god gödsel. — Hassel fortplantas med nötter, som om våren tidigt sås i trädgårdssängar, då plantorna kunna sedan utflyttas; sås de på svedjeland, får man snart en vacker hasselskog om den fredas. Med afläggningar och rottelningar försäkrar man sig dock bäst om en känd artförändring med god frukt. Rotskott flyttas antingen tidigt om våren eller om hösten sedan löfven affallit. Utomlands mera än hos oss planteras hassel på jordvallar med diken på ömse sidor, till hackar och stängsel. Löfven förbättra väl jorden då de ruttna; men för tät växande hasselbuskar hindra dock gräsväxten. Skola de utrotas, böra de afhuggas minst en aln öfver jorden, ty lägre stubbar slå ut nya skott.

Tab. — fig. a. Ett af hanhängens fjäll, 3klufvet med 8 ståndare. — b. honorna, som sitta tillsammans och utgöra en tofs. — c. ett fruktämne med sina 2 pistiller. — d. gren med han- och honblomster. — e dylik med löf och frukt. De 3 första figurerna äro förstorade.

a
b
c

LONICERA Periclymenum.

Rosen-Benved. *Try. Matledsträd. Svensk Caprifolium.* Buskens *stjelkar* äro slaka, träaktiga, med löf som hafva små bladstjelkar och äro affallande. *Blommorna* äro gapande (ringentes), sitta i qvistarnas ändar och formera der liksom ett rundaktigt blomhufvud.

Linn. Fl. Su. p. 68. Cl. 5. Pentandria. 1:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 97. Kl. 5. Femmänningar. 1:qvinn. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 384. *Pharm.* Caprifolii Herba, Flores, Stipites.

Benvedsslägtet är i Sverige icke rikt på arter; vi äga deraf blott 3 — 4, bland hvilka den egentliga Benveden (Lonic. Xylosteum), har med sin nästan benhårda ved gifvit anledning till namnet. Slägtet kännes med en olikformig blomkrona och ett mångfröigt bär under blomfodret. En utländsk art, kallad Caprifolium, planteras äfven i trädgårdar, och har, liksom denna, midt emot hvarannan sittande löf, men i synnerhet de öfversta äro liksom hopväxta, så att stjelken synes genomborra dem. — Rosenbenveden växer hos oss vild på små backar i Bohus län, vid Trollhätte slussverk m. m.; har mjuka, trinda och nästan jemnsmala stjelkar, som ligga på jorden eller hämta stöd af närstående buskar och träd. Grenarne sitta midt emot hvarannan liksom löfven, hvilka äro elliptiska, helbrädda-de oftast fint ludna och inunder ljust blåaktiga, stundom något inskurna eller flikiga. Blommorna äro utslagna i Juli och utgå nästan strålvis från qvistens öfre ända. Bären äro röda, bäskt sötaktiga och hafva det qvarsittande 5-klufna blomfodret på sig, liksom en liten krona. Planteras i trädgårdar helst med rotskott eller afläggningar.

Ehuru räknad bland Apoteksväxterna, skall Läsaren dock icke länge uppehållas med beskrifning på dess nytta i medicin. Men om det skulle frågas: hvarföre har den då fått ett rum ibland dem? så böra vi tillägga, att stjelkar och blommor troddes fordom vara blodrenande och gagneliga såsom té i trångbröstighet och lindriga utslagsjukdomar, och dekokten brukades till gurgling i halsfluss. — Hornboskapen äta busken, men hästar och svin icke. — Rotens saft förändrar färgen på blått papper till högröd (Fl. der Wetterau). För sina vackra och välluktande blommors skull plan-

teras den i trädgårdar, och de som äga den växande i löfsalar eller berçeauer, få dem i synnerhet under blomningstiden sköna och uppfriskande. En sådan löfsal hvari Rosenbenved finnes inblandad, om den är väl tät och denna buske i blomma, har ett förträffligt utseende, meddelar den angenämaste svalka, och ger i synnerhet om aftnarna en behaglig lukt; de rödletta blommorna framhänga emellan löfven och pryda den gröna tapeten på berçeauens både yttre och inre väggar. För att gifva vädervexling och frisk luft inuti en så tät löfsal, plär man på väggarne uppskära öppningar i form af fönster, ty annars gulna löfven, och busken dör ut.

Tab. — fig. a. En bärklase. — b. en öppnad blomma med ståndare: — c. blomfoder och pisill.

ANEMONE HEPATICA.

BLÅSIPPA. *Blåveror. Killingblomma.*

Bladen äro hjertformiga och 3flikiga: flikarna mest likstora, rundade och helbräddade. *Blomfodret* (Svepet) består af 3 likstora blad och sitter något skildt ifrån blomman.

Linn. Fl. Su. p. 187. Cl. 13. POLYANDR. polygyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 223. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. mångqvin. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 102. *Pharm.* Hepaticæ nob. Herba.

Botanisterne hafva gifvit Anemonslägtet det kännemärke, att dess samtlige arter skulle sakna blomfoder; således skulle Blåsippan med sitt 3bladiga blomfoder icke få räknas ibland dem. För att hjelpa saken kallade man dess blomfoder *Svepe*, hvilket skildes från blomfoder derigenom att Svepet skulle vara på något afstånd nedanföre blombladen; men likväl hafva åtskillige nyare Örtkännare skilt Blåsippan från Hvitsippans och de öfriga Anemonernas slägte, under namn af Hepatica nobilis (se Flora d. Wetter.). Vi finna icke dertill nog skäl, och tro att hvar och en, utan att bekymra sig om dess blomfoder, skall lättligen upptäcka nog likhet emellan denna och Hvitsippan (N:o 3), för att kunna stå tillsamman i ett slägte. Blåsippan har mångårig trådig rot; dess knopp, som öfver hela vintern döljer blad och blommor, har merendels 4 yttre och 3 inre äggformiga hinnaktiga fjäll. Bladstjelkarna äro långa, trinda och håriga; bladflikarne utåt kanten, som är inböjd, håriga, icke djupt inskurne, trubbiga, släta och innuder nätformigt ådriga. Bladen sedan föregående år sitta qvar och äro mest bruna. Växer bland buskar af En och Löfträd icke synnerligen rar, och blommar i första vårdagarne.

Denna har icke såsom de andra Anemonerna, någon betydlig skärpa, utan blott en lindrigt sammandragande natur, hvarföre den tillförene varit ansedd såsom stärkande och nyttig i lefrens och njurarnas krämpor samt vid blodflöden. Latinska namnet tillkännager dess förmenta nytta mot lefversjukdomar. Nu för tiden brukas den icke, ehuru sjelfva *Boerhaave* berömde den i gammal gonorré af slapphet; kan hända likväl att dekokten eller infusion någon gång ännu föreskrifves till gurgelvatten; men på Apo-

teken är den öfverflödig och af andra tjenligare växter med skäl utträngd. — Mera nöje tillskyndar oss blomman, som färdig bildad inom sin knopp, utspricker vid första solvarmen om våren, då ännu knappt snön hunnit i grannskapet bortsmälta. På god jord i trädgårdar blir blomman dubbel och varierar med ljusare eller mörkare i blått ell. rödt fallande färger. Ibland skogsblommor är denna en af de första och utbjudes derföre ofta till salu i städerna, såsom en glad budbärerska för den behagligaste bland årstiderna.

J. W. P. del.

C. V. sc.

MALVA Rotundifolia.

Rundbladig Malva. *Kattost.*

Örtstjelken är nedliggande. *Bladen* hjertformige rundade, sågtandade och otydligen 5- eller 7-flikiga. *Blomstjelkarne* luta nedåt med frukten.

Linn. Fl. Sv. p. 243. Cl. 16. Monadelph. polyandria. *Lilj.* Sv. Fl. s. 287. Kl. 13. Samkulle. samsittande (neml. han- och hon-blomster). *Murr.* App. Med. T. 3. p. 364. *Engl. Bot.* T. 4. N:o 241. (Malva pusilla). *Pharm.* Malvæ vulg. Herba, Flores.

Vid hus och vägar träffas denna växt allmän; har årig, hvit och grenig rot, samt utåt jorden liggande stjelkar och blekröda, hvita eller köttfärgade blommor i Juli eller Augusti månader. Från samma rot uppskjuta flera stjelkar, som merendels äro enkla med stundom 7flikiga blad. När frukten mognar, börja blomstjelkarne att kröka sig nedåt. Den träffas äfven större, med blomblad som äro något längre än blomfodret, men troligen icke skild art, ehuru somlige Auktorer under eget namn af M. pusilla upptagit den mindre här ritade förändringen, som förmodligen är v. Linnés M. rotundifolia. Slägtet, som räknas till naturliga Örtflocken *plantæ Malvaceæ*, igenkännes med dubbelt blomfoder, nemligen ett yttre nästan 3bladigt och ett annat inre eller närmare blombladen. Fröhusen äro flera på hvar blomstjelk, utgörande en ring eller krans och innehålla hvardera ett frö.

Denna så väl som Skogsmalvan (M. sylvestris), hafva af läkare tillförene ofta blifvit föreskrifna, och äga lika medicinska egenskaper. Den sednare skiljer sig dock från den här beskrifna, med upprättväxande stjelk, spetsigt 7-flikiga blad och ludna stjelkar för blommor och blad. Rundbladiga Malvans rot är söt, nästan som lakrisrot, men håller mindre slemämne än bladen, som derföre nu för tiden i synnerhet användas i form af té eller dekokt, till gurgling, lavementer och omslag, vid tillfällen då sår eller skarpa retande ämnen, som skola involveras, besvära. Invertes har man gifvit detta medel vid grus- eller stenplågor och då tarmkanalen under långvarig diarré eller rödsot förlorat för mycket af sitt naturliga slem. *Janin* har nyttjat stark dekokt ljum att dermed bada ögon, och tror

han att det bidragit till fördelande eller absorption af utgjutit var under hornhinnan i ögat, då likväl tillika andra medel såsom kylande, afförande och mjölkvassla invertes blifvit brukade. — Hos Egyptierne och Romarne voro flere af denna naturliga örtflock i stort anseende såsom grönsaker på de förnämares bord, i stället för spenat och dylika rätter. *Cicero* säger sig hos *Lentullus* vid en aftonmåltid hafva föredragit en af Malva tillredd rätt, framför Ål och andra läckerheter. Åtskillige Romerske Författare omtala Malvarter såsom nyttjade till mat; och Kinesarne bruka dem dertill ännu. Utan tvifvel bör vår rundbladiga Malva kunna äfven dertill användas. Boskapen äter den gerna, och i synnerhet förtäres den begärligt af harar och kaniner. Stjelkar och grenar, torkade och rötta i vatten liksom lin, dela sig i fina trådar, som blifva hvita, kunna torkas och spinnas; de torde ock kunna nyttjas till tåg. Goda tandborstar beredas af rötterna, om de i ändan utspritas eller göras trådiga.

Tab. — fig. a. fruktämne med pistiller. — b. en öppnad blomma med de till en cylinder hopväxta strängarne. — c. frö; ganska litet förstorade.

J.W.P. del.

143.

SCOLOPENDRIUM Lingua.

(Asplenium Scolopendrium. Linn.)

Tunglik Skolopender. *Tunglånke.*

Stambladen äro enkla, helbräddade, något vågiga i kanten, aflångt tunglika, vid basen hjertformiga, med fnasig eller hårig bladstam (stjelk).

Linn. Fl. Su. p. 372. Cl. 24. Cryptogam. Filices (Asplen. scolop.). *Lilj.* Sv. Fl. s. 389. Kl. 16. Lönngiette. Ormbunk. (Aspl. scol.). *Murr.* App. Med. T. 5. p. 478. Flora der Wetterau (Scolopendr. phyllitis *Roth*). *Pharm.* Scolopendrii l. Linguæ Cervinæ Herba.

Första påseendet, då man jemför denna och Trikomanen (N:o131.), hvilka voro tillsamman i ett slägte, visar för stor olikhet dem emellan, hvarföre Hr. Prof. Dr. Swartz och äfven Dr. Smith m. fl. delat dem i 2 slägten. Trikomanens slägtkarakter finnes redan anförd. Skolopenderarterne hafva frökapslerna på stambladets undra sida, i nästan paralela eller parvis gående linier, emellan bladets ådror, omgifna med en ledfull elastisk ring, samt öppna sig längsefter med sina hinnaktiga täckens kanter, hvilka ligga i början öfver hvarandra.

Roten är mångårig, och af något sammandragande egenskap; växer på skuggrika ställen i skogar, bland stenar, och är funnen först i Skåne, sedan annorstädes i Sverige, ehuru ej allmän. Växten träffas med fröredning omkring Juli månad. Den varierar stundom med i kanten krusiga stamblad; stundom äro de i toppen flerdelade eller oordentligt flikiga. Den infördes fordom på Apoteken i sällskap med några af sina samslägtingar för att utgöra en af de 5 så kallade Capillair växterna, och af detta skäl, har denna till naturliga örtflocken *Ormbunkar* hörande Kryptogamist, blifvit här upptagen. Om den ännu någonstädes förvaras på Apoteken, ligger den der med skäl bortglömd och obrukad, sedan vi äga andra kraftigare att i dess ställe tillgå.

Tab. — fig. a. ett stycke af stambladets ena hälft och undra sida, som visar fröredningens läge emellan bladets ådror, till skillnad från Trikomanen, som har dem uppå bladådrorna; förstoradt. — b. artförändring med oordentligt inskurna bräddar på stambladet.

---

a
b
c
d
e

AVENA FATUA.

LANDHAFRE. *Vildhafre. Flyghafre.*

Blomvippan är något utbredd med få blomster. *Blomfoderskalen* hysa mest 3 blomster, som äro ludna vid basen och hafva lång borst.

Linn. Fl. Sv. p. 35. Cl. 3. TRIANDR. 2:gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 43. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. 2:tjvinn. *K. Patr. Sällsk.* Hush. Journ. 1787, Aug. s. 551, 569. — Sept. s. 3. — Okt. s. 53.

Landhafre är ett ganska besvärligt ogräs, i synnerhet ibland vårsäd. Dess rot varar blott ett år. Strået är enkelt, bladigt slätt och blir 1 till 1½ aln högt. Bladen äro smala, jemnbreda och sträfva; bladslidorna smalare och släta; bladskärmarne trubbiga och ojemna kanten. Vippan är ganska grenig, upprätt, med greniga, hårfina, sträfva och nedlutande blomstjelkar, som sitta i hallkrans kring stjelken. Blomfoderskalen äro liksom lansettlika, släta och längre än småblomstren, som äro något åtskilda, trindaktiga med talrika styfva glänsande hår vid basen och midt på ryggen försedda med borst, som är dubbelt längre än blomfoderskalen, sträf med knä och torkad skruflikt vriden nedanför knäet. Fröen äro silkesglänsande, och mogna tidigare än korn och hafre, hvarföre de förr utfalla och så sig innan säden bergas. Hafreslägtet, som hör till den lätt igenkännliga naturliga Örtflocken, *Gräsen*, har 2skaligt och mångblommigt blomfoder, samt en vriden borst på ryggen af det yttre blomsterskalet. — Förr än vippan blir synlig och utbredt sig, kan landhafren ej skiljas från annan hafra. I Juli är dess vanliga blomningstid.

Med spannmål ifrån Italien tros detta svåra ogräs hafva kommit till Tyskland och derifrån till oss. Dess frö ätas gerna, äfvensom gräset medan det är grönt, af hornboskap och hästar, samt föres ofta med gödseln på åkrarna; stundom händer att fröen vid åkerns tillredning nedmyllas för djupt, då de kunna oskadade ligga flera år i jorden; de komma ofta ifrån närliggande åkrar, och uppväxa året derefter: fåglar, som äta dem, bidraga äfven till deras kringspridande. Af dessa omständigheter förklaras huru en annars väl tillredd åker, och besådd med ren säd, kan få detta ogräs, utan någon bekant orsak. Man har försökt många sätt till dess utrotande, hvilket ej bör vara så svårt, endast man påminner sig att grässlaget är årigt; således om det före eller under blomningen afslås och aldrig får släppa mogna frö, så försvinner det året derpå, ty roten varar ej längre. En med landhafre smit-

tad åker kan läggas till äng på par år, då gräset afslås så tidigt att landhafren ej får fröa sig; när ogräset försvunnit, upptages ängen till åker igen. Hr. *Volborth* har i Ekonomisch. Heft. (1799. Juni s. 502.) granskat Hr *P. Kylanders* med 10 Dukater belönta svar på prisfrågan om Landhafrens utrotande, och tror ändamålet bäst vinnäs då åkern säs t. ex. först med vicker; hösten derpå med vintersäd; sedan med potates, kål, lin eller morötter; året derefter med rofvor; sedan med vintersäd och derpå klöfver o. s. v. Höstsäde, tidigt sådt i väl tillredd jord, så att det kan växa frodigt innan vintern kommer, plär förqväfva detta ogräs. Andra lägga åkern i träde och plöja den djupt för att hindra fröens rotande. v. LINNÉ anmärker, att om den så kallade stubben, som på åkern efter sädesbergningen är qvar, antändes, så utrotas äfven dermed ogräset, hvilket dock ej lär vara pålitligt. Det växer nästan i allt slags jord, utom i mycket mager sand. I Dalarne brukas fröen i brist på bättre till mjöl och bröd. En tunna kölntorkad landhafre och 9 kannor malt, hafva gifvit 9 kannor godt bränvin. — Borsten som sitter vid skalen eller agnarna, är mycket retlig för omskiften af fuktig och torr luft; den kröker sig, raknar och böjer sig fram och tillbaka, hvartill dess skruflika figur äfven ger anledning. Derföre uppfann *Magnan* sättet att använda borsten till ett Hygroskop; och *Leopold* (theat. stat. p. 292. t. 15. f. 1. 2.) ger den företräde framför många andra. Han fästade den hel och hållen, lodrätt på ett bräde och observerade dess olika ställningar. — Om borsten sitter qvar vid fröen då de ensamma eller bland annan säd ligga i hög, pläga dess förändrade ställningar, förorsakade af luftens mer eller mindre torka, göra att kornen liksom krypa och högen utbreder sig.

Tab. — fig. a. fruktämne, 3 ståndare, 2 pistiller, samt 2 håningshus. — b. ett af de inre blombladen. — c. ett af de yttre med borst, som har knä och liknar nedanföre en skruf. — d. den 3:dje blomman inom blomsoderskalen utan borst, hoptryckt. — e. frö; allt i naturlig storlek.

Tillägg

hörande till Första och Andra Tomen af Svensk Botanik.

Nr. 6. Trollbärsört. Flora der Wetterau v. *Gärtner, Meyer* u. *Scherbius.* 1802 -- 3. 8:vo. 4 del. Örtbladen samlade före blomningstiden, torkade och sedan kokade i vatten, sätta gul färg på linne, som förut är betadt i Alunvatten. Omogna bär ge grön färg åt Miniaturmålare. Men roten så väl som bären förorsaka, invertes tagne, kräkning och kolik: de döda åtskilliga djur, t. ex. höns.

Nr. 7. Källerhalsbuske. *Fl. d. Wett.* Enligt *Beckman* skall svagt dricka stundom förfalskas och göras till smaken liksom starkare, med källerhalsbusken, hvars bär Målare nyttja till röd färg, och af hvars grenar samt blad, gul eller brun färg kan sättas på beredda (betade) tyger; rotbarken tjenar till papper.

Nr. 11. Vårbrodd. *Rafns* Bibliot. f. Fysik, Medic. och Ekon. 17. Bind. 4 Heft. s. 357. Då gräset, som har mångårig rot, bergas till frösamling, bör det skiljas från andra grässlag, emedan dess agnar häfta vid nästan allt hvad de vidröra. Ehuru det ej är nödigt att för utsädets skull skilja agnarna från fröen, hvilket sker med svårighet: så låter det sig dock göra, om det tröskade fuktas litet och sedan gnuggas emellan händerna.

Nr. 13. Alm. *Fl. d. Wett.* Trädet skall kunna växa tills det hunnit 80 års ålder och få 30 alnars höjd eller deröfver. Löfven, som efter längsta dagen, vända undra sidan mera uppåt, skola äfven tjena till föda åt silkesmaskar. Barken användes till färgning.

Nr. 14. Ängkafle. *Rafns* Bibl. anf. st. s. 358. Fröen mogna i axet uppifrån nedåt, och när de sjelfmant börja utfalla i toppen, samlas (afklippas) axen, torkas på luftigt ställe, fröen utgnuggas och förvaras till utsäde.

Nr. 16. Smultronört. *Journ. der Erfind.* 22. st. *Meyer* bekräftar att stycken af *Binnikemasken* bortgått efter förtärda Smultron, och tillägger att detsamma händer stundom efter ätna Moröter, hvartill han förmodar att luftsyran (kolsyregasen), som utvecklas, är orsaken.

Nr. 21. Bolmört. I *Schles. Provinzialbl.* för 1799, och December berättas att lika delar af Bolmörtsblad och

Backtimjan (Thym. Serpyll.), t. ex. 2 händer fulla af hvardera, kokade i 2 qvarter vatten ½ timme, skola gagna emot förkylda lemmar. Flere aftnar å rad bör den af köld skadade delen hållas ¼ timme, utan att efteråt aftorkas, i afkoket, som bör vara väl varmt. — *Hufelands* Journ. d. prakt. Heilkunde. 9. B. 2 st. Dr. *Harles* i Erlangen berömmer mot blodhostning af för mycken retlighet, Bolmörts olja (Ol. coct. fol. hyosc.), som beredes af 2 uns friska stötta blad och 8 uns ren Bomolja, hvaraf dosis var 3—4 teskedar par gånger om dagen. — *Fl. d. Wett.* Kor, Getter och Hundar sägas tåla växten, men svin förlamas deraf. — Gäss dö af Bolmörtsfrö, enligt L:s-Kam. *Ljunghs* erfarenhet.

Nr. 23. ÄNGKAMPE. *Rafns* B. anf. st. Som axen qvarhålla sina frö bättre än Ängkaffen, så behöfva de ej särskilt samlas, utan kunna afskäras på en gång då de flesta äro mogna.

Nr. 24. BERBERIS. *K. Vett. Akad.* Handl. 1745. s. 251. Med färsk rotbark och äfven med den af grenarne, färgas ylle gult, om barken sköljes och kokas i vatten, hvari godset sedan ligges. — *Fl. d. Wett.* Förträfflig punsch tillagas af saften, t. ex. 1 del saft af mogna pressade bär, 2 delar socker, 3 delar arrack och 6 delar kokhett vatten. Om bockskinn gnides med en yllelapp, doppad i berberissaft, får det en skön glans. Samma slags saft ger med alun högrödt bläck. Bären kunna äfven användas till ättika och vid brännvins destillering. I Holland nyttjas bladen såsom sallat och äfven kokade att ätas till kötträtter. — Boskapen försmår den ej heller. Busken planterad i häckar, tål ej att klippas eller skäras.

Nr. 25. APTEKS-VALERIAN. Arch. *v. Rosenstein* rekommenderade mot svag syn, snus af tobak och pulvret af växten, samt ett ögonvatten, hvari aqua rad. Valer. ingick. *Plenck (Morbi ocul.)* ansåg äfven Valer. nyttig i ögonsjukdomar. — *Hufelands* Journ. 2 B. 2. st. s. 32. I barnsängsfebrar anses den som ett förträffligt retningsmedel. — Finnarne, säger Prof. *Hellenius* i en Disputation, skola koka växten i svagdricka och bruka afkoket såsom laxermedel, hvaraf de ofta betjena sig i rötfebrar.

Nr. 27. RYLÖRT. *Chyden.* Disp. om. G. Carleby, Resp. *Fabrell.* Med Rylörten och humla bruka Finnarne på åtskilliga ställen, badda svullna och värkande leder.

Nr. 28. CHANTERELL. I *Magaz. Encycl.* An 8. N:o 21. p. 96. uppgifver *Boucher* att han funnit i denna svamp, äfven torkad och 6 månader gammal, mycket oljämne. Oljan erhölls genom destillation, var vidbränd och lätt antändelig.

Nr. 29. NYPONBUSKE. *Fl. d. Wett. Mitsching* torkar och bränner frukten, för att ensam eller med tillsats af kaffebönor, nyttjas såsom kaffé. Genom gäsning kan af Nypon fås vin. Bladen kunna nyttjas till garfning; barken till mörkbrun färg på ylle och roten samt veden gifva smutsgul färg.

Nr. 30. JÄTTEGRÖ. *Rafns* B. anf. st. s. 361. Detta grässlag ger mycket frö, men ibland dem äro många gallfrö, som vid kastningen ej gå fram och äro odugliga till utsäde. När blomvipporna hysa mogna frö, afklippas eller repas de, torkas och tröskas; det tröskade kastas och harpas. Fröen äro svarta då de äro rena, men för att sås behöfva de ej rensas från agnar eller skal. Likväl om man så vill, så kunna skalen genom kastning mot vinden, rensas från fröen, om det tröskade förut fuktas, omröres och gnuggas.

Nr. 33. FLÄDER. Blommorna inbakade i så kallad pannkakssmet blifva välsmakande och brukas såsom en begärlig rätt i ätskilliga hushåll. — Om höns skola dö af fläderbär, så torde det fordras att de förtära många, emedan man sett dem utan olägenhet, ehuru ogerna, nedsvälja några stycken. — *Fl. d. Wett.* Bärsaften skall sätta blå färg på läder och garn. Svaga gäsande viner skola enligt *Allioni* med bären kunna förbättras. Med blad och grenar fördrifvas råttor, dufvors ohyra ifrån dufslagen, och vägglöss ur sängarne.

Nr. 34. ISLANDSLAF. Slås kall lut på lafven och det får stå öfver natten samt afsilas om morgonen, så förgår bäska smaken; står luten för länge på eller dermed kokas, så upplöses lafven och förloras förmycket af dess födande ämne då luten afsilas. Afkoket med vatten, afredt med äggegula, i stället att koka lafven i mjölk, är smakligt, födande och tjenligt för dem, som ej tåla mjölk. Åtskillige hafva med mycken fördel dagligen par år nyttjat detta till frukost. — *Fl. d. Wett.* Sönderskuren och kokad i jernkittel, sätter den mörkgul färg på ylle och med tillsats af tennsolution och Salmiak, ljusare och mörkare brunt. Hästar, hornboskap och svin äta lafven, som äf-

ven skall kunna brukas till garfning. — *Das neueste aus Engl.* 2:s Heft. s. 22. 1801. 8:vo. Lord *Dundonald* har funnit ett sätt att af de flesta lafarter (Lichenes) erhålla ett Gummi, som fullkomligen skall likna Senegal-Gummi, och kunna brukas vid kattunstryckerier, pappersbruk, sidenstyfningar, till skrifbläck, m. m. Dessa växter hysa, utom gummi, äfven harts och ett ämne, som liknar djuriska substanser, jemte något ringa fiberartadt ämne. Genom flera gånger pågjutit kokhett vatten sväller lafven, ytan och det derunder liggande hartsämnet afsöndrar sig och afskiljes; sedan lägges lafven i en kopparkittel med tillräckligt vatten, kokas litet och tillägges derpå 3 uns soda till 3 ℔ laf, och kokas sedan 4 — 5 timmar eller till dess afkoket synes innehålla nog gummösa delar: då silas det, och det som ej går igenom, slås i en påse och pressas. Det qvarblifna i påsen kokas 3 gånger, och det sista afkoket nyttjas att deri koka en ny portion laf; de öfriga afkoken slås tillsamman och afdunstas i tennkärl mycket långsamt till dess gummi fås deraf. Om intet soda eller lutsalt tillsättes, måste inkokningen längre fortsättas, och gummi blir då nästan färglöst. Af det ämnet som efter pressningen är qvar, tillredes en art såpa. — Archiv d. prakt. Heilk. f. Schles. u. Süd-Preus. v. *Zadick* u. *Friese.* 2 B. 3 st. 1801. Utvertes har Hr. Chir. *Heinze* emot sår funnit lafven nyttig.

Nr. 35. VEIDE. *D. G. Schrebers* histor. phys. u. ekon. Beschreib. des Waidtes &c. Halle 1752. 4:to. — *Fl. d. Wett.* Af fröen fås olja.

Nr. 37. STENSÖTA. *Fl. d. Wett.* Roten förtäres af svin. Svärtar exkrementerna. Kor och getter äta bladen.

Nr. 38. QVICKHVETE. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 338. Roten är mångårig och tjenar sönderskuren, stött och kokad samt med tillsats af gäst, vid bränvins destillering. Den kan äfven i stället för malt användas till dricka, emedan den innehåller mycket sockerämne. Stark dekokt brukas mest, men bör beredas i väl glaserade kärl och ej i koppar. — På bördig jord skall gräset kunna afslås till hö, 2 gånger om sommaren. *Recens.* i Åbo Litt. Tidn. N:o 63. år 1803, anser roten, betraktad såsom nödbrödsämne, i det afseende otjenligare än många andra, att den icke växer nog allmänt. — På Apoteken finnes ofta roten af Renrepet (N:o 71) eller af Panicum dactylon, ett gräs från Italien och Frankrike, i stället för den af qvickhvete, och *Schreber* säger att i södra Europa tages Rad. graminis endast af Panic. dactylon.

Nr. 39 MISSNE. *Bergius* föreslår roten till medicinskt bruk i stället för Rad. Ari, derföre att den tros vara starkare och skall längre tid kunna hel förvaras. — *Chydenius* i sin Disp. om G. Carleby, berättar att bönderne deromkring allmänt bruka att om hösten uppdraga växten ur vattnet, lägga den i högar och låta frysa tillsamman. Om vintern hemsläpa de lösbrutna stycken och gifva dem åt svinen, hvilka då, så väl som sommartiden, äta dem gerna och bli deraf feta.

Nr. 40. LIND. Mém. de *l'Instit. Nat.* &c. Sc. Math. & Phys. Paris an. 11. 4:to. *Ventenat* delar Tilia europæa i 2:ne arter och kallar den ena platyphyllos (grandifolia *Erh. & Görtner.*), samt den andra microphyllos (parvifolia *Erh. & G.*). Den förra blir ej så hög som den sednare, men har större, mjukare eller mer finludna löf, blommar tidigare och har hårdare frukt. — *Fl. d. Wett.* Trädet skall kunna bli par 100 år gammalt och hinna till 10 — 12 alnar i omkrets vid roten. Om våren ger Lind liksom Björk, en söt saft eller laka. Veden betsad svart, liknar Ebenholz. Af inre barken kan göras brunt och grått papper. — *Fischerströms* Ekon. Dict. Bast beredes af grenarnas bark, som några veckor före midsommar afskalas, bindes i knippor, nedsänkes på botten i någon sjö eller dam till hösten och uptages då mjuk som hampa, torkas och användes till rep, mattor, m. m.

Nr. 41. KANTIG KONVALL. *Recens.* i Åbo Lit. Tidn. 1803. Nr. 63. Af ett qvarter mjöl, tillredt af växtens rot, har man i Finnland, genom kokning fått flera kannor tjock gröt. Till stärkelse tjenar roten äfven. Blommorna sägas stundom bli dubbla och kunde derföre förtjena ett rum på blomsterparterren. Bären, förtärda till 14 — 15 på en gång, skola väcka kräkning. Bladen äro äggformigt lansettlika.

Nr. 42. APTEKS-FUMAR. *Recens.* i Åbo L. Tidn. anf. Nr. Af utpressade och klarade saften har Wiegleb erhållit salpeterkrystaller. Färsk och torkad, ger växten vacker gul färg, och med Indigo beständig grön. — Prof. *Hellenius* i en Disp. om Finska Medic. Växter, säger att örten lindrigt kokad och lagd varm i påse, som fästes kring nosen och öfver hufvudet på en af qvarka sjuk häst, skall vara ett godt medel mot denna sjukdom; när hästen börjar frusta kan påsen borttagas.

Nr. 43. SPIKKLUBBÖRT. *Rec.* i Åbo L. Tidn. och nämde Nr, anför ur *Hufelands* Journal, att Tinktur på fröen skall vara ett godt värkstillande medel: den beredes af 2 uns frö, som digereras i 8 uns Spanskt vin och 1 uns spiritus vini; dosis är 6 till och med 20 droppar. *Rec.* säger sig hafva botat Chorea St. Viti med Extraktet, och förmodar, efter *Hahnemans* dertill gifna anledning, att Kaffé torde som motgift gagna, då någon oförsigtigt förtärt örten. — Om fröen säljas och förtäras i stället för svartkummin (sem. Nigellæ sat.), hvarmed käringar tro sig kunna verka på mjölken hos digifvande personer, är misstaget farligt, men lätt upptäckt, då man vet att svartkummin är ett litet aflångt och 3kantigt frö, något hoptryckt och har en tversföre skroflig och barklik yta. Ryssarne skola bruka att med frö af Spikklubbörten öka ölets rusgifvande kraft, hvilket är skadligt. Svin, som äta fröen, dö deraf, men hundar tros kunna förtära dem utan skada. *Gärtner* säger att bi, som suga dess blommor, dö deraf.

Nr. 44. TREFÄRGAD VIOL. På Finska: Kolmikukkainen. Kallas på somliga Apotek: Herba Jaceæ. *Rec.* i Å. L. Tidn. anmärker att den 2färgade förändringen finnes på gödd jord, men den 3färgade på berg och magra ställen, hvilket väl händer, men ej alltid; också sky de dem.

Nr. 45. OXEL. På Finska: *Härkäuu*. Den rätta Oxeln finnes knappast i Finnland: men väl Oxelrönnen (Sorb. hybrida). Svin kunna gödas med frukten. Veden är hård.

Nr. 48. KNYLHAFRE. *Ekonomische Hefte.* 1799. Juli s. 88. Gräset rekommenderas mycket af Hr. *Achard* i Berlin, enligt hans 7-åriga erfarenhet. Han kallar det Franskt Raygräs, och tillägger att det trifves väl på dålig jordmån. — I *Flora d. Wett.* anses det för ypperligt, till artificiela ängar och säges växa bäst i $\frac{2}{3}$ lös svartmylla och $\frac{1}{3}$ sand; men efter flera Svenska Landthushållares erfarenhet, förtjenar grässlaget icke så mycket berömm. Som svin gerna äta rötterna, böra ängar der gräs växer, fredas för dem. — *Rafns* Bibl. anf. st. s. 358. Fröen mogna ojemt, först i toppen och sedan nedåt och måste derföre samlas allt efter som de mogna. De afskurna vipporna böra i stora knippor tröskas, ty annars skadas fröen af slagan; sedan kastas, harpas och rensas de, samt sås om hösten eller våren. Gräsets rot är mångårig. — *Rec.* i Åbo L. T. anför att Engelska Ekonomer kalla gräset Franskt Raygrass, och att ibland småblomstren äro en del 2könade, och de öfriga

hanblomster; för hvilken skull gräsarten af somliga Botanister blifvit förd till Holcus-slägtet; också sakna de 2könade blomsterna icke alltid agnborst. Af fröen beredas förträffliga gryn.

Nr. 49. Ängslatyr. På Finska: Nätkin. *Rec.* i Åbo L. Tidn. underrättar oss att fröen eller ärterna kunna malas och brukas till bröd; kycklingar och småfåglar äta dem gerna.

Nr. 50. Kamillört. *Fl. d. Wett.* Skall kunna användas till gul färgning. Svin äta växten gerna.

Nr. 51. Trejon. På Finska: Kotkansijpi. *Åbo L. T.* Nr. 63. Med stambladen färgas grönt, och hela växten tjenar till lädergarfning. Unga rotskott skola kunna användas till bröd, som dock blir föga smakligt.

Nr. 53. Ljung. *Å. L. T.* anf. st. — Af rötter och stjelkar brännas goda kol, och af Ljungtopparne tillredes genom kokning gul färg. Råttor sägas sky lukten af Ljung.

Nr. 54. Ängssvingel. *Rafns* Bibl. anf. st. Vid insamlandet af fröen bör iakttagas, att om alla fröen få mogna i blomvippan, så affalla och förloras de bästa, som sitta i toppen och mogna först. Derföre skäres gräset när fröen i toppen äro inemot fullmogna; sedan tröskas och rensas de utan svårighet.

Nr. 57. Ålansrot. *Knakstedts* Anat. Med. u. Chir. Beobacht. 1797. 8:vo. Författaren brukar mot Reformar, att koka ½ ℔ af roten, skalad, torkad och finskuren, i en ny stenkruka med rent strömvatten 3 — 4 timmar, eller till dess roten kännes lös och mör emellan fingerna; under kokningen påspädes kokhett vatten, för det som bortdunstar. Afkoket frånsilas och rötterna stötas i mortel med litet nytt vatten och färskt, osaltadt svinfett till en salva, som morgnar och aftnar vid värme ingnides på reformen. Afkoket förtäres i stället för vanlig dryck. — *Å. L. T.* anf. st. Blå färg skall fås af roten stött tillsammans med blåbär och pottaska.

Nr. 58. Riddersporre. *Å. L. T.* anf. st. Utpressade blomsaften ger kokad med alun blått bläck och nyttjas af Sockerbagare utan tillsats, till grön färg.

Nr. 59. Mattelummer. *Hufel.* Journ. &c. 8:de B. 4:e st. I Gallizien bruka bönderne mot rasande djurs bett att invertes och utvertes använda dekokten på Mattelum-

mer tillika med ett träd som tros vara Idgran (Tax. bacc.); och har *Hillebrandt* i anledning deraf gjort åtskilliga försök, som lyckats.

Nr. 61. SVART SOLAN. *Å. L. T.* anf. st. Bladen (troligen af en annan art, ehuru lik denna), brukas på Otaheiti såsom sårläkande, och Araberne stryka bladsaften på brännsår. *Gataker,* som uppgifvit bladens nytta i kräftskador, har sedan återkallat sin uppgift. Bären sägas döda höns, gäss och flera hemtamda djur, samt hafva hos barn orsakat konvulsioner. I Dalmatien inbakas de stundom i bröd, för att befordra sömn. Blommorna öppna sig i klart väder vid pass kl. 7. f. m. och sluta ihop sig vid samma klockslag om aftonen.

Nr. 63. KARDBORRAR. *Å. L. T.* anf. st. I Tyskland ges rötterna fint sönderskurna åt lungsiktiga får. Af blad och stjelkar fås aska, hvaraf $\frac{1}{3}$ skall kunna bli pottaska.

Nr. 64. VILD PERSILJA. anf. st. Bladen kokade i vatten färga gult.

Nr. 66. KAMEXING. *Rafns* Bibl. &c. anf. st. När fröen äro mogna och torra, kunna de repas eller strykas af axen; dessa kunna ock afskäras, torkas och fröen sedan gnuggas derur. — Ehuru förträffligt foder för får, tror *Stillingfleet* dock att ullen deraf försämras.

Nr. 67. ALLMÄN KELIDON. *Å. L. T.* anf. Nr. Blommorna besökas flitigt af bien, och vaxet får deraf citrongul färg. Med dekokt på roten tvättas rötsår hos hästar, då mask, om den finnes i såret, tillika dödas.

Nr. 68. BRÄNNÄSLA. *Busch*. Fortschr. in Wissensch. &c. 8:vo. 1803. I Moskau har *Kalugin* funnit ett sätt att färga mörkgrönt med näslor, hvarföre han i belöning fått 500 Rubler m. m. — Af 4 ℔ nässlor skall fås 1 ℔ pottaska. — Se mera: Om Nässlors planter. o. bergning; en i Stockh. tryckt Afhandling i 4:to 1776.

Nr. 69. MELOTEŃKLÖFVER. *K. Vett. Akad.* Handl. 1764. T. 22. s. 521. Af stjelkarne skall kunna beredas garn, och blommorna brukas i Tyskland ibland snus.

Nr. 70. ALLMÄN EUFORB. I *Fl. d. Wett.* påminnes om sannolikheten deraf, att växten torde kunna tjena till färgning, emedan den under torkningen antar blågrön färg (jemf. Nr. 35. Veide). Saften blandad med mjölk,

skall gifva den rosenröd färg. På ylle sätter den grön och under längre kokning aurora färg.

Nr. 71. RENREPE. *Schrank* anser gräset som ett osundt och dåligt foderslag, men *Rec.* i Å. L. T. anf. st., anmärker att det berömmes och lastas ömsom. Hästar äta det gerna, och vid Helsingborg har det kunnat bergas flera gånger om året. — Hos oss är Renrepet ett mångårigt grässlag, men i södra Europa varar dess rot blott ett år, en omständighet, som man anmärkt vid flera hos oss mångåriga växter. Troligen bidrar den starkare värmen till en hastigare växt och safternas skyndsammare bortdunstning, hvaraf händer att växten förr dör ut i de varma än i de kallare luftstrecken.

Nr. 75. EK. *Fl. d. Wett.* Löfven förtärda af större boskapen, orsaka blodig urin; men Får äta dem färska utan skada. Nämde olägenhet hjelpes dermed att det sjuka kreaturet får mjölk eller tjernmjölk att dricka, samt fint gräs, Sallat, Thlaspi B. past. o. dyl., hvarjemte det bör vara stilla. I torra Eklöf förvaras jordfrukter länge. — Ollon samlas om hösten väl mogna och kunna efter 8 dars tid planteras, eller ock förvaras de öfver vintern i torr sand och god källare, eller i sandgropar, som väl täckas.

Nr. 75. PRICKIG HYPERIK. *K. Vett. Akad.* Handl. 1745. s. 250. Till färgning tagas knopparne och en del af stjelkarne nyss förr än de blommat, och torkas. Yllegodset, som man vill färga gult, betas först i alunvatten och torkas efteråt. Sedan läggas jemte godset, Hyperiken i samma alunvatten och kokas till dess det blir gult.

Nr. 78. FÅRSVINGEL. *Rafn.* anf. st. Gräset växer bäst på högländta ställen, och har mångårig rot. Som fröen sitta temmeligen fast i vippan, behöfver gräset till frösamling ej skäras förr än alla fröen äro mogna. Vipporna torkas, gnuggas och fröen rensas såsom vanligt.

Nr. 79. KUNGSLJUS. *Fl. d. Wett.* Man brukade förr att doppa hela växten torkad, i tjära eller smält beck, för att nyttjas såsom fackla, och deraf har växten fått sitt namn. Blommorna fästa en obeständig blekgul färg på ull och bomull, samt förhöja blå färg. Boskapen äter den icke. Roten stött och blandad med mjöl skall göda höns och kapuner.

Nr. BJÖRK. *K. Vett. Akad.* Handl. T. 4. s. 165. — 10. s. 49. 13. s. 45. *v. Seckendorf* über d. hochste Be-

nutz. d. Birke. Leipz. 1800. — Om Björkens egenskapar och nytta. Pres. *Kalm*, Resp. *Grandberg*. 4:to 1759. — Huru Björkbark bör aftagas, torkas och tillredas 4:o 1774. — Om detta nyttiga trädslag är mycket skrifvit. På Björk hämta bien sitt bruna så kallade förvax, hvarmed de igensmeta springor och öfverflödiga draghål. Björkolja kan erhållas på samma sätt som bönderne bränna olja af En, Hassel, m. m., (hvilket sätt kallas destillatio per descensum). Af flera brukliga utvägar att skaffa olja af vissa trädslag, kan vara tillräckligt att här exempelvis anföra ett: I en jerngryta, som har ett hål midt i botten, inpackas barken eller veden; grytan täckes med jernlock, tillsmetas med lera, så att ingen luft slipper ut; i en grop i jorden ställes grytan och under hålet i grytbotten sättes ett kärl; jorden packas tätt ikring grytans kanter och på locket göres småningom eld, så att barken eller veden ini må förvandlas till kol; oljan som derunder utsvettas, samlas till botten och utrinner genom hålet i det undersatta kärlet. Den renaste och klara björkoljan brännes i Siberien af ren hvit björkbark, som tages på gamla träd, hvilka i de stora fuktiga skogarna ruttna dels på rotén, dels kullfallna. — Af *Björklaka* tillredes vin, t. ex. till 7 — 8 kannor laka tagas 7 ℔ pudersocker eller håning, som kokas, skummas flitigt, och när 2 kannor bortdunstat slås det i trädkärl med tapp vid botten. Sedan det något svalnat tillslås $2\frac{1}{2}$ stop franskt vin, och när det ytterligare fått afsvalna, tillägges några sönderskurna citroner, hvilkas kärnor äro uttagna, samt $1\frac{1}{2}$ lod kanel, 1 lod kardemummor och ett skedblad frisk gäst. Kärlet öfvertäckes och tillbindes, samt lemnas att gäsa ett dygn. Sedan aftappas det på halfankare, hvari nyss förut varit franskt vin, tillsprundas väl, och förvaras 3 — 4 veckor i källare och slutligen fylles det på buteljer med något tomt rum vid korken, hvilka hartsas väl, samt förvaras upp- och nedvända i fuktig sand och god källare. — I *Leonhardis* Forst- u. Jagd-Kal. 1799, s. 174. visas att Björk trifves bäst på sådan jordmån som är mera torr än fuktig, och som består mest af sand; men växer dock äfven i blandad jord. — Fältbjörkens ved är hårdare och tyngre än ved af björkar vuxne i skogar. Af flera slags masur, räknas den som fås af rötterna att vara grofvast; den af stammen, starkast, och den af grenarne vackrast.

Nr. 81. RENFANA. Kokas i mjölk och ges åt barn, som plågas af mask, skedbladsvis, så väl af Allmogen i

Finnland efter Hr. Prof. *Hellenii* anmärkning, som äfven i andra landsorter.

Nr. 83. SVART SENAP. *Fl. d. Wett.* Af fröen fås ymnigt af en mild olja. Späda växten nyttjas till grönkål och sallat; hornboskap äta den gerna och sås till foder i England, hvartill dock brukas mest hvit Senap.

Nr. 84. LUDDTÅTEL. *Rafns* Bibl. &c. anf. st. Vipporna släppa lätt de mogna fröen, hvilka kunna utgnuggas och rensas om de siktas genom såll.

N. 85. MJÖLON. Diss. de Arbuto. U. U. Auctore *J. A. Murray*. 1765. 4:to. — *K. Vett. Akad.* Handl. T. 4. s. 294. — *Fischerst.* Ekon. Dikt. T. 4. p. 192. Bären krossas, kokhett vatten slås på och kärlet tilltäppes; sedan silas saften ifrån, kokas i stengryta till siraps stadga, då den uthälles i stenburk för att förvaras och nyttjas såsom vanlig sirap. Af ett qvarter bär fås $\frac{1}{4}$ qvarter god mjölon-sirap.

Nr. 86. LÖNN. *Fl. d. Wett.* Med grenar och löf kan, efter *Suckows* uppgift, sättas vacker citrongul färg på alunbetade tyger; med jernvitriol fås af dem svartbrun. — Om tunna skifvor af Lönnträdet kokas vid sakta eld i Terpentinsprit, hvari Drakblod (ett harts af trädet Drac. draco) är upplöst, sägas de blifva röda, hårda, antaga politur och tjena vid fanérarbeten.

Nr. 88. SLÅTTERGRÖ. *Rafns* Bibl. anf. st. Gräset mognar tidigt, släpper ej lätt sina frö och kan derföre lemnas oskurit till dess fröen äro mogna. De rensas också lättare än BETESGRÖENS frö, som mogna sent och böra samlas när de sjelfmant ur toppen börja utfalla. De rensas såsom förut nämdt är. — I *Fl. d. Wett.* säges att Betesgrö är endast före och under blomningstiden ett godt och närande foder; efter den tiden röres det ej af boskapen. Deremot skall Slåttergrö vara ett af de bästa foderslag.

Nr. 90. ALLMÄN ORMBUNKE. I *Nachricht. v. gelehrten Sach.* 12. st. 1802., yttrar *D. Bernhardi* den förmodan, att befrödningen hos Ormbunkar i allmänhet, sker på öfra sidan af bladen, fastän frukten finnes på den nedra, och tror han sig hafva funnit hannmjölet i egna hinnor inneslutit på öfre sidan, mot brädden af bladet. — *Fl. d. Wett.* Växten träffas sällan eller aldrig i skuggan med frukt, men ofta dermed på ställen der solen skiner. — Roten nyttjas vid beredning af Karduan, och askan i stället för såpa, samt vid glasbruk. Japonesaren berättas äta växten

ännu späd och förr än bladen utvecklas; de förtära äfven roten sönderstött, väl afsköljd med vatten och kokad. Getter äta bladen. Växten tjenar till strö i brist på halm, till stoppning i madrasser, pottaska och garfning.

Nr. 91. TALL. Hr. *Dallinger* i sin Vollständ. Gesch. des Borkenkäf., Fichtenkrebs. &c. 1798, råder att hålla tallskogarna rena och fria från vindfälle, stubbar och träd som ruttna, till förekommande af vissa Insekter (Bostrichi), som skada tallarna. Likväl torde Hr. *Heldenbergs* tanka, att dessa Insekter kunna endast anses som en följd af tallträdets förtorkande och ej såsom orsak dertill, vara mera sannolik. — *K. Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1789. s. 93. Af färska rättklufna tallträd har en Bonde på Gottland klyft tunna spånor, hvaraf han snott tåg eller rep. — *Fl. d. Wett.* Hanmjölet, som för all boskap skall vara skadligt, och som så ymnigt vid tallens blomning finnes kringströdt omkring träden, tros kunna på Apoteken nyttjas i stället för Lycopodie mjöl (Nr. 59.). — Enligt *Suckow* skall utspädt tjärvatten kunna med fördel nyttjas vid garfverier och efter *Dambourneys* uppgift, kan barken nyttjas till brun färg. — I en disp. under KALMS inseende af *Cavander* om Sagu Socken, s. 25. 1753. 4:to, beskrifves sättet, att af tall- och grankåda bereda tvål eller såpa, samt att med tillblandning af sådan kåda bespara talg vid ljusstöpning. Kådan rensas, lägges i en gles påse, kokas i vatten till dess kådan utsmält och flyter ofvanpå, då den afskummas. I god stark lut kokas sedan denna renade kåda, i stället för talg, och om litet salt tillägges tjocknar den; färgen blir väl mörk, men om såpan endast nog uttvättas ur kläderna, skola de dock blifva ganska rena och hvita deraf. — Alla arter af detta slägte ge harts eller terpentin; men den egentliga terpentin, som i handel förekommer, tages af södra Europas Pin. picea, eli. Pistacia Therebint.; deremot fås den mesta tjäran af vår Tall, som derföre förtjent namnet Pin. picea. — Så kallad tuggkåda, bruklig i synnerhet i Dalarna, hämtas af Gran (Pin. Abies). — K. Lifmed. Hr. Dr. WESTRING har funnit trädets mellanbark, i medicinskt afseende, ofta lika så verksam, som den så kallade Kungs-kinan.

Nr. 92. NÄCKÖRTENS friska rötter brukas att gnida med i väggspringor och sängställen, äfven kokade i vatten, till fördrifvande af vägglöss.

Nr. 93. STOR-GROBLAD. *Fl. d. Wett.* Ätes gerna af all boskap, men qvälver och uttränger andra nyttigare grässlag, om den växer på ängarna. Fröen ätas af låglar och kunna Kanariefåglar dermed födas.

Nr. 95. PLATTLUMMER. *K. Vett. Akad.* Handl. 1745. s. 249. Tidigt om våren, sedan snöen nyss afsmält, samlas växten, torkas väl, söndergnuggas mellan händerna, läggas hvarftals med yllegodset, som skall färgas, i en kopparkittel och lemnas der några dar, till dess garnet tagit gul färg; det kan ock litet kokas: sedan tages det upp, skölljes och torkas. Somliga alunbeta godset först, hvilket torde vara bäst. — *Pallas* berättar, att i Siberien samlas plattlummern, bindes i form af kransar och säljes på marknaderna till färgning. — Med denna, björklöf och alun, sätta Finnarne på ylle vacker och beständig gul färg.

Nr. 99. ÅKERMÖNJA. *Fl. d. Wett.* Tjenar till garfning; och outslagna blommorna med blad och stjelkar, sätta på ylle, som förut med Vismut är tillredt, en skön guldgul och varaktig färg.

Nr. 101. BJÖRNMOSSA. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 494. — *Fl. d. Wett.* Denna skall enligt *Stellers* anteckning brukas af invånarne i Kamschatka till lampvekar.

Nr. 102. MANNAGRÄS. *Rafns* anf. st. Fröen mogna uppifrån och nedåt i vippan, samt utfalla lätt. Som gräset nästan hela sommaren ger mogna frö, så böra de dagligen samlas; detta sker bäst med en håf af hårduk eller lärft, med längre eller kortare skaft. För dess mångfaldiga nyttas skull kan det icke nog till odling rekommenderas, i synnerhet på lågländta ängar eller ställen, som stå under vatten. Af ett lod torra gryn, kokade till välling eller gröt, skall en person kunna bli mätt, emedan de svälla mycket då de kokas. Svin äta fröen begärligt, och enligt *Fl. der Wett.*, bli gäss hastigare feta af Mannafrö än af alla andra kända frösorter. Fiskar och i synnerhet Foreller äta dem och bli feta deraf. Får trifvas icke väl af detta, så väl som af andra på sidländta ställen växande grässlag. I Tyskland skördas gräset 3 — 4 gånger om året.

Nr. 103. ASP. Ger hvita vackra bräder, som i England derföre brukas till golf. Bark och blad nyttjas till färgning, och enligt *Bautsch* ger barken godt garfämne. — En sort fina flätade frutimmers hattar förfärdigas af tunna smala Aspspånor, som snickare med en dertill inrättad

hyfvel, bereda. Roten är ofta masuraktig. Ullen, som sitter på fröen, tjenar i blandning med harhår, ull eller bomull till hattar, stoppning i täcken, vantar, m. m.

Nr. 104. MOROTSÖRT. I *Allgem. Med. Annal.* för Febr. 1801, läses huru Dr. *Handel* med fördel nyttjat fröen af vilda morötter emot skrofler; han gaf en matsked sönderstötta frö i sender, 3 gånger om dagen, i godt hvitt vin, och då urinens afgång derigenom ökades, ansåg han det som ett godt tecken. — Huru bränvin med vinst kan erhållas af morötter, kan ses i *Briegers* Taschenb. f. Gutsbesitz. 1797. s. 222. — *Fl. d. Wett.* På vilda stånd är medlersta blomman större, svartröd, på enkel stjelk och frukten har enkla taggar, då deremot den odlade växtens frötaggar äro försedda med krokar. Roten skuren i bitar, torkad och bränd, blandas med kaffé. Rötterna göda gäss, svin, m. m. och fettet deraf blir gult hos hornboskap. Morötter rifvas och blandas med annan föda åt sångfåglar som hållas i rummen t. ex. Lärkor, Näktergalar m. m. — Örten eller morotsgräset förvälles, lagas som spenat och smakar väl, samt är tjenligare än spenat, som är ringa födande men ger mycket väder.

Nr. 106. MALÖRT. *Fl. d. Wett.* Med tillsatser ger den åtskilliga brukbara färger. Ohyra i kläder och sängar skall fördrifvas med Malörts infusion, som äfven gagnar i rödsot hos får. Brännes för att med röken döfva bi vid skattning. I Tyskland brukar man på några ställen att plantera malört, och väljas dertill nya grafvar på kyrkogårdar. Hos Romarne var örten i stort anseende.

Nr. 107. BANDRÖR. *Rafns* Bibl. anf. st. Trifves bäst i fuktiga ängar och kan tidigt skördas. Fröen mogna jemt och gräset kan skäras på en gång, tröskas och fröen med lätthet rensas.

Nr. 109. BRAKVED. *K. Vett. Akad.* Handl. 1745. Till färgning sönderstötas löf och bär, samt kokas; deri lägges ullgarnet, kokas litet och blir ljusgrönt; om det efteråt doppas i lut, blir färgen mörkgrön, men är ej i solsken beständig. — Af barken beredes bast, som äfven kan tjena till rep, hvilket i Vestergötland är brukligt. — *Fl. d. Wett.* I södra Holland färgas med tillsatser krapprödt, med barken och utan tillsats starkt gult. Efter *Siefferts* uppgift ge bären vackra färger på betade tyger, och *Dambourney* har fått af rötterna olivefärg, och af omogna eller

gröna bär, vacker gul, samt af de mogna med olika tillsatser violett och grön färg. Trädbitar eller grenar af Brakved i mullvadhål, sägas fördrifva dessa skadedjur.

Nr. 110. SVÄRDLILJA. På Finska: Miekaruoho. *Kalm* anför dess rot såsom nyttig mot rödsot hos boskap, och brukas dertill i Finnland.

Nr. 114. STRANDRÖR. *Fl. d. Wett.* Auktorerne äro ej ense om Rörens nytta såsom boskapsfoder, emedan de rör som äro fulla med larver och insekter, eller vuxit på otjenlig botten, kunna visserligen vara skadliga, då deremot de andra i synnerhet unga, ätas gerna och med nytta af boskapen. Hos kor, som äro ikalf, skall dock detta foder genom för mycken mjölkökning göra magerhet och för tidig kalfning. Fåren äta ej rör. — Rötterna torkade och malna tjena till bröd. — Starar uppehålla sig gerna höfttiden ibland strandrör, förmodligen mest för insekter som der finnas. Utrikes hyra fågelfängare ofta sådana Vass-stränder, till starfångst.

Nr. 117. ÄLTRANUNKEL. Finnarne koka växten i litet vatten och bruka till omslag på värkande leder, och äfven nyttjas växten i stället för spansk fluga, efter *Clydenii* uppgift.

Nr. 118. AKLEJA. *Fl. d. Wett.* Hr. *Eckberg* har fått olja af pressade fröen.

Nr. 120. STORSVINGEL. Detta grässlag berömmes mycket i *Fl. d. Wett.*, med tillägg att det genom odling skall mycket kunna förbättras.

Nr. 124. HUNDLOKA. *Fl. d. Wett.* I England ätes den ibland sallat med eller utan olja och säger *Krascheninikow*, att växten är en vanlig föda i Kamschatka.

Nr. 128. AL. *Fischerstr.* Ekon, Dikt. T. 1. s. 29. *Fl. d. Wett.* Trädet hinner till 40 — 60 års ålder och ruttnar inom några år i fria luften under bar himmel, men icke under vatten. — Gröna eller färska Alträds-knippen, inkastade i tegelugnen, gifva åt teglet som der bränes grå färg. Löfven öka mjölken hos kor, och ätas späda, i synnerhet gerna af får. Siskor söka begärligt alfrö. — Till svärtning afskalas barken, helst af unga grenar, torkas först och blötes sedan något i vatten, hvarefter den åter får torka till dess den skall nyttjas. Då kokas den med vatten och antingen jernhaltig kärrjord eller slipgårr tillsättes. Godset ilägges och lemnas till andra dagen, då

det upptages och färgsoppan kokas på nytt, hvarefter tyget å nyo ilägges och lemnas några timmar då det upptages, sköljes och torkas.

Nr. 129. OÄKTA KLÖFVER. *Transact. d. Societ. zu Lond.* 1798. 3. B. s. 378. När kreatur ätit för mycket färsk klöfver, händer stundom att de blifva hastigt stinna och dö ofta inom ½ timma derefter. Att hjelpa denna olägenhet, nyttjar Hr. *Fager* ett rör med knapp på ändan, så långt som strupen, för t. ex. oxar, får, m. m. fordrar, hvilket genom matstrupen föres ned i kreaturets mage. Han har dervid sett djurets buk hastigt sjunka undan, i mån som luften genom röret funnit utväg. Dock torde klystirer vara lika förmånliga.

Nr. 130. MJÖLKÖRT. Genom sin resliga växt, rosenfärgade blommor och dessas successiva utsprickning, är den tjenlig till prydnad i trädgårdar, hvartill den äfven är använd. Hr. Dr. *R.* — *Fl. d. Wett.* Af bladen, stjelkar och rötter, bereda Kamtschatkas inbyggare ett slags te, som kallas Kuriliskt; de koka och förtära dessutom bladen såsom grönkål, och stjelkarnes merg är hos dem en läckerhet. *Krascheninikow* berättar, att de tillaga af denna ört och flugsvampen (Nr. 108.) en rusgifvande dryck, som i sömnen föreställer dem ljufva drömmar; de spå, se andar, sjunga, dansa m. m. Tschutskoserne, hos hvilka svampen, för köldens skull, ej växer, tillbyta sig den mot pelsverk, och de fattiga hålla till goda de förmögnares urin, som under deras rus kan samlas. — Det påstås, att både hästar och svin icke äta växten. *Spingfeld* m. fl. försäkra att fröfjunet, i synnerhet med tillsatser af tjenliga ämnen, låter väl handtera sig till förfärdigande af hattar, papper. garn, ljusvekar m. m.

Nr. 132. TUFTÅTEL. I *Fl. d. Wett.*, nämnes att detta gräs genom sin täta växt, skall förqväfva mossa på ängar.

Nr. 133. KRUSBÄRSBUSKE. Är genom sitt lätta planteringssätt, allmänna tillgång, nyttiga frukt, täta växt och taggighet, en ibland de tjenligaste till häckar och lefvande stängsel. — *Nouv. Esprit d. Journ.* Af kärnorna, som vid saftens utpressning vanligen såsom onyttiga bortkastas, bereder Hr. *Dieudonné* ett slags kaffé. Krusbärskärnorna tvättas, sköljas, torkas, brännas eller rostas och malas, samt nyttjas ensamma eller med annat kaffé, såsom vanligt. — *Fl. d. Wett.* Utpressade saften ger med socker efter vederbörlig gäsning ett vin, som liknar Moselvin.

Grenar och blad sätta på beredd ull vigogna färg, och bären violett. — Saften liknar Citronsaft om den pressas af fullväxta men ej mogna bär, som stötas i stenmortel med trädstöt. Saften silas och pressas genom linne och kokas sedan till dess den klarnar (ej för länge, då den blir brun), skummas väl och slås kall på buteljer, som hartsas väl, och kan saften sedan förvaras i flera år oskadad. Saften af för mogna bär, kommer lätt i gäsning, och för litet mogna bär ge föga eller ingen saft. — Mera kan läsas i *Fischerströms* Ekon. Dikt. Del. 4. s. 24. 167 samt om Stickel- och Krusbärsbuskens ans och nytta, i en Disp. under *Kalms* inseende af *Widenius* 1757. 4:to.

Nr. 134. SPRÄNGÖRT. *Fl. d. Wett.* Tros vara ett bland de värsta gift i växtriket. — Det gift hvarmed Grekerne fordom undanröjde misstänkta eller fruktade medborgare, och hvaraf *Socrates* tros hafva fått sin bane, säga väl Auktorerne vara tagit af Cicuta, men dermed förstås förmodligen ingen annan än Conium macul. *Linn.* — Hästar, oxar, hundar och vargar hafva dött under konvulsioner, men getter, får och svin sägas tåla växten. Örnar och kaniner hafva väl synts må illa deraf, men ej dött.

Nr. 135. LUNGÖRT. *F. d. Wett.* Tjenar att sätta brun färg på ylle. Svin och får äta icke örten, men väl hästar och hornboskap. Höns äta dess frö.

De redan anförda gräs och foderväxter, gifva anledning till åtskilliga påminnelser, hvilka man vågar göra endast i det hopp, att åtminstone några af Sv. Botanikens Läsare torde icke finna dem alldeles öfverflödiga.

Ängarne bergas vanligen så tidigt, att gräsfröen, hvarken hinna mogna eller på ängen utfalla, hvarigenom händer att de åriga växterna icke mera kunna fortplanta sig, och de mångåriga, som utgöra största delen, föråldras till sina rötter och gifva mindre antal gråstrå. Denna för gräsväxten hinderliga omständighet, lär svårligen kunna förekommas, dels derföre att gräset bör till hö afslås innan det fullkomligen mognar, för att ej bli saftlöst och sträft; dels äfven derföre att höbergningen måste vara slutad, förr än skörden kommer att upptaga alla tillgängliga dagsverken. Det torde således vara angeläget att tillse om den förlust på frö, som ängen härigenom lider, på annat

sätt kan ersättas, och huru det kan ske med minsta kostnad. — De mångåriga växternas rötter kunna icke år efter år beständigt äga samma växtkraft; de åriga växterna försvinna det påföljande året om de icke fått så sig, och de 2åriga, som icke före bergningen släppt mogna frö, sökas förgäfves på den äng der man 2 år förut sett dem växa. Då således en del grässlag försvagas i sin växt, derigenom att inga nya rötter af nya frö tillkomma, och andra efter hand försvinna, så måste mossan lätt kunna rota och utbreda sig, samt påskynda den redan minskade gräsväxten; ängen blir hvad man kallar mosslupen och ger ringa eller intet hö. Till förekommande häraf, påminna vi om en lätt och kanske alltid med fördel använd utväg, att på höskullen samla höfrö och om våren då snöen nyss bortsmält och gräsvallen ännu är nog våt eller fuktig, utså dem på ängarne. De böra sås någorlunda tätt, ty som många frö vid bergningen icke varit så nära sin mognad att de i vipporna eller axen kunnat sedermera bli fullmogna, så bör man påräkna att en stor del icke gro; men de behöfva icke nedkrattas, ty de frö som kunna gro, tränga sig ändå ned och slå rötter bland mossan, hvilken de snart nog förqväfva. Finnas mullhögar på ängen, kunna de kringspridas sedan fröen äro sådda. Detta sätt att öka gräsväxten, är användbart äfven af de mindre förmögna. — Men hos de rika, rekommenderas i stället vissa grässlags odling, och i valet af dessa böra de inhemska, såsom vande vid klimatet, föredragas för de utländska; och som de helst böra sås och bergas ensamma, af skäl som nedanföre anföras, så måste fröen till dem ej tagas på höskullarne, der många slag och arter äro med onyttiga ogräs blandade. Man torde derföre göra bäst att skaffa sig rena frö af det grässlag, som för jordmånen och i andra afseenden dömmes mest passande. Sådana kunna erhållas på flera sätt, men förmodligen med minsta kostnad, om ett önskadt grässlag träffas vildt växande, och fröen deraf samlas och år efter år sås, endast för fröen skull, till dess man vunnit den myckenhet, som fordras till utsäde på ett större fält. I England brukas vid samlandet af gräsfrö, ett Ekbräde, kalladt *Gradle* 18 tum långt och 10 tum bredt, med långa tänder såsom på en kam, insågade eller fästade på ena kanten, och ett tjenligt skaft eller handtag på den andra; inunder och vid den kanten der tänderna sitta, fästes något linne, som uppdrages till handtaget och utgör en påse hvari fröhus, fröhufvud, ax och frö nedfalla ge-

nom en stor öppning, som dertill är gjord på brädet emellan tänderna och handtaget. Utförligare beskrifves den i Ekonom. Hefte. 1797. Juni s. 55. De erhållna fröen rensas, torkas och förvaras öfver vintern, helst i tunna påsar af obetydlig rymd, upphängde i torrt och luftigt, men ej för varmt rum, fredade för råttor, samt sås om våren. Vill man så dem samma höst de blifvit samlade, kan det äfven ske, men likväl måste fröen få torka 8 — 14 dagar förut. Jordmånen, der hvart slag bäst trifves, är på sina ställen anmärkt, och man hoppas att Sv. Botaniken meddelar så väl kännemärken för de nyttigaste inhemska foderväxterna till deras urskiljande, som grunder till deras odling. — I lös och god jord är det tillräckligt att nedmylla fröen med en lätt harf. — Det torde här böra anmärkas, att efter de försök, som Prof. *Achard* med olika sädesslag flera år efter hvarannan anställt, och för Vett. Akad. i Berlin förelagt, är det en fördom, att säd som långväga ifrån hämtas till utsäde, skulle gro bättre än den hembergade (Allgem. Litt. Anz. 1797. Maj. nr. 64. s. 669.). Kan detta hvad sädesslagen angår, anses såsom en bevist sanning, så följer utan tvifvel deraf, att man icke behöfver förskrifva gräsfrö från aflägse orter, derföre att de skulle gro bättre och få frodigare växt. — Man kan svårligen räkna på att mera än $\frac{2}{3}$ af gräsfröen gro, hvarföre de måste sås någorlunda tätt. Att få veta huru mycket frö af ett gifvit slag, som fordras för ett bestämdt åkerstycke, har man räknat kornen i $\frac{1}{2}$ lod, och gifvit 10 korn, af hvilka 6 skulle gro, på hvar qvadrat fots åkerrymd, och derefter bestämt antalet och vigten af de korn, som borde åtgå till utsäde för en gifven åker eller äng. Om t. ex. i $\frac{1}{2}$ lod af *Ängssvingeln* (nr. 54.), funnos 175 frökorn, af hvilka 10 skulle åtgå för hvar qvadrat fots land, och gifva åtminstone 6 stånd; så skulle ett stycke land af 25,720 qvadrat fots yta, fordra 257,200 frökorn, hvilka väga vid pass 5 ℔, 23 lod. Men som frö af olika grässlag äro olika stora och tunga, så gäller icke samma förhållande alltid; t. ex. $\frac{1}{2}$ lod *Ängkafle*-frö (nr. 14.), innehöll 1875 korn, och lika vigt af frö till *Luddtåtel* (nr. 84.) hade 1200 (*Rafns* Bibl. f. Phys. &c. 17. B. 4. h.). De grässlag, som odlas hufvudsakligen för fröens skull, böra helst sås ensamma och icke blandade med andra; ty som fröen af särskilta arter, mogna på olika tider, så kan det hända, att af 2:ne eller flera tillsammansådda foderväxter, endera har vid bergningen släppt sina frö, då ännu de öfriga

äro omogna. Tiden måste noga iakttagas när frön börja mogna, och då bör gräset genast bergas; ty om grässlaget lätt släpper sina frö, kunna de på en enda blåsig eller stormig dag utskakas, och man bergar gräs med tomma ax eller vippor. Men grässlag, som odlas endast i afsigt att bergas till foder, kunna blandas efter hvars och ens afsigter. — Att med rötter fortplanta mångåriga grässlag, lönar väl sällan mödan i stort, men är ej att förkasta, då man icke på annat sätt inom ett eller 2 år kan förskaffa sig frö af ett önskadt slag; ty då sådana rötter trifvas väl; gifva de ofta frö samma år de blifvit planterade; deremot gifva sådda frö, hvarken blomma eller frukt förr än 2:dra och ibland 3:dje året. — De åriga foderväxterna fortplantas endast genom frö, och äro naturligtvis fruktbärande samma år de blifvit sådda; och de 2åriga, som ej äro många, blomma och ge frö sedan de vuxit 2:ne somrar.

Till förklaring öfver de i texten förekommande medicinalvigter, anföres att 1 Liber (℔) eller Skålp. innehåller 12 uns (℥); 1 uns delas i 8 drakmer (ʒj); 1 drakma håller 3 skrupler (℈j) och 1 skrupel 20 gran. Ett gran är mest lika med guldsmedernas äss ell. äss. Mot 1 uns svara vidare 9 qvintin eller $2\frac{1}{4}$ lod viktualievigt, och 1 drakma ell. 3 skrupler ungefär mot 1 qvintin; $\frac{1}{2}$ uns är således något mera än 1 lod. Ett qvarter rent destill. vatten, väger vid pass 11 uns och 6 drakmer; men lika rymd svafvelsyra (vitriololja) väger mycket deröfver, då deremot sprit (spirit. vini) är lättare, och väger ett qvarter deraf 9 uns och 6 drakmer eller 22 lod viktualie vigt vid pass.

Svenska Botanikens opartiske granskare torde redan hafva anmärkt, vi våga hoppas det, att Verket, under den tid af 2 år, på hvilken dess utgifvande blifvit fortsatt, icke förlorat, om det tilläfventyrs icke vunnit, genom afvikandet ifrån den först gifna planen, till en mera utvidgad: man jemföre de 3 — 4 första häften, med de följande, för att finna denna förändring. Likväl äro vi långt ifrån att neka dess brister, hvilka redan ifrån arbetets början, såsom oundvikliga, voro förutsedda, och derföre öppnades till deras möjliga afhjelpande en utväg, i de Tillägg, som vid slutet af hvar Tom, skulle göras. Textens Författare vågade också i denna afsigt påkalla sina kunniga Landsmäns säkrare erfarenhet och större kunskaper; men

endast några få Vänner hafva gifvit sig den möda att meddela påminnelser, som blifvit nyttjade i de Tillägg, hvilka åtföljt första Tomen. Gemensamt med Allmänheten sakna vi Åbo Litteratur Tidning, hvars utgifvande beklagligen afstannat, i hvilken vi väntat flera lika värdiga och hedrande anmärkningar, som dem, hvilka redan blifvit begagnade och för hvilka vi aflägga hos den okända Recensenten vederbörlig tacksägelse. Under hopp att framdeles hos den upplystare delen af Allmänheten, möta en större benägenhet, att i denna del bidraga till arbetets ökade fullkomlighet, skola vi emedlertid, så mycket planen och andra omständigheter medgifva, bevisa vår uppriktiga föresats att göra Sv. Botaniken så nyttig som möjligt är. Men om den moderna Läkaren någon gång skulle deri finna en uppgift, grundad på forntidens Läkares erfarenhet och stridande mot de nyares systemer; eller om en mångårig medicinens utöfning, som synes göra kännedomen af sednare tiders upptäckter öfverflödig, skulle trälfa ibland de föreslagna botmedlen, sådana som antingen icke besannas af egen erfarenhet, eller synas af densamma motsagda: så hänvisa vi dem med all aktning, till *Köllners* Afhandling öm medicinen såsom en erfarenhets vettenskap, eller hvars sanningar hämta endast af erfarenheten sin fulla styrka, och vi taga oss friheten derur anföra: «Sie (die Medizin) befindet sich noch ganz in den Zustande der Agregation . . . sie ist ja alsdann immer noch Erfahrungs-wissenschaft (ihr wissen gründet sich auf Erfahrung) und die Erfahrungs-wissenshaften können, werden und müssen sich in das Unendliche erweitern und fortschreiten» (se *Röschlaubs* Magaz. 1 B. 2 — 3 st.). Om uppgifter som angå så väl Ekonomi i allmänhet, som Landthushållning, någonstädes skulle synas falska eller mindre troliga, så bör man påminna sig hvad inflytelse luften, jordmånen, klimatet och oräkneliga andra omständigheter hafva, för att vid anställda försök gifva skiljaktiga utslag. Det är derföre icke alltid afgjordt, om en uppgift är falsk, fastän en sednare erfarenhet, under särskilta medverkande men ofta okända orsaker, synes kullkasta den; man måste förut vara alldeles säker att alla omständigheter, vid de särskilta tillfällen då försöken gjordes, varit fullkomligen lika. — Ehuru Sv. Botanik alldeles icke gör anspråk, att för hvar växt upptaga allt hvad om den är kändt, hvilket hvarken rummet tillåter eller ändamålet fordrar, utan endast det märkvärdigaste af det som kom-

mit till Författarens kunskap; så har man likväl velat i örtens förkortade historia anföra ett och annat af vigt, som blifvit af trovärdiga skribenter anmärkt och som kommer, till sin visshet och absoluta ofelbarhet, att bero på andras itererade erfarenheter. Och då det förekommer t. ex. att örten säges hafva gagnat, eller fordom ägt anseende, eller tros kunna bota någon gifven sjukdom, så lär väl ingen deraf kunna förledas att anse en sådan växt såsom specifikt botmedel mot samma krämpa, eller förmoda att man velat utgifva den derföre. — Detta som till Textens försvar, Förf. trott sig böra anföra, vill han sluta med *Popes* ord i Essay on Criticism. v. 253. «Who ever thinks a faultless work to see, Thinks what ne'er was, nor is, nor e'er shall be.»

Stockholm d. 27 Maj 1804. CONR. QVENSEL.

SYSTEMATISKT REGISTER

Öfver de i Andra Tomen af Svensk Botanik förekommande växter. Ordningen är efter 14:de Upplagan af Linnéiska systemet.

Cl. 2. Diandria.

N:o l. Pag.

Veronica Beccabunga 127.

Cl. 3. Triandria.

Iris pseud-Acorus. 110.
Phalaris arundinac. *B.* vide *Arundo* col.
Agrostis arundinacea. 96.
Aira cæspitosa 132.
Poa trivialis 88.
— pratensis 88.
— annua 126.
— (Festuca) fluitans 102.
Festuca (Bromus) gigantea 120.
— ovina 78.
— fluitans v. *Poa* fluit.
Bromus gigant. v. *Fest.* gigantea.
Avena fatua 144.
Arundo phragmitis. 114.
— arenaria 138.
— (Phalaris) colorata 107.

Cl. 4. Tetrandria.

Galium boreale 122
Plantago major 95.

Cl. 5. Pentandria.

Fulmonaria officinalis 136
Anagallis arvensis 123
Lonicera Periclymen. 140.
Verbascum Thapsus 79.
Rhamnus Frangula 109.
Ribes Grossularia 133.
Daucus Carota 104.
Cicuta virosa 134.
Chærophyll. sylvestre 124
Carum Carvi 115.

Cl. 6. Hexandria.

Allium Schœnoprasum 89.

N:o l. Pag.

Acorus Calamus 100.
Triglochin palustre 111.
— maritimum 112.

Cl. 8. Octandria.

Epilobium angustifol. 130.
Vaccinium Vitis idæa 116.

Cl. 10. Decandria.

Monotropa hypopithys 97
Arbutus Uva Ursi 85.

Cl. 11. Dodecandria.

Agrimonia Eupatoria 99.
Reseda Luteola 82.

Cl. 12. Icosandria.

Prunus Padus 121.
Geum Urbanum 94.

Cl. 13. Polyandria.

Nymphæa alba 92.
Aquilegia vulgaris 118.
Anemone hepatica 141.
Ranunculus Flammula 111.

Cl. 15. Tetradynamia.

Cochlearia officinalis 87.
Sinapis nigra 83.

Cl. 16. Monadelphia.

Malva rotundifolia 142

Cl. 17. Diadelphia.

Vicia sylvatica 136.
Trifolium hybridum 129.

Cl. 18. Polyadelphia.

Hypericum perforatum 75

Cl. 19. Syngenesia.

Tanacetum vulgare 81.

N:o l. Pag.

Artemisia Absinthium 106
Achillea Millefolium 74.

Cl. 21. Monoecia.

Betula alba 80.
— Alnus 128.
Quercus Robur 73.
Corylus Avellana 139.
Pinus sylvestris 91.
Bryonia alba 105.

Cl. 22 Dioecia.

Salix capræa 98.
Myrica Gale 76.
Populus tremula 103.

Cl. 23. Polygamia.

Holcus lanatus 84.
Acer Platanoides 86.

Cl. 24. Cryptogamia.

Pteris aquilina 90.
Scolopendrium (Asplen.) scolop.), Lingua 143.
Asplenium Scolopendr. v. Scolop.
— Trichomanes 131.
Lycopodium Selago 119.
— complanatum 95.
Sphagnum capillac, 113. a.
— cymbifolium 113. c.
Polytrichum commune 101
Lichen tartareus v. *Parmel.*
— caninus v. *Peltidea.*
Parmelia (Lichen) tartarea. 77.
Peltidea (Lichen) canina 137.
Agaricus muscarius 108.
Boletus igniarius 125.

REGISTER

öfver Andra Tomen af Svensk Botanik.

A.

Absinthium vulgare. 106.
Acer Platanoides. 86.
— saccarinum 86.
Achillea Millefol. 74.
Acorus Calamus. 100.
— palustris. 110.
— verus. 100.
Adianthum aureum. 101.
— Capillus veneris. 131.
— rubrum. 131.
Adstringerande. 85. 92. 110. 116.
Affärande medel. 81. 91. 105. 109. 110. 119. *Till.* s. xi.
Agaricus Chirurgor. 125.
Agaricus Muscarius. 108.
— qvern. 125.
Agrimonia Eupatoria. 99.
Agrostis Arundinacea 96
Aira Caespitosa. 132.
Akleja. 118. *Till.* s. xv.
Al. 128. *Till.* s. xv.
Albarks dekokt. 128.
Alcali Herbar. fix. 106.
Alder. 128.
Alknopp. 128.
Alle. 128.
Alléer. 86. 98. 103. 121. 128.
Allium Schoenoprasum. 89.
Allmän Chelidon. *Till.* s. viii.
— Euphorb. *Till.* s. viii.
Allmän Ormbunke. 90. *Till.* s. xi.
Alm. *Till.* s. i.
Alms (Betula). 128.
Alsike Klöfver. 129.
— Väpling. 129.
Alvarlök. 89.
Amentum. 98.
Ammor. 106. 115.
Anagallis Arvensis. 123.
Andtäppa. 87. 89. 91. 105.
Anemone hepatica. 141.
Anthera uniloc. 80.
Antillyssiska pulvret. 137.
Antispasmodisk. 74.
Apteks Fumar. *Till.* s. v.
— Valerian. *Till.* s. ii.
Aquilegia Vulgaris. 118.
Aquilina (Pteris). 90.
Arbutus Uva Ursi. 85.
Arfve. 123.
Aromatisk. 74. 76. 99. 100. 115.
Arre. 128.
Artemisia Absinth. 106.
Arundo arenaria. 138.
— colorata. 107.
— Phragmites. 114.
— Pseudo phragmites. 114.
Aska. 90. 128. 135. 139. *Till.* s. viii. xi.
Asp. 103. *Till.* s. xiii.
Asperifol. plant. 135.
Asperula tinctoria. 122.
Asplenium Trichomanes. 131.
Avena Fatua. 141.

B.

Back-timjan. *Till.* s. ii.
Bad. 121.
Bandrör 107. *Till.* s. xiv.
Bark, se garfning, färgning.
— till Boskapsföder. 103.
Barnsjukdomar. 81. 90. 104. 110.
Barnsängsplågor. 74. *Till.* s. ii.
Bast. 109. *Till.* s. v. xiii.
Battram. 81.
Beccabunga (Veronica). 127.
Beck. 91.
Beckmössa. 91.
— salva. 91.
Berberis. *Till.* s. ii.

Berçeauer. 140.
Berlånke. 131.
Bergmossa. 77.
Bergspring. 131.
Berserkar. 108.
BETES-GRÖ. 88.
— mark. 78. 88. 96. 126.
BETULA ALBA. 80.
— ALNUS. 128.
— Incana. 128.
Bicornes plant. 85. 116.
Bien. 98. 109. 118. *Till.* s. VIII. X.
Bildhuggare-virke. 103.
Binnike-mask. 90. 91. *Till.* s. I.
Bipinnatifidum (fol.) 104. 118.
Biternatum (fol.) 118.
Bixa Orellana. 82.
BJÖRK. 80. *Till.* s. IX.
— Laka. 80.
— Olja. 80. *Till.* s. X.
— Svamp. 80.
Björnar. 130.
Björn Hide. 101.
— Mat. 130.
BJÖRN-MOSSA. 101. *Till.* s. XIII.
Bladlöss. 121.
Bladvass. 114.
Blek-pussighet. 91.
Blod, att stilla. 73. 125.
Blodflöden. 73. 74. 79. 93. 94. 125. 141.
— hostning. *Till.* s. II.
Blodig urin. 85.
Blodkräkning. 93.
— renande. 103.
— spottning. 75. 93.
Bloss. 103. *Till.* s. IX.
Blå färg. 77. 95. 118. *Till.* s. III. VII.
Blånader. 105.
Blåsans lamhet. 85.
BLÅSIPPA. 141.
Blåveror. 141.
Bläck (skrif-) 73. 110. 128.
— blått. *Till.* s. VII.
— rödt. *Till.* s. II.
Blöja. 113.
Bockskin (glänsande). *Till.* s. II.
Bokmal. 106.
Boktryckare svärta. 128.
BOLETUS IGNIARIUS. 125.
— Fomentarius. 80.
— Svaveolens. 98.
Bolmört. *Till.* s. I.
Bomull, att färga gult. 82. 95. *Till.* s. IX.
Boràs färg. 77.
Boskap, att göda. 104. *Till.* s. VI.
Boskapsfoder, se Foderväxter.
— sjuka. 90. 97. 102. 106. 128. 134. *Till.* s. V. VIII. IX. XV. XVI.
Botaniskt ur. *Till.* s. VIII.
BRAKVED. 109. *Till.* s. XIV.
Brandgul färg. 109.
Brandrör. 114.
Bromus Giganteus. 120.
Brun färg. 73. 109. 128. 157. *Till.* s. I. III. IX. XI. XVI.
Brunnsvatten får osmak. 103.
Bryggnings-ämnen. 80. *Till.* s. IV.
Bryon (hvit). 105.
BRYONIA ALBA. 105.
— Dioica. 105.
Bryon sallva. 105.
Bråck. 73.
Brågen. 109,
Bräken. 90.
Brännsår. 90. 91. 104. *Till.* s. VIII.
Brännvin, att krydda. 74. 75. 81. 115. 121,
— helsosamt. 75.
Brännvins-ämnen. 80. 115. 121. 144. *Till.* s, II. IV. XIV.
Brännässla. *Till.* s. VIII.
Bränsle. 73. 80. 86. 91. 98. 103. 113. 121. 128.
Bröd, se Nödbröd.
— att krydda. 115. 116.
— kummin. 115.
Bröstsjukdomar. 74. 75. 79. 87. 91. 101. 131. 140. *Till.* s. II.
Bulnader. 128.
Bungarot. 134.
Buskar. 76. 85. 109. 116. 133. 139. 140. *Till.* s. I. II. III.
Byttelet. 77.
BÄCKBUNGA. 127.

Bäck Lilja. 110.
Bärvatten. 116.
— vin. 116. 121. 133.
Bölder. 83. 89. 91.

C.

Calamus vulgaris. 100.
Calyptra. 101.
Capillair växter. 143.
Caprifolium, 140.
Capsicum annuum. 83.
Capsula circumscissa. 93.
Cardialgia sputatoria. 98.
Carduan. *Till.* s. xi.
Carota (Daucus). 104.
Caryophyllata. 94.
CARUM CARVI. 115.
CHÆROPHYLLUM SYLVESTRE. 124.
Champagne vin. 80.
Chanterelle. *Till.* s. iii.
Caulis fastigiatus. 119.
Chokolad. 139.
Cholera Ovium. 90.
Chorea St. Viti. *Till.*s. vi.
Cicutarium. 124.
Cicuta aquatica. 134.
CICUTA VIROSA. 134.
Cicut-plåster. 134.
Circulerande Åkerbruk. 104.
Citronsaft. *Till.* s. xvii.
Coccus. 75. 85.
COCHLEARIA OFFICIN. 87.
Cœnopteri. 131.
Conium maculatum. 124.
Corylus arborescens. 139.
CORYLUS AVELLANA. 139.
Corymboso-racemosæ. 127.
Corymbus. 87. 122,
Cradle. *Till.* s. viii.
Crisis. 83.
Cucurbitaceæ plæ 105.
Cupulæ. 73.
Cynips. 73.

D.

Damqvastar. 114.
Darr-popel. 103.
DAUCUS CAROTA. 104.
— Sylvestris. 104.
Dekokt. 73. 74. 79. 80. 81. 85. 91. 93. 94. 99. 101. 103. 104. 109. 119. 121. 123. 128. 140. 141. 142. *Till.* s. iv. vii.
Destillera Brännvin. 80. 115. 121. 144.
— Olja. 74. 81. 100. 115. 139. *Till.* s. iii.
Diabetes. 80.
Diarré. 73. 79. 93. 94. 110. 142.
Dichotomia. 119.
Dichotomus. 119.
Disk. 131.
Disticha. 120.
Drakblod. *Till.* s. xi.
Dricka, att brygga. 80. *Till.* s. iv.
— krydda. 76. 87. 94. 100. 104. 106. *Till.* s. i.
— förvara för surnad. 80. 94. 108.
Droppar. 74. 106.
Dufvors ohyra. *Till.* s. iii.
Dufråg. 101.
Dynor. 101.
Däsmegräs. 81.

E.

Ebenholz. *Till.* s. v.
EK. 73. *Till.* s. ix.
Eksvamp. 73.
Enstabb. 90.
EPILOBIUM ANGUSTIFOLIUM. 130.
Ensatæ (plantæ). 110.
Erosum. 120. 132.
Essens. 94.
Eupatoria (Agrimonia). 99.
Extrakt. 74. 80. 81. 91. 106.

F.

Facklor. 103. *Till.* s. ix.
Fallande-sot. 108.
Faner arbeten. 86. *Till.* s. xi.
Fastigiatus (Caulis). 119.
Feberdryck. 99. 116.
Festuca fluitans. 102.
FESTUCA GIGANTEA. 120.
— OVINA. 78.
— vivipara. 78.
Fistlar. 91. 94. 99.
Filix fœmina. 90.

Fioler. 86.
Fisk, att taga med händerna. 79.
— göda. *Till.* s. XIII.
— dammar. 128.
— redskap, att färga. 80. 128.
— stånd. 92.
Fjärils blomster. 136.
Flammula (Ranunculus). 117.
Flarn. 91.
Fleiniruoho. 117.
Flen. 74. 98.
Flintskallighet. 181.
Flugor, att döda. 108.
Flugsvamp. 108.
Flygande värk. 87.
Flyghafre. 144.
— sand. 138.
Fläder. *Till.* s. III.
Fläje. 110.
Fnöske. 79. 80. 125.
FNÖSKTICKA. 125.
Foderväxter för boskap och hästar. 84. 86. 88. 90. 91. 96. 98. 101. 102. 103. 104. 107. 111. 112. 113. 114. 120. 124. 126. 129. 130. 132. 136. 138. 139. 144. *Till.* III. IV. VIII. IX. XI. XII. XV.
— får, getter och svin. 77. 80. 82. 84. 86. 87. 88. 91. 92. 103. 107. 111. 112. 116. 128. 132. *Till.* s. III. IV. V. VII. XII. XV.
— Björnar. 130.
— Bäfrar. 103.
— Elgar. 103.
— Harar. 103. 142.
— Hjortar. 103.
— Kaniner. 86. 103. 132.
— Kräftor. 128.
Fotsvett, att återställa. 80.
Frangula (Rhamnus). 109.
Franskt Raygrass. *Till.* s. VI.
Frisittande. 126.
Frossor. 73. 80. 81. 83. 89. 94. 98. 106. 115. 117. 121.
Frostknölar. 83.
Fröredning (Ormbunkars). *Till.* s. XI.
Frösamling. 102. 129. 138. *Till.* s. VII. VIII. IX. XI. XIII. XVIII.
Fuga Dæmonum. 75.
Fur. 91.
Fågelmat. 89. 102. 116. 123. 128. 134. 136. *Till.* s. VII. XIII. XIV. XV.
Fårens ull skadas. 103. *Till.* s. VIII.
— sjukdomar. *Till.* s. VIII.
Fårgräs (Linné's). 78.
FÅRSVINGEL. 78. *Till.* s. IX.
Färgmadra. 122.
Färgväxter. 73. 75. 76. 77. 80. 82. 85. 95. 109. 110. 114. 122. 124. 130. 137. *Till.* s. I. II. III. V. VII. VIII. IX. XI. XIII. XIV. XVI. XVII.
Fönstersvamp. 125.
Fördelande. 81. 119. 123.
Förkylda lemmar. *Till.* s. II.
Förstoppning i lefvern. 106.

G.

Galenskap. 123.
GALIUM BOREALE. 122.
— Mollugo. 122.
Gallæ. 73.
Galläplen. 73.
Garfning. 73. 80. 85. 98. 103. 116. 128. 139. *Till.* s. III. IV. VII. XII. XIII.
Garn. *Till.* s. VIII. XVI.
Garn att färga blått. *Till.* s. III.
Genljuds bottnar i musikal. Instrumenter. 86.
Gesvinda rör. (Brandrör). 114.
Getter. 105. 121.
Geum hybridum. 94.
GEUM URBANUM. 94.
Giftiga växter för Bien. *Till.* s. VI.
— för Får. 117.
— Boskap. 134.
— Gäss. *Till.* s. II. VIII.
— Hundar. 134.
— Hästar. 90. 117. 134.
— Höns. *Till.* s. VIII.

Giftiga växter för Menniskor. 108. 118. 134. *Till.* s. I. VIII. XVII.
— Svin. *Till.* s. II. VI.
— Vargar. 134.
Gikt. 74. 79. 80. 81. 85. 87. 89. 103. 154.
Gippstak. 114.
Glandes. 73.
Glas-slipning. 103.
Glas tillverkning. *Till.* s. XI.
Glasur. 138.
Glädtighet, förorsakande. 85.
Golf (hvita). *Till.* s, XIII.
Gonorré. 141.
Gredelin färg. 77. 137.
Groblad. 93.
Gryn. 102. *Till.* s. VII.
Grå färg. 85.
Gräfsvins föda. 80.
Gräs. 78. 84. 88. 96. 102. 107. 114. 120. 126. 132. 138. 144. *Till.* s. I. II. III. IV. VI. IX.
GRÄSLÖK. 89.
— planer. 78. 88.
— såning, se gräs.
Gräsväxten skadas. 73. 101. 139. *Till.* s. XII.
Grö (betes). 88.
— (hvit). 126.
— (slåtter). 88.
Grön färg. 80. 109. 114. 124. *Till.* s. I. V. VII. VIII.
— för Sockerbagare. *Till.* s. VII.
Grönsaker. 86. 87. 89. 115. 127. 135. 142. *Till.* s. XI. XVI.
Gröt. *Till.* s. V. VIII.
Gucku-lin. 101.
— Råg. 101.
Gul färg. 76. 80. 82. 95. 100. 109 110. 124. *Till.* s. I. II. III. V. VII. VIII. IX. XI. XIII.
Gula Liljor. 110.
— Rötter. 104.
Gulsot. 106.
Gummi Senegal. *Till.* s. IV.
Gurgling. 73. 79. 93. 99. 140. 141. 142.
Gyllenäder (blind). 73. 79.
— (öppen). 79.
Gårtall. 91.
Gåsgräs. 102.
— ungar. 89.
Gärdsel. 103. 159.
Gärdsgårds rofva. 105.
Gäss (feta). *Till.* s. XIII.
Gödande (boskap). 104. 111. 112. *Till.* s. VI.
Gödselämnen. 101. 113. 139.
Gökråg. 101.

H.

Haapä. 103.
Hackelse. 101.
HAFSÄLTING. 112.
Halsfluss. 73. 79. 83. 93.
Hampa att färga gult. 80.
— rödt. 80.
Handskar. 98.
Hargräs. 132.
Harts. 75. 91. *Till.* s. XII.
HASSEL. 139.
Hattar. *Till.* s. XIV. XVI.
— att svärta. 85. 128.
— Fruntimmers. *Till.* s. XIII.
Hemorroider. 73. 79.
Hepatica Nobilis. 141.
Herba Jaceæ. *Till.* s. VI.
Heshet. 131.
Himmelsgräs. 130.
Hirsutus. 135.
Hispidus. 122.
Hjul. 103.
HOLCUS LANATUS. 84.
Honga. 91.
Horn, att färga svart, mörkt. 73.
Hosta (Boskaps). 97.
— (Menniskors). 89. 91. 94. 104. 151.
Hudens sjukdomar. 83. 99.
Hufvud-svaghet. 105.
Hufvud-sår. 83. 91. 118.
— värk. 76. 100. 110.
Humla, i stället för. 76. 87. 106.
Hundkex. 124.
— Kummin. 124.
— Käxa. 124.
HUNDLAF. 137.

HUNDLOKA. 124. *Till.* s, xv.
— rofva. 105.
Hvita flussen. 74. 92. 94.
Hvita Lingon. 116.
HVIT BRYON. 105.
HVITGRÖ. 126.
Hvit Jungfru M. sänghalm. 122
— Mära. 122.
Hvit Näckört. 92.
Hygroskop. 144.
HYPERICUM PERFORATUM. 75.
Hyperiks olja. 75.
Hypokondri. 74. 115.
Hysteri. 81. 115.
Håll och Styng. 83. 101. 105.
Hårväxt, befordras. 101.
Häckar. 98. 109. 121. 128. *Till.* s. II. XVI.
HÄGG. 121.
Hängen. 73. 98. 128.
Härkäpuu. *Till.* s. VI.
Hästar. 89. 102. 104. 113. 121. *Till.* s. VIII.
Höftvärk. 91. 105.
Höns. 136. *Till.* s. III. VII.
— att göda. *Till.* s. IX.

I. J.

Jern, i vatten att upptäcka. 73.
Jesuxen-Kukka. 130.
Jette Grö. *Till.* s. III.
Iktegräs. 117.
Indusium. 90.
Inflammerade sår. 128.
Infusion. 73. 74. 75. 79. 81. 85. 93. 99. 106. 109. 115. 123. 141.
Ingefära, syltad. 100.
Invertes sår. 74. 75. 79. 99.
Involucella. 104. 124.
Involucrum. 104.
Johannes Ört. 75.
Jokno. 116.
Jordfrukter, att förvara. *Till.* s. IX.
Jordhumla. 74.
— loppor, att fördrifva. 128.
Iris palustris. 110.
IRIS PSEUDACORUS. 110.
Isajuri. 134.
Isidium gonatodes. 77.
Islands Laf. *Till.* s. III.
Juft. 80.
Jukt. 80.
Jäger. 132.
Jämna. 95.

K.

Kachexi. 81.
Kaffé, i stället för. 73. 139. *Till.* s. III. XVI.
Kahilos. 114.
Kakerlackor. 92.
Kakosen-ruoho. 75.
Kalkonungar. 89.
KALMUS. 100.
— ruoho. 100.
Kalmusi. 100.
Kalmusrot. 100.
Kamexing. *Till.* s. V. VIII.
Kamillört. *Till.* s. VII.
Kangasparki. 85.
Kaniner. 86.
Kantig konvall. *Till.* s. V.
Kardborra. *Till.* s. VIII.
Kardialgi. 74. 98.
Karmelit färg. 95.
Karmosin färg. 75.
Karskellokat. 94.
Kasa. 114.
Kastor-svärta. 85.
Kattost. 142.
Keisanputki. 134.
Kikhosta. 94.
Killingblomm. 141.
Kimrök. 80.
Kina, i stället för. 73. 94. 98. 121. *Till.* s. XII.
Klaver. 86.
Klipping. 98.
Klåda. 91. 128.
Klöfver (Alsike), 129.
Knylhafre. *Till.* s. VI.
Koirankuono. 125.
— putki. 124.
Kojruoho. 126.
Kojou. 80.
KOKLEARI. 87.
Koklearie Sprit. 87.
Kol. 109. 128. *Till.* s. VII.
Kolik. 74.

Kolmi kukkainen. *Till.* s. VI.
Kolofonium. 91.
Komjan. 115.
Konieört. 124.
Konserv. 87.
Konsionell. 77. 85.
Konvulsioner. 105. 108.
Koppor. 83. 91. 118.
Kork. 128.
Kotkansupi. *Till.* s. VII.
Kourlehti. 93.
Kramp i nedra käften. 125.
Kroppssvaghet. 83.
KRUSBÄRSBUSKE. 133. *Till.* s. XVI.
Krutberedning. 109. 128.
Kryddor. 94. 100. 115.
Kryddpåsar. 81.
Kryp ranunkel. 117.
Kråk hvete. 101.
— korn. 101.
Kräftor. 128.
Kräkning. 105. 119. *Till.* s. I.
Kröson. 116.
Kummel. 115.
KUMMIN. 115.
Kummina. 115.
Kungs Kina. *Till.* s. XII.
Kungsljus. 79. *Till.* s. IX.
Kylande. 116. 133. 139.
Kyskhets medel. 92.
Kålplantor. 128.
Källerhalsbuske. *Till.* s. I.
Källportlak. 127.
Källrar. 103.
KÄRRSÄLTING. 111.
Kökeruoho. 79.
Köksväxter. 86. 87. 89. 115. 127. 135. 142. *Till.* s. XI.
Körtels sjukdomar. 73. 110. 101. 105.
Kött, att bevara för röta. 81. 94.

L.

Laka (Asp). 103.
— (Björk). 80.
— (Lönn). 86.
— (Lind). *Till.* s. V.
Lamhet (Blåsans). 85.
Lampolja. 109. *Till.* s. XIII.
LANDHAFRE. 144.
Lappä. 128.
Lavement. 73. 79. 81. 142.
Laxermedel. 81. 91. 100. 105. 109. 110. 119. *Till.* s. II.
Ledvridning. 105.
Lefversjukdomar. 99. 106. 141.
Leipä. 128.
Liberum. 126.
Lichen caninus. 137.
— frigidus. 77.
— tartareus. 77.
— ciner. terrestris. 137.
Liktornar. 91.
Linbär. 85. 116.
Lind. *Till.* s. V.
LINGONVÄXT. 116.
— hvita. 116.
Lingua cervina. 143.
Linnæi Fårgräs. 78.
Linne att färga, brunt. 128.
— gult. 80. *Till.* s. I.
— rödt. 80.
— svart, mörkt. 73. 128.
Ljung. *Till.* s. VII.
Ljusstöpning. 130. *Till.* s. XVI. XVII.
Loka gyttja. 113.
LONICERA PERICLYMENUM. 140.
— Xylosteum. 140.
Loppgräs. 119.
Loppor, att fördrifva. 128.
LUDDTÅTEL. 84. *Till.* s. XI.
Lumpehet. 92.
Lunghosta, boskaps. 79.
Lungsot. 74. 75. 79. 101.
Lungört. 97. 135. *Till.* s. XVI.
Lusika ruoho. 87.
Luslummer. 119.
Lut. 103.
Luteola (Reseda). 82.
Lutsalt. 90. 106.
LYCOPODIUM COMPLANATUM. 95.
— SELAGO. 119.
LYSLUMMER. 119.
Långlåsta. 120.
Läder, att färga blått. *Till.* s. III.
— brunt. 128.
— grönt. 109.

Läder, svart, mörkt. 73.
— beredning. 73. 80. 85. 93. 103. 128. *Till.* s. VII. XI.
Läkeblad. 93.
Läkebläcker. 93.
Läskande. 116. 133. 139.
Löfsalar. 140.
Löftägt. 80. 103. 139.
LÖNN. 86. *Till.* s. XI.
— laka. 86.
— socker. 86.
Lösande medel. 81. 115.

M.

Maankälda. 95.
Madrasser. 101. *Till,* s. XII.
Magstärkande. 81. 89. 93. 100. 106.
Mahogene. 73.
Mal. 76. 98. 106.
Malvaceæ plantæ. 142.
MALVA ROTUNDIFOL. 142.
— sylvestris. 142.
— vulgaris. 142.
Maläta — 106.
MALÖRT. 106. *Till.* s. XIV.
Malörts droppar. 106.
Malörts vatten. 106.
Manna-derphe. 113.
Mannagryn. 102.
MANNAGRÄS. 102. *Till.* s. XIII.
Margräs. 138.
Martall. 91.
Maskar. 80, 81. 90. 91. 104. 105. 106. *Till.* s. X.
Maskfrö. 81.
— Mjöl. *Till.* s. XII.
Masur. 80. 139. *Till.* s. X. XI.
Matleds träd. 140.
Matnyttiga växter. 86. 87. 89. 104. 109. 115. 133. 135. 142. *Till.* s. IV.
Matsmältning befordrande. 83.
Mattara. 122.
Mattelummer. *Till.* s. VII.
Mattor. 96. 114. *Till.* s. V.
Mecca balsam. 80.
Melica. 132.
Meloten klöfver. *Till.* s. VIII.
Messling. 83. 118.
Miekaruoho. *Till.* s. XV.
Mjelten. 90.
Mjeltsjuka. 106. 123.
Mjeltört. 131.
MILLEFOLIE. 74
— droppar. 74.
Millefolium (Achillea). 74.
Mineralvatten. 73.
Missfall. 90. 119.
Missne. *Till.* s. V.
Mjölbär. 85.
Mjölk att fördrifva. 128.
— blir osmaklig. 89. 106. 108.
— röd. *Till.* s. IX.
Mjölkökande för ämmor. 115.
— för kor. 104. 114. 126. 150. *Till.* s. XV.
Mjölkört. 130. *Till.* s. XVI.
MJÖLON. 85. *Till.* s. XI.
— ris. 85.
MONOTROPA HYPOPITHYS. 97.
Monoici (flor.) 80.
Morot. *Till.* s. I.
MOROTSÖRT. 104. *Till.* s. XIV.
Mos. 109.
Moselvin. *Till.* s. XVII.
Mossar. 77. 95. 101. 114. 119. 157. *Till.* s. III.
Moxa. 125.
Mullvador. 121. *Till.* s. XV.
Multisiliquæ (pl:æ). 118.
Munlås. 125.
Muscarius (Agaricus). 108.
Muscus caninus. 137.
— erectus. 119.
Musikaliska instrum. 86.
MYRICA GALE. 76.
Myrkiputki. 134.
Myrtus brabantica. 76.
Mångåriga växter. 74. 75. 77. 81. 88. 89. 90. 92. 94. 96. 97. 99 — 102. 106. 107. 110 — 112. 114. 117 — 120. 122. 124. 127. 129. 130. 132. 134 — 136. 138. 141. 145. *Till.* s. IV. IX.
Mändy. 91.
Mära (hvit). 122.
Mörk färg. 73. 109. 128. 137. *Till.* s. III.
Möss. 121.

N.

Narkotisk. 73. 76. 79.
Naturlig uppställning. 110.
Neglikeört. 93.
Nerfdöfvande (narkotisk). 73. 76. 79.
— stärkande. 81. 94.
Nervosæ (vaginæ). 133.
Njurarnas sjukdomar. 75. 141.
NORDISK GALIE. 122.
NYMPHAEA ALBA. 92.
— minima. 92.
Nyponbuske. *Till.* s. III.
Näckblad. 92.
— blomma. 92.
— ört (hvit). 92. *Till.* s. XII.
Näcka-ört. 133.
Näfver. 80.
Näsblod. 125.
Näsgräs. 74.
Nätkin. *Till.* s. VII.
Nödbröd. 73. 80. 90 — 92. 105. 112. 115. 116. 130. 136. 144. *Till.* s. VII. XV.
Nötbuske. 139.
Nötolja. 139.
Nötter. 73. 139.

O.

Odling. 128.
Oedema. 106.
Ogräs. 144.
Ohyra. 76. 92. 98. 103. 106. 108. 119. 121. 128. *Till.* s. III. VII. XV.
Olja (destillerad). 74. 75. 81. 83. 100. 115. 139. *Till.* s. III. X.
— pressad. 109. 130. 139. *Till.* s. IV. XI. XV.
— väsendtlig. 87. 104. 115.
Oliver. 139.
Ollon. 73. *Till.* s. IX.
Omslag. 73. 79. 93. 99. 104. 105. 115. 119. 128. 142. *Till.* s. XV.
Onda sår i hufvudet. 91.
Orlean. 82.
Ormbunkar. 90. 131. 143. *Till.* s. IV.
Ormbunke (allmän). 90.
Ormris. 90.
Orselj. 77.
ORSELJ-LAF. 77.
Ost att krydda. 115.
Oxel. *Till.* s. VI.
OÄKTA KLÖFVER. 129. *Till.* s. XVI.

P.

Paatama. 109.
Padus (Prunus). 121.
Paleæ. 129.
Palkinäpuu. 139.
Panicum Dactylon. *Till.* s. V.
Pannkakor, att krydda. 81. *Till.* s. III.
Papilionaceæ plantæ. 136.
Papper. 80. 114. *Till.* s. I. V. XV.
— att färga. 80. 140.
Parasit-växt. 97.
PARMELIA TARTAREA. 77.
Patan. 109.
PELTIDEA CANINA. 137.
Penntaggad. 104.
Perichætium. 101.
Peristoma. 101.
Persiko Bränvin. 121.
Personatæ plantæ. 127.
Peruviansk balsam. 91. *Till.* XII.
Pestilens blommor. 74.
Phalaris arundinacea. 107.
— picta. 107.
Phragmites (Arundo). 114.
Pietar-ruoho. 81.
Piller. 91.
Pinnatifidum. 104.
PINUS SYLVESTRIS. 91.
PIPHVEN. 96.
Pipsvampar. 125.
Pipsår. 99.
Pirken. 75.
PLANTAGO MAJOR. 93.
— lanceolata. 93.
— media. 93.
PLATT LUMMER. 95. *Till.* s. XIII.
— Gräs. 95.
Plåster. 75. 91.
POA ANNUA. 126.
— PLUITANS. 102.

Poa pratensis. 88.
Poa trivialis. 88.
Podager. 85.
Polertrissor. 103.
Pollen. 119.
Polytrichum commune. 101.
Pomaceæ plantæ. 133.
Populus tremula. 103.
Pors. 76.
Pottaska. 106. *Till.* s. viii. xii.
Preservativ. 100.
Prickig Hyperik. 75. *Till.* s. ix.
Prunus Padus. 121.
Pseudacorus (Iris). 110.
Pteris aquilina. 90.
Pulmonaria maculosa. 135.
Pulmonaria officinalis. 135.
Pulpukat. 92.
Pulver. 73. 81. 85. 90. 94. 105. 106. 108. 109. 118. 121. 125. 137.
Pulvis Antillyssus. 137.
Punsch. 116. *Till.* s. ii.
Puolain. 116.
Puolama. 116.
Pursu rahka. 76.
Puurlaukka. 89.
Pålar under vatten. 103. 128.

Q.

Qvarka. *Till* s. iv.
Quercus Robur. 73.
Qvesrot. 105.
Qvickhvete. *Till.* s. iv.

R.

Rabarber. 109.
Racemus. 105. 121. 127.
Radix Ari. *Till.* s. v.
Rand-gräs. 107.
Ranunculus acris. 117.
— bulbosus. 117.
Ranunculus flammula. 117.
— reptans. 117.
Rasande Djur. 123. 137. *Till.* s. vii.
Raseri. 108.
Rautalehti. 93.
Reformar. 83. 89. 99. 134. *Till.* s. vii.
Regler. 74. 81. 101. 105.
Renfana. 81. *Till.* s. x.
— repe. *Till.* s. ix.
Rep. 109. *Till.* s. v. xii. xiv.
Reseda Luteola. 82.
Reumatism. 74. 75. 80. 87. 91. 99. 125. 134.
Rhamnus Frangula. 109.
Ribes Grossularia. 133.
— reclinatum. 133.
— Uva crispa. 133.
Riddersporre. *Till.* s. vii.
Riisiruoho. 119.
Ringens (corolla.) 140.
Ritkol. 139.
Roccell. 77.
Rosen. 73. 80. 128.
Rosen-Benved. 140.
Rotaceæ plantæ. 123.
Rotata corolla. 127.
Rottor. 121. *Till.* s. iii. vii.
Rukko. 114.
Rumex acetosa. 87.
Rundbladig Malva. 142.
Rupulinruoho. 118.
Rusgifvande dryck. *Till.* s. xvi.
— kraft. 74. 76. 108. *Till.* s. vi.
Rypsterderfe. 113.
Ryssläder. 80.
Ryssolja. 80.
Råmjölksgräs. 130.
Rödbrun färg. 130.
Röd färg. 77. 80. 85. 122. 140. *Till.* s. i.
Rödmossa. 113.
Rödsot. 73. 79. 91 — 94. 110. 121. 142.
— hos får. *Till.* s. xiv.
Rölleka. 75.
Rör. 114.
Rörflen. 107.
Rörtopp. 114.
Röta (emot). 81. 94. 100. 109. 133.
Rötfeber. *Till.* s. ii.
Rötter (ätliga). 115.

S.

Safve. 91.
Sagogryn. 102.

Sal Absinth. 106.
Salava. 98.
Salfva. 73. 75. 91. 105. *Till.* s. VII.
Salix alba. 98.
— CAPREA. 98.
— fragilis. 98.
Sall. 98.
Sallat. 87. 89. 116. 127. 139. *Till.* s. II. XI. XV.
Salpetter. *Till.* s. V.
Saltgräs. 112.
Sammandragande. 73. 75. 76. 79. 85. 92. 110. 121. 128.
Sanan. 90.
SANDRÖR. 138.
Sanka ställen att odla. 102. 107. 111. 112. 144.
Sarapuu. 139.
Satalehti. 74.
Scabra. 105.
Scapus. 100.
Schytt gult. 80.
— grönt. 80.
Schœnoprasum (Allium). 89.
SCOLOPENDRIUM LINGUA. 143.
— Phyllitis. 143.
Selago (Lycopod). 119.
Selinum palustre. 134.
Sem. Santon. 81.
Semiverticillatum. 132.
Senap, Engelsk. 83.
Senapsdeg. 83. 117.
Sexualsystemets förbättring. 76. 86.
Sianpuolain. 85.
Sianverilheinä. 75.
Silke att färga blått. 77.
— gredelint. 77. 137.
— gult. 82. 95.
— karmelit. 95.
— karmosin. 75.
— rödt. 77.
— svart. 73.
Silkesmaskar. *Till.* s. I.
Sinapi. 83.
SINAPIS NIGRA. 83.
Sirap. 80. 85. 86. 104. *Till.* s. XI.
Sjöblad. 92.
Sjöfågel. 102.
Sjö-Ollon. 92.
Skabb. 80. 91. 99.
Skedört. 87.
Skifsvampar. 108.
Skinn att färga grönt. 109.
— svart. 128.
Skogs-Kattost. 142.
SKOGS-VICKER. 136.
Skorf. 91. 118.
Skrifbläck. 73. 110. 128.
Skrift (urblekt att återställa). 73.
Skrofler. 101. 105. *Till.* s. XIV.
Skånska handskar. 98.
Skärvass. 114.
Skörbjugg. 80. 83. 87. 89. 91. 94. 100. 106. 121. 127. 133.
Slagruta. 139.
Slagtkreaturs kött, välsmakande. 111. 112.
Slapphet. 73. 93. 103. 110. 141.
— Magens. 93.
— Tarmkanalens. 93. 103.
Slemlösande. 115.
Slokgräs. 132.
Slåttergrö. 88. *Till.* s. XI.
Smultronört. *Till.* s. I.
Småborrar. 99.
Småsvepen. 124.
Smör att förvara för härsknad. 128.
— för osmak. 89.
— får gul färg. 104. 126.
Snickararbete. 73. 86. 128.
Snus. *Till.* s. VIII.
Snöört. 74.
Socker. 86.
Sopmossa. 101.
Sorbus hybrida. *Till.* s. VI.
Sorkar. 121.
Sotolja. 80.
Spadix. 100.
Spanskfluga. 117. *Till.* s. XV.
— Peppar. 83.
Sparris. 150.
Spasmer. 94.
Spatha. 89.
SPHAGNUM CAPILLACEUM. 113.
SPHAGNUM CYMBIFOLIUM. 113.
— Palustre.
Spikklubbört. *Till.* s. VI.
Spolmaskar. 90.
Spolpipor. 114.

Spongia offic. 125.
Sprakved. 109.
Spring Maskar. 81. 90.
SPRÄNGÖRT. 134. *Till.* s. XVII.
Spåkter. 124.
Spånad. 142.
Spänningar i underlifvet. 79.
Stellatæ plantæ. 122.
Stengräs. 74.
Stenplågor. 74. 80. 85. 90. 101. 104. 116. 142.
Stensöta. *Till.* s. IV.
Stickelbär. 133.
Stoppande. 73.
Stoppning. 101. 114. 130. *Till.* s. XII.
STOR GRODBLAD. 93. *Till.* s. XII. XIII.
STOR-SVINGEL. 120. *Till.* s. XV.
STRANDRÖR. 114.
Strålblomster. 31. 106.
Styng. 83. 105.
Stängsel. 139.
Stärkande. 73. 74. 81. 94. 141.
Stärkelse. 105. *Till.* s. V.
Suffolk-grass. 126.
Sumach 139.
Supp. 103.
Surkål. 115.
Svagt bröst, se lungsot, bröstsjukdomar.
Svampar. 73. 80. 98. 108. 125. *Till.* s. III.
Svarfvararbete. 86. 128.
Svart färg. 73. 85. 110. 128. *Till.* s. XV.
SVART SENAPS-ÖRT. 83. *Till.* s. XI.
— Solan. *Till.* VIII.
Svensk Caprifolium. 140.
Svepe. 141.
Svettdrifvande. 81. 89. 91.
Svindel. 100.
Svin att göda. 73. 90. 116. *Till.* s. VI.
— mat. 92. 116. 128. *Till.* s. VII.
Svin Svingel. 102.
Svullnad. 79. 81. 105. 106. *Till.* s. II.
Svärdbladige växter. 110.
Svärdgräs. 110.
SVÄRDLILJA. 110. *Till.* s. XIV.
Svärtning. 73. 85. 110. 128. *Till.* s. XV.
Sylt. 100. 115. 116. 133. 139.
Syrsor. 92. 103.
Såpsjudning. 103. *Till.* s. IV. XII.
Sår (friska). 74.
— i hufvudet. 83. 91. 118.
— i lungorna. 74.
— invertes. 74. 75. 79. 99.
— utvertes. 73. 74. 80. 91. 104. 105. 108. 118. *Till.* s. IV.
Sårläkande. 93. *Till.* s. VIII.
Sårnad i tandköttet. 87.
Sår (skrofelartade). 105.
Sås till rulltobak. 115.
Sädflytning. 94.
Säfjeblomma. 110.
Säke. 80.
SÄLG. 98.
— Pil. 98.
— Ticka. 98.
Säll. 98.
Sälting. 111. 112.
Säng. 101.
Sänenjalka. 90.
Sömngifvande. 108. *Till.* s. VIII.
Sörpe. 91.

T.

Tagel att färga. Karmosin. 75.
— (i ställe för). 101.
Takrör. 114.
Taktäckning. 96. 103. 114.
TALL. 91. *Till.* s. XII.
Tallstrunt. 91.
TALLÖRT. 97.
Tammi. 73.
TANACETUM VULGARE. 81.
Tandborstar. 142.
Tandköttets sårnad. 87.
Tandvärk. 93. 110.
Tarmkanalen. 93. 103. 142.
Taula-kääpä. 125.
Té. 74. 75. 79. 80. 81. 85. 91. 99. 104. 119. 140. 142. *Till.* s. XVI.
Tegel, att glasera. 103. 109. *Till.* s. XV.

Tennkomposition. 95.
— solution. 82.
Ternatum folium. 118.
Terpentin. 91. *Till.* s. XII.
Thapsus (Verbascum). 79.
Thrismos max. 125.
Thymus serpyllum. *Till.* s. II.
Ticka (fnösk). 125.
Tiggare. 117.
Tilia microphyllus. *Till.* s. V.
— platiphyllos. *Till.* s. V.
Tillandningar. 114.
Timmer. 103. 128.
— otjenligt till brunnar. 103.
— under vatten. 103. 128.
Tinktur. 75. 75. *Till.* s. VI.
Tjära. 91.
Tjärvatten. 91.
Tobak (rök). 85.
Torsken. 104.
Torrvärk. 91.
Töste. 109.
Trefärgad Viol. *Till.* s. VI.
TRIFOLIUM HYBRIDUM. 129.
— pratense. 129.
TRIGLOCHIN PALUSTRE. 111.
— MARITIMUM. 112.
Trichotomia. 122.
TRIKOMAN. 131.
Tripinnatum folium. 124.
Trollbärsört. *Till.* s. I.
Trollmedel. 75. 101.
Try. 140.
Träd. 73. 80. 86. 91. 98. 103. 121. *Till.* s. V. VI.
— att färga brunt. 128.
— gult. 124.
— mörkt, svart. 73. 128.
— plantering. *Till.* s. IX.
Träjon. *Till.* s. VII.
Tröske. 109.
Tuberösa radix. 118.
TUFTÅTEL. 132. *Till.* s. XVI.
Tufvor. 132.
Tuggkåda. *Till.* s. XII.
TUNGLIK SKOLOPENDER. 143.
Tunglänke. 145.
Tungspene (nedfallen). 73.
Tuomi. 121.
Tvåbyggare. 105.
Tvåårige växter. 79. 87. 104. 115.
Tvätt. 90.
Tyfling. 116.
Tyska klockor. 118.
Tåg. 109. 142. *Till.* s. XII.
Tåtel (Ludd). 84.
— Tuf. 132.
Täcktåtel. 132.
Törnros få stark lukt. 89.

U.

Ugns qvastar. 101.
Ullra. 128.
Underlifvets spänningar. 79.
Uppmjukande medel. 79.
Urin blodig. 85. *Till.* s. IX.
— blåsans lamhet. 85.
— drifvande. 80. 81. 85. 87. 89. 91. 101. 104. 105. 109. 137.
Urinens omättliga afgång. 80.
Urinstämma. 74. 85. 109.
Urpendlar. 103.
Utslag. 76. 83. 89. 91. 99. 100. 118. 140.
Utsot, (fårens). 90.
Utvertes skador. 75.
Uvä Ursi (Arbutus). 85.

V.

Vaccinium. 85.
VACCINIUM VITIS IDEA. 116.
Vass. 114.
Vattenaktig svullnad. 105.
Vattenpalsternackor. 134.
Vattenlingon. 116.
Vattenskräck. 137.
Vattensot. 81. 83. 91. 87. 105. 106. 109. 110. 127.
— hos får. 127. 128.
Vår. 82.
Vax.
Vaxämne. 76. *Till.* s. VIII. X.
Ved. 73. 80. 86. 91. 98. 103. 121. 128. 139. *Till.* s. VI.
— föga värmande. 103.
— mycket värmande. 80. 128.
— sprakande. 103.
Vejde. *Till.* s. IV.
Venerisk sjukdom. 121. 134.
VERBASCUM THAPSUS. 79.

Veronica Beccabunga. 127.
Vicia sylvatica. 136.
Vildhafre. 144.
Vildkummin. 124.
Vild persilja. *Till.* s. VIII.
Vin att göra. 80. 116. 121. 133. *Till.* s. III. X. XVII.
— skämdt att förbättra. 73. 139. *Till.* s. III.
Violett färg. 137.
Violsirap. 118.
Vitis Idæa (Vaccinium). 116.
Vivipara. 78. 126. 132.
Värbrodd. *Till.* s. I.
Väderdelande. 89. 104. 115.
— spänningar. 73. 74. 89. 94.
Vägbredsblad. 93.
Vägglöss. 76. 108. *Till.* s. III. XII.
Väpling (Alsike). 129.
Värk, flygande. 87.
— reumatisk. 125.
Värk-stillande. *Till.* s. VI.
Värkört. 117.
Värmande kryddor. 100.

Y.

Ylle, att färga: Aurora. *Till.* s. IX.
— blått. 77. 95. *Till.* s. IX.
— brandgult. 109.
— brunt. 109. 128. 137. *Till.* s. III. XI. XVI.
— gredelint. 77. 137.
— grått. 85.
— grönt. 109. 114. 124. *Till.* s. IX.
— gult. 76. 80. 82. 95. 109. 124. *Till.* s. II. III. IX. XI. XIII.
Ylle, att färga karmelit. 95.
— karmosin. 75.
— rödt. 122.
— svart, mörkt. 73. 85. 109. 128. 137. *Till.* s. XI.

Å.

Åkanna. 92.
Åker-Arf. 123.
Åkerleja. 118.
Åkermönja. 99.
Ålandsrot. *Till.* s. VII.
Åriga växter. 82. 83. 123. 126. 142. 144.
Årigt Ängsgräs. 126.

Ä.

Ältan. 117.
Ältfrossa. 117.
Ältgräs. 117.
Ält Ranunkel. 117. *Till.* s. XV.
Ändtarm, utfallen. 73. 91. 93.
Äng. 113. 129. 132. *Till.* s. XVIII.
— sank. 111. 112.
Ängsgräs, årigt. 126.
Ängskafle. *Till.* s. I.
Ängskampe. *Till.* s. II.
— latyr. *Till.* s. VII.
— svingel. *Till.* s. VII.
Ättika. 80. 85. 133. *Till.* s. II.

Ö.

Ögonsjukdomar. 90. 93. 123. 142. *Till.* s. II.
Öl, helsosamt. 91. 104.
— rusgifvande. 74.
Ölgräs. 81.
Örnmossa. 77.

Slut på Andra Bandet.

Tryckfel och Rättelser,
till andra Tomen af Svensk Botanik.

Nr. 90. sid. 2. rad. 5. står: mask i 2 drakm. — läs: mask, 2 drakm.
— 91 — 1 — 5 — (i början — l., i början
— 92 — 1 — 36 — borde — l. torde.
— — — — — 37 — gula. — l. gula näckörtens
— 94 — 1 — 5 — lyrtaggade. — l. lyrtaggade.
— 95 — 1 — 20 — mångåriga, I — l. mångåriga. I.
— 102 — 1 — 17 — blomfoderskal — l. blomkronskal.
— — — 2 — 11 — blomfoderskal — l. blomkronskal.
— — — — — 12 — blomfoderskal — l. blomkronskal.
— 112 — 1 — 26 — bekent — l. bekant.
— 114 — 2 — 23 — brandrör — l. brandrör (geschvinda rör) i.
— 122 — 1 — 4 — hvit måra — l. hvit mära.
— — — 2 — 18 — ämnef — l. ämnet.
— 125 — 2 — 3 — pipipa — l. pipiga.
— — — 2 — 24 — Thrismos — l. Trismus.
— 127 — 1 — 7 — osæ — l. osi.
— — — 1 — 22 — hvilken — l. hvilket.
— 128 — 1 — 3 — Ullra läs Ullra; lappä, läs läppä.
— — — 2 — 10 — får — l. få Ebenh.
— 139 — 1 — 22 — silkes tofsar — l. silkestofsar.
— — — — — — — utskjuto — l. utskjuta.
— — — — — 38 — *Spülm* — l. *Spielman.*
— 140 — 1 — 24 — emct — l. emot.
— — — 2 — 9 — framhänga — l. framtränga.
— 144 — 1 — 14 — ojemna kanten — l. ojemnä i kanten.

Till. s. III. rad. 34 står: år — l. får.
— — — — 41 — , — l. .
— — V. — 14 — Görtner — l. *Gärtner.*
— — VI. — 19 *tillägg:* också fly de dem.
— — — — 24 *utstrykes:* också fly de dem.
— — — — 25 står: Härkäuu — l. Härkäpuu.
— — — — 36 — gräs — l. gräset.
— — VII. — 32 *borttages:* ,
— — IX. — 15 står: 75 — l. 73.
— — — — 42 — N:r Björk — l. N:r 80 Björk.
— — XIV. — 17 — deraf blir — l. blir deraf.
— — XVII. — 2 — vigogna — l. vigogne.
— — XVIII. — 40 — *Gradle* — l. *Cradle.*
System. Regist. rad. 11. Phal. arund. B — l. β.

New York Botanical Garden Library
3 5185 00280 4753